

ΝΕΩΤΑΤΗ *20*
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟ
Θ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν
τῶν Δημοτ. Σχολείων τοῦ Κράτους
πρὸς μελέτην τῶν μαθητῶν
καὶ μαθητριῶν κατ' οἶκον.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ *Κληρο*

Σημ. Ἡ ὅλη τῆς Ε' καὶ Σ' τάξεως εὐρεθται ἐν μέσῳ μὲν εἰς τὸ παρὸν βιβλίον, ἡ λοιπὴ δέ, καὶ ἰδίᾳ ἡ τῆς Μαθηματικῆς Γεωγραφίας, εἰς ἕτερον ἴδιον βιβλίον, ἐγκριζόμενον τὸ πρῶν, κολούμενον ἀντὶ λ. 90.

Τύποις «ΑΨΥ ἤς Ἀθηνῶν». Ἐν Ἀθήναις.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

017 04 7

1915 ΑΠΟ

Καχαιτία

Ἐγκριμένη ἐν διαγωνισμοῖς τοῦ Κράτους

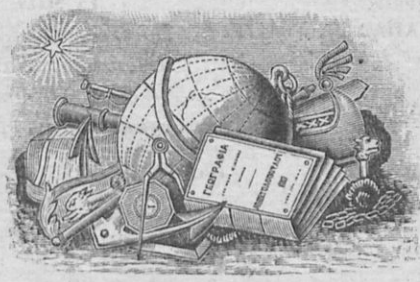
ΝΕΩΤΑΤΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

πρὸς χρῆσιν
τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τῆς Γ', Δ' καὶ Ε' τάξεως
τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσέως
διὰ τὴν κατ' οἶκον μελέτην

πολλὰκις ἐγχειθεῖσα ἐν προγενεστέροις διαγωνισμοῖς,
τανὴν δ' ἀναθεωρηθεῖσα, ἐλεκταθεῖσα καὶ μεταρρυθμισθεῖσα
συμφώνως πρὸς τὸ ἐπίσημον Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου

ΥΠΟ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Εὐθ. Παναγιώτου

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ "ΑΓΓΗΣ ΑΘΗΝΩΝ", Θ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
1915

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΓΚΡΙΣΙΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Υ Π Ο

ΤΗΣ ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ἐν προγενεστέροις διαγωνισμοῖς.

— α . . . Ἡ Γεωγραφία τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου ὑπερ-
τερεῖ πασῶν τῶν ἄλλων ἰδίᾳ κατὰ τὴν εὐμέθοδον διάταξιν
τῆς ὕλης, ἐκτιθεμένης ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου διδα-
κτικῆ. Τὸ ἐν αὐτῇ περιεχόμενον τοῦ γενικοῦ μέρους, — τοῦ καὶ δυσ-
κολωτέρου διὰ τοὺς μαθητάς, — ἀναπτύσσεται μέχρι **δυσυπερ-
βλήτου ἀναλυτικότητος**. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔγχειριδίου τού-
του, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ἐπιτυχῶν εἰκότων, . . . —
ὄν πληροῦται τὸ βιβλίον, — κατέχεται εἰς τὴν διάνοιαν, οὕτως εἰπεῖν,
τῶν μαθητῶν, ὥστε νὰ δύνανται οὗτοι νὰ μελετῶσι καὶ ἄνευ σχε-
δὸν τῆς βοήθειας τοῦ διδασκάλου.

Ἡ ἐκτιθεμένη βραχεία ἱστορία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐθνικὸν καὶ φιλό-
πατρι ἀνάγνωσμα. Ἐπαινετὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ **καινοτομία**
τοῦ συγγραφέως, καθ' ἣν ἐξετάζεται χωριστὰ ἕκαστον μῆμα τοῦ
Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὑπὸ φυσικὴν ἔποιν καὶ χωριστὰ ὑπὸ **πο-
λιτικὴν καὶ οἰκονομολογικὴν**. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς **δούλης**
Ἑλλάδος διδασκαλία ἐν συνεχείᾳ, οὕτως εἰπεῖν, τῇ τοῦ ἐλευθέρου
Βασιλείου, εἶναι ὡσαύτως **ἀξία ἐπαίνου καινοτομία**.

« Ἡ Ἐπιτροπεία ἐγκρίνει ἀσμένως τὸ βιβλίον τοῦτο διὰ τὴν
σαφήνειαν καὶ τὴν συντομίαν, ἀρετὴν μὴ ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τιθεμένην
εἰς τὰ διδακτικὰ βιβλία ».

Ὁ Πρόεδρος

† ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

Τὰ Μέλη

Βασίλειος Γαιριδῆς
Ἀναστάσιος Σακελλάριος
Νικόλαος Βοῦλτος
Δημήτριος Κουβελᾶς

Πλήρων

A—0'—08—96

Κοινῶν

A—ζ'—02—91
Π—α'—03—91
O—η'—04—91ε
Σ—θ'—06—91
T—ζ'—06—9ε
O—θ'—08—91
A—ι'—09—91
O—θ'—10—91
Π—ι6—14—91

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

1. Ἡ πατρίς ἡμῶν Ἑλλάς*.

1. **Πατρίς.**— Πατρίς ἐκάστου ἀνθρώπου εἶναι ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς του.

2. Εἰς τὴν πατρίδα του βλέπει ὁ ἄνθρωπος πρώτην φοράν τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡλίου.

3. Εἰς αὐτὴν γνωρίζει τὸν καλὸν του πατέρα, τὴν λατρεῦσάντων του μητέρα, τοὺς ἀδελφούς, τὰς ἀδελφάς, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς γείτονας.

4. Εἰς αὐτὴν παίζει τὰ ὠραῖα παιδικὰ παιγνίδια ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν τῇ ἀλύῃ, ἐν τῷ κήπῳ, ἐν ταῖς ἐξοχαῖς.

5. Εἰς αὐτὴν βλέπει τὰ ὠραῖα πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀκούει τὸ γλυκὺ κελᾶδημα αὐτῶν.

6. Εἰς αὐτὴν βλέπει τὰ ὠραῖα ἄνθη τῶν κήπων καὶ τῶν ἀγρῶν, τὰ ὅποια μοσχοβολοῦν.

7. Εἰς αὐτὴν βλέπει πρῶτον τὰ ὕδατα καὶ τὴν ξηρὰν, θαλάσσας καὶ ὄρη, ποταμούς καὶ λίμνας, τὴν βροχὴν καὶ πολλοῦ χιόνος.

8. Εἰς τὴν Πατρίδα του μαθητὴν τὸ πρῶτον νὰ πηγαίνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια δίδει εἰς αὐτόν. Πηγαίνει εἰς τὸ Σχολεῖον καὶ μαθητὴν γράμματα, διὰ νὰ γένη καλὸς καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος.

9. Εἰς τὴν Πατρίδα του μεγαλῶνει καὶ ζῆ εὐτυχῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ πάντοτε ἀγαπᾷ αὐτὴν καὶ οὐδέποτε τὴν λησμονεῖ, ὅσον μακρὰν καὶ ἂν συμβῇ νὰ μεταβῇ.

* Ὁ δ ἡ γ ἰ α. Κεφάλαιον διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν, συμφώνως πρὸς τὸ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

10. **Ἑλλάς.**— Ἐκαστος λοιπὸν ἄνθρωπος ἔχει ἰδιαιτέραν πατρίδα τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του.

11. Πλήν, Πατρίς μας δὲν εἶναι μόνον ἡ γενέθλιός μας γῆ. Πατρίς μας εἶναι ὅλη ἡ **Ἑλλάς.**

12. Καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἔχομεν κοινὴν Πατρίδα τὴν ἔνδοξον Ἑλλάδα. Πατρίς ὅλων μας εἶναι πᾶσα ἡ **Ἑλλάς.** Οἱ Ἕλληνες ὅλοι μίαν ἔχομεν μεγάλην Πατρίδα τὴν **Ἑλλάδα** ὅλην. Εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν Πατρίδα περιλαμβάνεται καὶ ἡ μικρὰ γενέθλιός μας γῆ.

13. Εἰς τὴν πατρίδα μας Ἑλλάδα ὀφείλομεν τὴν ὑπαρξίν μας ὡς ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, ὡς καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου.

14. Καὶ διὰ τοῦτο πολὺ ἀγαπῶμεν τὴν πατρίδα ἡμῶν, καὶ προθύμως χύνομεν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὸ αἷμά μας αὐτό.

Ἡ Πατρίς εἶναι πολυτιμότερα καὶ πατρὸς καὶ μητρὸς καὶ παντὸς ἄλλου πράγματις, λέγει ἀρχαῖός τις Ἕλληνας σοφός.

2. Τὰ περίξ τοῦ Σχολείου καὶ τὰ περίξ τοῦ Χωρίου ἢ τῆς Πόλεως*.

1. **Αἱ οἰκίαι.**— Οἱ ἄνθρωποι δὲν ζῶσιν ὡς τὰ ἄγρια ζῷα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ κτίζουσιν οἰκίας καὶ κατοικοῦσιν ἐντὸς αὐτῶν, προφυλαττόμενοι ἀπὸ ψύχος, ζέστης, βροχῆς, ἀνέμων. Καὶ ἄλλων μὲν αἱ οἰκίαι εἶναι μεγάλαι, ἄλλων δὲ εἶναι μικραί. Ἄλλαχού δὲ ὑπάρχουσι πολλαὶ οἰκίαι ὁμοῦ καὶ ἄλλαχού ὀλίγαι.

2. **Χωρίον.**— **Κώμη.**— Ὀλίγαι οἰκίαι, εἴκοσι, τριάκοντα, πενήτηκοντα ἢ ἑκατόν, ἐκτισμένα εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀποτελοῦσι τὸ χωρίον ἢ τὴν κώμην. Τὸ χωρίον εἶναι μικρότερον τῆς κώμης.

3. **Συνοικισμοί.**— **Ἐνορίαί.**— Τὰ χωρία καλοῦνται καὶ συνοικισμοί ἢ ἐνορίαί.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ τὴν Δ' τάξιν εἶτε ἀπὸ κοινοῦ συνδιδασκομένας εἶτε κεχωρισμένως.

4. **Αύλη.** — **Περιβόλιον.** — **Στάβλος.** — **Ὅρνιθών.** —

τὰ χωρία ἐκάστη οἰκία ἔχει τὴν αὐλὴν τῆς καὶ τὸ περιβόλιον μὲ τὰ δένδρα καὶ τὰ λαχανικά του· ἔχει τὸν στάβλον (ἀχούριον) διὰ τὰ ζῶα· ἔχει τὸν ὀρνιθῶνα ἢ καὶ περιστερεῶνα. Ἐνῶ εἰς τὰς πόλεις πολὺ σπανίως συμβαίνει τοῦτο.

5. **Γεωργοί.** — **Κτηνοτρόφοι.** — Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων καὶ τῶν κωμῶν εἶναι ὡσεπιτοπλεῖστον γεωργοί, κτηματῖαι καὶ κτηνοτρόφοι (ποιμένες καὶ βουκόλοι). Εἶναι καὶ τινες ἔμποροι.

Τὸ Χωρίον.

6. **Πόλις.** — Ὅπου οἱ συνοικισμοὶ εἶναι πυκνοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι πολλοί, ἐπομένως καὶ Σχολεῖα πολλὰ καὶ Ἐκκλησίαι πολλαὶ καὶ Καταστήματα διάφορα, ὡς ἐμπορικὰ καὶ νοσοκομεῖα καὶ στρατῶνες, ἐκεῖνος ὁ τόπος λέγεται *Πόλις*.

7. **Κωμόπολις.** — Μεγάλῃ κώμῃ λέγεται *κωμόπολις*.

8. **Πολίχνη.** — Μικρὰ πόλις λέγεται *πολίχνη*.

9. **Πληθυσμός.** — Μία πόλις ἢ κώμη λέγεται μικρὰ ἢ μεγάλη ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκιῶν ἢ τῶν οικογενειῶν, ἤτοι τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

10. **Κάτοικοι.** — *Κάτοικοι* λέγονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἄνδρες, γυναῖκες, γέροντες, παιδιά, ὅσοι ζῶσι σταθερῶς εἰς ἓνα τόπον. Ὁ τόπος οὗτος λέγεται *κατοικία* ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

11. **Πολῖται.**—**Κωμῆται.**—**Χωρικοί.**— Οἱ κάτοικοι τῆς μὲν πόλεως λέγονται *πολῖται*, τῆς δὲ κώμης *κωμῆται*, καὶ τῶν χωρίων *χωρικοί*.

12. **Ἱερεὺς.**—**Διδάσκαλος.**— Ἐκάστη ἐνορία, κώμη, κωμόπολις καὶ πόλις πρέπει νὰ ἔχη ἓνα ἢ περισσότερους *Ἱερεῖς* καὶ *Διδασκάλους*, κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς.

13. **Ἐκκλησῖαι.**— Εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰς κωμοπόλεις, εἰς τὰς κώμας καὶ εἰς τὰ χωρία κτίζουσιν Ἐκκλησίας μεγάλας καὶ ὠραίας. Ἐντὸς τῶν Ἐκκλησιῶν προσεύχονται οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸν

Ἡ Πόλις.

Θεόν. Καὶ ὅπου πολλοὶ προσεύχονται μαζί, ἐκεῖ καὶ ἡ προσευχὴ εὐ-
χαριστεῖ περισσότερο εἰς τὸν Θεόν. «Ἐν Ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε
τὸν Θεόν».

14. **Νεκροταφεῖα.**— Εἰς μὲν τὰ Χωρία θάπτουσι τοὺς ὀλί-
γους νεκροὺς πλησίον τῆς Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰς Κωμοπόλεις καὶ
Πόλεις ἔχουσιν εἰδικὸν *νεκροταφεῖον* ἢ *κοιμητήριον* ἢ *πολυάνθριον*
καλούμενον, ὅπου θάπτουσι τοὺς νεκροὺς τῶν. Τὸ *νεκροταφεῖον*
πρέπει νὰ κῆται ἔξωθι τῆς πόλεως ἢ κωμοπόλεως.

15. **Ἐξοχή.**— Ὅταν ἐξέλθωμεν ἔξω τοῦ χωρίου ἢ τῆς κωμοπό-
λεως ἢ πόλεως, λέγομεν ὅτι εἴμεθα εἰς τὴν Ἐξοχὴν. Ἐξοχὴ λέγεται
ἡ χώρα, ἡ ὁποία εἶναι πέριξ τοῦ τόπου, ὅπου κατοικοῦμεν. Εἰς
τὰς Ἐξοχὰς βλέπομεν πολὺ ὠραῖα καὶ τερπνὰ πράγματα. Ἐκεῖ ὁ-

πάρχουσιν ἀγροὶ ἢ χωράφια, δένδρα, δάση, πηγαί, βρύσεις, ῥύακες, ποταμοὶ οὐχὶ σπανίως, λόφοι, ὄρη, λιβάδια, πεδιάδες, κοιλάδες, ἐλαιῶνες, ἀμπελῶνες καὶ ἄλλα. Πρὸ πάντων δὲ εἰς τὰς ἐξοχὰς ὑπάρχει **καθαρὸς ἀήρ**, ὅστις εἶναι ὠφελιμώτατος εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ ἀνθρώπου.

16. **Ἄγροί.**— Εἰς τοὺς ἀγροὺς σπείρομεν σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, βρόμην, σίκαλιν, σήσαμον καὶ ἐν γένει *δημητριακούς καρπούς* καὶ διάφορα *ὄσπρια*, οἶον φασιόλους, φακᾶς, ἔρεβίνθους, πίσα (πιξέλια), κνάμους (κουκιά)* προσέτι δὲ καπνά, βάμβακα, φυτεῦομεν ἀμπέλους, σταφιδαμπέλους, ἐλαίας, καὶ διάφορα ὄπωροφόρα δένδρα. Φυτεῦομεν εἰς τὰ **περιβόλια** καὶ τοὺς **κῆπους** γεώμηλα, χρυσόμηλα (τομάτας), κολοκύνθας, πέπονas, ὑδροπέπονas, ἀγγουρέας, σεῦτλα (κοκκινογούλια), διάφορα λαχανικά.

17. **Ἀμπελῶν.**— *Ἀμπελῶν* λέγεται ὁ τόπος, ὅπου ἔχουν φυτευθῆ πολλὰ ἀμπέλοι.

18. **Ἐλαιῶν.**— *Ἐλαιῶν* λέγεται ὁ τόπος, ὅπου ἔχουν φυτευθῆ πολλὰ ἐλαῖαι.

19. **Πευκῶν.**— *Πευκῶν* λέγεται ὁ τόπος, ὅπου ἔχουν φυτρώσει πολλὰ πεῦκα. Ὁ πευκῶν λέγεται καὶ δάσος ἐκ πευκῶν.

20. **Λειμῶν.**— *Λειμῶνες* ἢ *λιβάδια* λέγονται οἱ τόποι, ἰδίως ὑγροὶ καὶ βαλιώδεις, εἰς τοὺς ὁποίους σπείρεται ἢ φύεται χόρτος καὶ διάφορα ἄνθη τοῦ ἀγροῦ χρήσιμα εἰς τροφήν τῶν ζώων εἴτε ἐν χλωρᾷ εἴτε ἐν ξηρᾷ καταστάσει. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βουκόλοι βόσκουσι τὰ ποιμνία των καὶ τοὺς βόας των εἰς τοὺς λειμῶνας ἢ λιβάδια. Αἱ μέλισσαι βόσκουσιν εἰς τοὺς λειμῶνας. **Νομῆ** λέγεται ἡ βόσκησις τοῦ χόρτου κατὰ τὴν ἀνοιξιν, ὅτε οὗτος εἶναι πράσινος.

3. Ἡ Κοινότης. — Ὁ Δῆμος. — Ἡ Ἐπαρχία. — Ὁ Νομός*.

1. **Δῆμος ἢ Κοινότης.**— Οἱ κάτοικοι μιᾶς ἢ περισσοτέρων πόλεων καὶ κωμῶν ἐκλέγουσιν ἀνὰ τετραετίαν διὰ μυστικῆς ψηφο-

* Ολόκληρον τὸ κεφάλαιον τοῦτο παρατίθεται ὧδε καὶ ἄλλα παρόμοια ἀλλαγῆ τοῦ βιβλίου, ἐπειδὴ τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας (τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1913). Προῶρισται δὲ διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

φορίας ένα ἄρχοντα, τοὺς *Δημοαρχικοὺς Παρέδρους* καὶ τοὺς *Δημοτικοὺς* ἢ *Κοινοτικοὺς* Συμβούλους (ἄλλαχού περισσοτέρους καὶ ἄλλαχού ὀλιγωτέρους).

2. Ὁ ἄρχων καὶ οἱ σύμβουλοι διευθύνουσι τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πόλεως καὶ τῶν κωμῶν.

3. Ὁ ἄρχων ὀνομάζεται **Δήμαρχος**, ἢ **Πρόεδρος** τῆς Κοινότητος. Οἱ κάτοικοι πάντες τοῦ δήμου, ἄνδρες γυναῖκες, παιδιά, κοράσια λέγονται **δημόται**.

4. **Δῆμος** καλεῖται μικρὰ τοπικὴ περιοχὴ, ἐντὸς τῆς ὁποίας κατοικοῦσιν οἱ δημόται.

5. Ἡ **Κοινότης** εἶναι διοικητικὴ περιοχὴ πολὺ μικροτέρα τοῦ Δήμου· διοικεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος καὶ τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου.

6. **Ἐπαρχία**. — **Νομός**. — Πολλοὶ Δήμοι ἢ Κοινότητες ὁμοῦ ἀποτελοῦσιν *Ἐπαρχίαν*. Πολλὰ δὲ Ἐπαρχία ὁμοῦ ἀποτελοῦσι **Νομόν**. Καὶ τὸν Νομόν καὶ τὰς ἀποτελούσας αὐτὸν Ἐπαρχίας διευθύνει ὁ *Νομάρχης*, τὸν ὁποῖον διορίζει ὁ Βασιλεὺς διὰ Β. Δ. κατὰ πρότασιν τῆς Κυβερνήσεως.

7. Αἱ Κοινότητες, οἱ Δήμοι καὶ οἱ Νομοὶ σκοπὸν ἔχουν τὴν εὐκολωτέραν διοίκησιν τοῦ Βασιλείου ἡμῶν.

8. Αἱ Ἐπαρχίαι ἐχρησίμευον κυρίως διὰ τὴν ἐκλογὴν ὀρισμένου ἀριθμοῦ βουλευτῶν ἐξ αὐτῶν. Σήμερον ὅμως ἐπουσιώδεις μόνον λόγους ὑπάρξεως ἔχουν. Κυρίως εἰπεῖν αἱ Ἐπαρχίαι κατηργήθησαν πλέον ὡς τοπικαὶ ἀρχαί.

9. Ὅλοι οἱ Νομοὶ εἶναι 31 καὶ συναποτελοῦσι τὸ **Βασίλειον** τῆς **Ἑλλάδος**.

4. Μέσα συγκοινωνίας *

1. **Αἱ ὁδοί**. — Ἐκάστη πόλις ἢ κώμη ὀφείλει νὰ ἔχη πρὸ παντὸς καλὰς καὶ καθαρὰς ὁδοὺς. Ἐκάστη ὁδὸς ἔχει ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος **πεζοδρόμιον**. Ἡ ἐν μέσῳ τῶν δύο πεζοδρομίων κυρία ὁδὸς καλεῖται **ἐλασία**.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν, κατὰ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου.

2. Αἱ ὁδοὶ τῶν πόλεων καλοῦνται καὶ **ἀγυιαί**, καὶ εἶναι εὐρεῖαι ἢ στεναί, εὐθεῖαι ἢ μὴ εὐθεῖαι. Αἱ πάρα πολὺ εὐρεῖαι λέγονται **λεωφόροι** ἂν ἔχῃσι δὲ καὶ δένδρα ἐκατέρωθεν, ταῦτα καλοῦνται **δενδροστοιχίαι**.

3. Ἐκάστη καλὴ ὁδὸς ἔχει τὰ **ῥεῖθρά** της. Ἐκάστη πόλις ἔχει τοὺς **ὑπονόμους** της, τοὺς **ὁδοκαθαριστάς** της, τοὺς **φανούς** της.

4. **Αἱ ὁδοὶ ἔξω τῶν πόλεων**.— Ὅχι μόνον ἐντὸς τῶν πόλεων ἢ κομποπόλεων ὑπάρχουσιν ὁδοὶ ἀπὸ μιᾶς συνοικίας ἢ γειτονίας εἰς ἄλλην, ἀλλὰ καὶ ἔξω αὐτῶν, ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἢ χωρίον ἢ ἀγρὸν καὶ τάνάπαλιν.

5. Αἱ ὁδοὶ ἢ εἶναι **ἀμαξιοί**, ἢ εἶναι **βαταὶ** ἀπλῶς, ἢ εἶναι **ἀτραποὶ** (μονοπάτια).

6. Αἱ **καλαὶ ὁδοὶ** εἶναι ἡ πρώτη βᾶσις καλῆς συγκοινωνίας. Οἱ **διδηροδρομοὶ** καὶ οἱ **τροχιόδρομοὶ** εἶναι σπουδαῖα μέσα συγκοινωνίας. Ὡσαύτως τὰ **πλοῖα** καὶ **ἀτιμόπλοια**.

7. Ἄλλα μέσα συγκοινωνίας εἶναι αἱ **ἄμαξαι**, αἱ **αὐτοκίνητοι ἄμαξαι**, τὰ **ποδήλατα**, τὰ **λεωφορεῖα**, τὰ **κάρρα**, αἱ **κάμηλοι**, οἱ **ἵπποι**, οἱ **βόες**, οἱ **ἡμίονοι**, οἱ **ὄνοι**. Τὰ φορητὰ ζῶα πάντα καλοῦνται μὲ μίαν λέξιν **ὑποζύγια**.

8. Μέσα συγκοινωνίας σπουδαιότατα εἶναι αἱ **θάλασσαι** καὶ οἱ **πλωτοὶ ποταμοί**.

9. Ἐκάστη πόλις ἢ κομόπολις ἔχει **Ἀγορὰν** μίαν ἢ περισσοτέρας, **Πλατεῖαν** μίαν ἢ περισσοτέρας, **κήπους**, **ὁδοὺς**, **κρήνας**, **πίδακας** (συντριβάνια), **φρέατα** ὑδραγωγεία, **λουτρά**, **ἀγάλματα** καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα, χρέσιμα εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων.

Β. Χρησιμότης τῶν δασῶν, πεδιάδων, ὄρέων καὶ ὑδάτων*

1. **Δάση**.—**Δρυμοί**.— Συνήθως ἐπὶ τῶν ὄρέων (εἰς ὅσον μέρος αὐτῶν δὲν εὐπάρχουν χιόνες καὶ πάγοι καὶ ψῦχος δριμύ), ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν ὄρέων, ἐπὶ τῶν βουνῶν, τῶν λόφων, τῶν κοιλάδων καὶ τῶν πεδιάδων φύονται δένδρα μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ πυκνά, οἷον

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

πεύκαι, ἐλάται, δρύες (βαλανιδέαι), καστανέαι, λεύκαι, πελέαι. Τοιοῦτοι τόποι κατάφυτοι λέγονται δάση. Μεγάλα καὶ ἀρχαῖα καὶ πυκνότατα δάση, ἰδίως ἐκ δρυῶν, καλοῦνται **δρυμοί**.

2. **Ἄλση.**— Ἐντὸς τῶν δασῶν ἢ καὶ πλησίον αὐτῶν φύονται, κατὰ τόπους, ἀναμιξ διαφόρα δένδρα καὶ θάμνοι, οἷον βάτοι, ἄγρια τριανταφυλλέα, κόμαροι, θυμάρια, ὀρίγανον, ἀφάναι, σχοῖνοι, πρῖνοι καὶ παντὸς εἴδους χαμόκλαδα καὶ χλόη μαζί. Ταῦτα καλοῦνται **ἄλση**. Ἄλσος εἶναι τόπος κατάφυτος ἐκ δένδρων, θάμνων καὶ χλόης. Τὸ ἄλσος ὅμως δύναται νὰ εἶναι καὶ τεχνητόν, χειροποίητον.

3. **Χρησιμότης τῶν δασῶν.**— Τὰ δάση εἶναι χρησιμώτατα εἰς τὸν ἄνθρωπον· διότι :

α') παρέχουσι ξυλείαν καύσιμον, οἰκοδομήσιμον, ναυπηγήσιμον·

β') προκαλοῦσι τὰς βροχάς, ὡς ἐκ τῆς δροσερότητος καὶ ὑγρασίας, τὴν ὁποίαν διατηροῦσι, καὶ οὕτω διὰ τῶν βροχῶν ζωογονοῦσι τὰς καλλιεργουμένας πεδιάδας·

γ') ἐντὸς τῶν δασῶν ζῶσι διάφορα ἄγρια θηρία, πτηνὰ καὶ ἔρπετά, οἷον λύκοι, λέοντες, ἀγριόχοιροι, δορκάδες, ἔλαφοι, θῶες (τσακάλια), ἀλώπεκες, λαγοί· πέρδικες, κόσσυφοι, ἀηδόνες, γλαῦκες, ἀετοί, κόρακες· χελῶναι, ὄφεις, σαῦραι καὶ ἄλλα ζῶα μικρὰ καὶ μεγάλα, τὰ ὁποῖα συνήθως βλέπομεν εἰκονιζόμενα εἰς ζωολογικοὺς πίνακας. Ἄνευ δασῶν ποῦ καὶ πῶς θὰ ἔζων τόσα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ ;

4. Τὰ δάση φύονται καὶ μεγαλώνουσι μόνα των. Εἰς πολλὰ ὅμως Κράτη φυτεύουσι καὶ καλλιεργοῦσιν ἐπιμελῶς τὰ δάση, καὶ κερδίζουσιν ἐκ τῶν δασῶν πολλὰ χρήματα.

5. Ὁ ἀγαπῶν καὶ περιποιούμενος τὰ δάση ὠρελεῖ καὶ εὐεργετεῖ τὴν πατρίδα του· ὁ δὲ καίων τὰ δάση ἢ ἄλλως καταστρέφων αὐτὰ κάμνει μέγα κακὸν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ διὰ τοῦτο οἱ νόμοι τιμωροῦσιν αὐτὸν ἀδυστηρῶς. Ποιμένες τινὲς καίουσι τὰ δάση ἐξ ἀμαθείας. Οὗτοι τιμωροῦνται ἀδυστηρότατα διὰ φυλακίσεως. Οἱ κυνηγοὶ πρέπει ἐπίσης μεγάλως νὰ προσέχωσι τὰ φλεγόμενα βύσματα τῶν ὄπλων των ἐντὸς τῶν δασῶν, πρὸς ἀποφυγὴν πυρκαϊῶν.

6. **Χρησιμότης τῶν πεδιάδων.**— Αἱ πεδιάδες χρησιμεύουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα καλλιεργῇ, σπείρῃ καὶ φυτεύῃ αὐτὰς καὶ συγκομίσῃ ἐξ αὐτῶν διάφορα εἰσοδήματα, χρήσιμα εἰς

τὸ ζῆν, οἶον σῖτον, οἶνον, ἔλαιον, ὄσπρια, ὀπώρας, κηπεύματα, λαχανικά, γρασίδιον καὶ γλόην διὰ τὰ ζῆα, καὶ ἄπειρα ἄλλα φυσικὰ προϊόντα. Ἐκεῖνος ὁ τόπος εἶναι πλούσιος καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν εὐτυχεῖς, ὅσοι καλλιεργοῦσι τὰς πεδιάδας. Εἰς πολλὰς μὴ καλλιεργουμένας πεδιάδας, ἢ μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν προϊόντων, βόσκουσι, συνήθως τὸν χειμῶνα, πρόβατα, αἶγες, βόες, ἀγελάδες, ἵπποι, ὄνοι, ἡμίονοι καὶ ἄλλα ζῆα. Εἰς τὰ ὄρεινά μέρη καλλιεργοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀγρούς κατὰ τὸ θέρος, σπείροντες ὅ,τι ἐν αὐτοῖς εὐδοκιμεῖ. Οὐδέεις πρέπει νὰ ζημιοῖ, αὐτὸς ἢ τὰ ζῆά του, τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ δένδρα τοῦ ἄλλου. Ὁ ζημιῶν τιμωρεῖται αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ νόμου.

7. *Χρησιμότης τῶν ὀρέων.* — Τὰ ὄρη χρησιμεύουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα καθιστῶσι δροσερὸν τὸ κλίμα τόπου τινός· ὅταν μάλιστα εἶναι δασώδη, προκαλοῦσι τὴν ὑγρασίαν καὶ τὴν βροχὴν, ἢ ὅποια ὠφελεῖ τὰς πέριξ τῶν ὀρέων πεδιάδας καὶ φέρει τὴν εὐτυχίαν εἰς ἓνα τόπον. Πολλὰ ὄρη προσεῖτι μᾶς παρέχουσι διάφορα εἶδη χρησιμωτάτων *λίθων* καὶ *ὀρυκτῶν*, ὡς τὸ μάρμαρον, τὸν σχιστόλιθον, τὴν κίσσηριν (ἐλαφρόπετραν), τὴν σμύριδα, τοὺς μυολίθους, τὸ θεῖον, τοὺς γαιάνθρακας, τὴν θηραϊκὴν γῆν καὶ πλείστα ἄλλα· πρὸς τούτοις δὲ πολλὰ ὄρη καὶ βουνὰ μᾶς παρέχουσιν *ὀρυκτὰς ἕλας* διαφόρους, ἐκ τῶν ὀποίων ἐξάγεται χρυσός, ἄργυρος, μόλυβδος, σίδηρος, χαλκός, ψευδάργυρος καὶ ἄλλα μέταλλα. Τὰ μέρη ἐκ τῶν ὀποίων ἐξάγονται τὰ μέταλλα καλοῦνται **μεταλλεῖα**. *Μεταλλεῖα* καὶ *ὀρυκτεῖα* καὶ *λατομεῖα* ὑπάρχουσι καὶ εἰς πολλὰς πεδιάδας. Τὰ πολλὰ **δάση** ὑπάρχουν συνήθως ἐπὶ τῶν ὀρέων (πλὴν τῶν πολὺ ὑψηλῶν κορυφῶν).

8. *Χρησιμότης τῶν ὕδατων.* — α') *ὕδατα θαλασσῶν.* Ἐντὸς αὐτῶν ζῶσιν οἱ ἰχθύες καὶ τὰ διάφορα θαλάσσια ζῆα καὶ θηρία· ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας δὲ τῶν θαλασσῶν πλέουσι μὲ πλοῖα καὶ ἀτιμόπλοια οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες καὶ λούονται καὶ κολυμβῶσιν ἐν αὐταῖς· ἐξατμίζονται δὲ ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου οἱ ἀτμοὶ οἱ μεταβαλλόμενοι ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ εἰς βροχὰς καὶ χιόνας, διὰ τῶν ὀποίων ποτίζεται καὶ ζωογονεῖται πᾶσα ἡ βλάστησις τῶν πεδιάδων καὶ τῶν ὀρέων.

β') ὕδατα ποταμῶν λιμνῶν, φρεάτων καὶ πηγῶν· ταῦτα χρησιμεύουσιν, ἵνα πίνωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῷα· ἵνα οὗτοι ταξειδεύωσιν εἰς τοὺς μεγάλους ποταμούς καὶ λίμνας· ἵνα ἀντιλῶσιν ἐκ τῶν φρεάτων· ἵνα λούωνται εἰς διάφορα θερμὰ ἢ ψυχρὰ λουτρά· καὶ ἵνα πίνωσι τὰ διάφορα ἰαματικά ὕδατα.

6. Ἡ ποιότης τοῦ ἔδαφους. Γαῖαι γόνιμοι καὶ γαῖαι ἄγονοι. Βελτίωσις τῶν γαιῶν.*

1. Ἐδαφος γόνιμον καὶ ἔδαφος ἄγονον.— Τὸ ἔδαφος (ἢ γῆ) δὲν εἶναι πανταχοῦ τὸ αὐτό. Ἄλλαχοῦ τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ χλόης καὶ θάμνων καὶ φυτῶν καὶ δένδρων εὐρώστων, καὶ τότε λέγομεν ὅτι εἶναι γόνιμον· ἄλλαχοῦ δὲ εἶναι γυμνόν, καὶ τοῦτο ὀνομάζομεν ἄγονον.

2. Ἡ δὲ γῆ καλεῖται :

α') γόνιμος ἢ κηπαία, ὅταν ἀποτελεῖται ἐκ μαυροειδοῦς καὶ λεπτοῦ καὶ λιπαροῦ χόματος, περιέχοντος κόπρον ζῶων ἢ φυτικᾶς οὐσίας ἐν καταστάσει σήψεως. Ἡ γῆ αὕτη εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς καλλιεργίαν. Καταλληλοτάτη ἐπίσης γῆ εἶναι ἡ ἐκ τῆς ἰλύος (λάσπης ποταμῶν) καὶ ἐκ τῆς προσχώσεως γαιῶν ὑπὸ ποταμῶν σχηματιζομένη, ὡς ἐν Μεσσηνίᾳ διὰ τοῦ ποταμοῦ Παμίσου, ἐν Φθιώτιδι διὰ τοῦ Σπερχειοῦ.

β') ἀργιλώδης (πηλώδης καὶ γλοιώδης τὸν χειμῶνα), ὅταν ἀποτελεῖται ἀπὸ γλοιῶδες χῶμα, κίτρινον, ἐρυθρὸν ἢ φαιόν. Ἡ γῆ αὕτη ἐν καιρῷ μὲν βροχῆς δὲν ἀπορροφᾷ ὕδωρ, ἀλλὰ κρατεῖ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς, ἕως νὰ ἐξατμισθῇ ἢ νὰ θέρσῃ πού· ἐν καιρῷ δὲ ἀνομβρίας, ξηραίνεται καὶ σκληρύνεται τόσον, ὥστε οἱ ἐντὸς αὐτῆς σπόροι δὲν δύνανται νὰ φυτρώσωσιν· ἂν δὲ συμβῇ νὰ ἔχωσι φυτρώσει, ξηραίνονται. Ἡ γῆ αὕτη εἶναι ἄγονος. Ἐκ τοῦ χόματος αὐτῆς κατασκευάζουσι συνήθως πλίνθους ὠμάς στερεάς, πλίνθους ὀπτάς (τοῦβλα), κεράμους καὶ διάφορα πήλινα σκεύη.

γ') ἄμμώδης, ὅταν καλύπτεται ὑπὸ ἄμμου, εἴτε λεπτῆς εἴτε χονδρᾶς, ὡς συμβαίνει εἰς πολλὰ παράλια τῶν θαλασσῶν, εἰς τινὰς κοίτας ἢ ἐκβολὰς ποταμῶν (χαλιᾶδες) ἢ λιμνῶν καὶ εἰς τὰς ἐκτετα-

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

μένας ἀμμώδεις ἐρήμους τῆς Ἀφρικής. Καὶ ἡ γῆ αὕτη, ἡ ἀμμώδης, εἶναι ἄγονος. Διότι δὲν περιέχει θρεπτικὰς οὐσίας, καὶ διότι τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς ἀπορροφᾶται ταχέως εἰς βάθος πολὺ καὶ ἀποπλύνει τὴν ἄμμον, ὥστε δὲν μένει διόλου ἰκμάς ἢ ὑγρασία ἢ χῶμα, διὰ νὰ βλαστήσῃ τι. — Οἱ οἰκοδόμοι ἀναμιγνύουσι τὴν καθαρὰν ἄμμον μετ' ἄσβεστου καὶ μεταχειρίζονται εἰς τὰς οἰκοδομὰς. Τὸ μίγμα τοῦτο, ὅταν στεγνώσῃ καλῶς καὶ ξηρανθῇ, γίνεται στερεώτατον καὶ εἶναι σπουδαία ὕλη συγκολλητικὴ τῶν λίθων.

δ') **πετροῶδης**, ὅταν ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων πετρῶν καὶ λίθων, εἴτε μικρῶν εἴτε μεγάλων, οἷον *ἀσβεστολίθου*, *σχιστολίθου*, *πωρολίθου*, *μαρμάρου*, *κροκαλῶν* (ὡς ἡ χονδρὰ ἄμμος τῶν αἰγιαλῶν καὶ τινῶν ποταμῶν) καὶ ἄλλων. Ἡ γῆ αὕτη εἶναι ἐπίσης ἄγονος, διότι ἐπὶ τῶν ξηρῶν λίθων τίποτε δὲν φυτρώνει. — Εἶναι ὁμοῦς πολλάκις αὐτοὶ οὗτοι οἱ λίθοι χρησιμώτατοι εἰς τὸν ἄνθρωπον δι' οἰκοδομὰς, δι' ἄσβεστον, διὰ καθαρισμόν μετάλλων (ἐλαφρότερα ἢ κίσσηρις), διὰ στίλβωσιν μετάλλων (σμύρις) κτλ. Τὸ μέρος, ἐκ τοῦ ὁποίου κόπτονται οἱ λίθοι ἢ ἐξορύσσονται, καλεῖται **λατομεῖον** ἢ **ὄρυχεῖον**.

ε') **ἐλώδης** αὕτη εἶναι γῆ χειρίστη, καὶ εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιβλαβεστάτη. Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι πάμπολλα ἔλη καὶ ἐλώδεις γαῖαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναπτύσσονται ἐλώδη μιάσματα καὶ ἐλώδεις πυρετοὶ ἐπικίνδυνοι καὶ θανατηφόροι. Ὁ καταλληλότερος τρόπος ἐξυγιάνσεως καὶ γονιμοποιήσεως τῶν γαιῶν τούτων εἶναι ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἐλῶν δι' ἀποστραγγίσεως, κυρίως διὰ χανδάκων καὶ αὐλάκων, ὥστε νὰ ἐκρεύσῃ τὰ λιμνάζοντα καὶ σεσηπῶτα καὶ νοσηρὰ ὕδατα, ὡς ἐγένετο ἐν Κωπαίδι. Τότε αἱ γαῖαι αὐταὶ ἀποβαίνουσι λίαν γόνιμοι καὶ εὐφοροί.

3. **Γονιμοποιήσις τῶν γαιῶν.** — Πολλὰς ἀγόνους γαῖας, ὡς π. χ. τὴν **ἀργιλώδη** καὶ ἄλλας, δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ καταστήσῃ γόνιμους διὰ κόπρου, διὰ ἀναμίξεως ἄμμον μετὰ τῆς ἀργιλώδους γῆς καὶ δι' ἄλλων καταλλήλων μέσων, οἷον χημικῶν λιπασμάτων, φυτικῶν οὐσιῶν, κνάμων ἐν βλαστήσει (ἀνασκαπτομένων δι' ἄρτρου ἢ ἀξίνης ἐν αὐτῷ τῷ ἀγρῷ ἢ κήπῳ) ἢ δι' ἀποξηράνεως τῶν ἐλωδῶν γαιῶν, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω.

Ζ. Αἱ τέσσαρες ὥραι ἢ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους*.

1. Ὡραι ἢ ἐποχαί. — Τὸ ἔτος ἔχει 365 ἡμέρας** καὶ διαιρεῖται εἰς 12 μῆνας. Αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους εἶναι ἄλλαι μὲν μεγαλείτεραι ἄλλαι δὲ μικρότεραι. Καὶ κατ' ἄλλους μὲν μῆνας ἔχομεν θερμότητα πολλήν, κατ' ἄλλους δὲ ψυχὸς πολὺ καὶ ὑγρασίαν. Αἱ παραλλαγαὶ τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαιρας καθ' ὥρισμένους μῆνας τοῦ ἔτους καλοῦνται ὥραι ἢ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους. Εἶναι δὲ αὐταὶ τέσσαρες, αἱ ἐξῆς: ἔαρ, θέρος, φθινόπωρον καὶ χειμῶν. Καὶ διαρκουσι :

α') τὸ ἔαρ, ἀπὸ 8 Μαρτίου ἕως 8 Ἰουνίου, μῆνας τρεῖς.

β') τὸ θέρος, ἀπὸ 9 Ἰουνίου ἕως 10 Σεπτεμβρίου, μῆνας τρεῖς.

γ') τὸ φθινόπωρον, ἀπὸ 11 Σεπτεμβρίου ἕως 8 Δεκεμβρίου, μῆνας τρεῖς.

δ') ὁ χειμῶν, ἀπὸ 9 Δεκεμβρίου ἕως 8 Μαρτίου, μῆνας τρεῖς.

2. Αὗται εἶναι αἱ τέσσαρες ὥραι ἢ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους, αἵτινες ὀφείλονται εἰς τὴν παραλλαγὴν τῆς θερμότητος καὶ ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαιρας.

Σ. Ἡ ἀτμόσφαιρα***. — Τὰ μετέωρα ἢ μετεωρολογικὰ φαινόμενα.

1. Ἡ Γῆ εἶναι στρογγύλη ὡς σφαῖρα.

2. Τὴν Γῆν ὀλόκληρον περιβάλλει ἡ ἀτμόσφαιρα, ὅπως τὸ ροδάκινον π. χ. περιβάλλει ὁ χνοῦς του.

3. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἢ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ εἶναι στῶμα ἀέρος, τὸ ὁποῖον ἔχει σχῆμα ὡσαύτως σφαιρικὸν ὅπως ἡ Γῆ.

4. Ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ δὲν εἶναι μὲν σῶμα ὄρατόν, εἶναι ὅμως σῶμα ἄλλως αἰσθητὸν εἰς ἡμᾶς, π. χ. διὰ τῆς ὠθήσεώς του, ὅταν κινῆται ἢ φυσᾷ.

5. Καὶ εἰς μὲν τὰ χαμηλὰ μέρει ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ εἶναι πυκνότερος καὶ βαρύτερος, βαθμηδὸν δὲ καθίσταται ἀραιότερος καὶ ελαφρότερος εἰς τὰ ὕψη.

6. Τὸ πάχος τῆς ἀτμοσφαιρας ὑπολογίζεται εἰς 80.000 μέτρων γαλλικῶν.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

** Καὶ ὅταν εἶναι δίσεκτον, ἔχει 366, ἀνά τετραετίαν.

*** Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

7. Ἄνευ τῆς ἀτμοσφαίρας δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ζωὴ ἐπὶ τῆς Γῆς.

8. Ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας συμβαίνουνσι πάντα τὰ λεγόμενα μετέωρα ἢ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, οἷον νέφος, βροχὴ, οὐράνιον τόξον ἢ ἴρις, χάλαζα, ὀμίχλη, ὑγρασία, χιών, ἀστραπή, βροντή, κεραννός, ἄνεμος, θύελλα, καταιγίς, λαίλαψ.

9. Οἱ ἀτμοί*.

1. Ὄταν βράζωμεν ὕδωρ, βλέπομεν ἀτμοὺς ὕδατος νὰ ἐξέρχονται ἐκ τῆς χύτρας. Αἰτία τῶν ἀτμῶν τούτων εἶναι ἡ θερμότης τοῦ πυρός.

2. Ὄταν ἀναπνέωμεν, βλέπομεν — ἰδίως τὸν χειμῶνα — ὅτι ἐξέρχεται ἐλαφρὸς ἀτμὸς (ἀχνός) ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν. Αἰτία τοῦ ἀτμοῦ τούτου εἶναι ἡ θερμότης τοῦ σώματος ἡμῶν.

3. Ὄταν πλησιάζωμεν τὸ στόμα ἡμῶν εἰς ὕαλον ψυχράν, βλέπομεν αὐτὴν νὰ γίνηται θολὴ ἐκ τῆς ἀναπνοῆς ἡμῶν, ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα· καὶ μετ' ὀλίγον βλέπομεν ὅτι οἱ ἀτμοὶ συναθροίζονται καὶ ἀποτελοῦσι στρώμα ὑγρὸν καὶ βαθμηδὸν μικρὰ σταγονίδια ὕδατος.

4. Ὄταν οἱ ἀτμοὶ εὐρωσι ψῦχος, τότε λέγομεν ὅτι ψύχονται καὶ μεταβάλλονται εἰς ὕδωρ.

10. Τὰ νέφη*.

1. Ὁ ἥλιος θερμαίνει ὅλην τὴν Γῆν, ἤτοι τὴν ξηρὰν καὶ τὰ ὕδατα.

2. Αἱ θάλασσαι, αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ σχηματίζουσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀτμοὺς ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου.

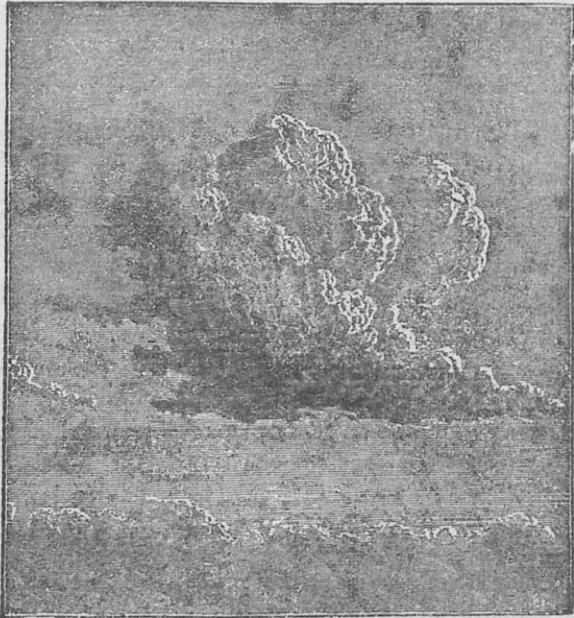
3. Οἱ ἀτμοὶ εἶναι πολὺ ἀραιοὶ καὶ ἐλαφροὶ καὶ ἀφανεῖς κατὰ τὴν ὄραν τῆς ἐξατμίσεως· ἀνέρχονται δὲ πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν οὐρανόν.

4. Ἐκεῖ, ἀφοῦ συναθῶσι πολλοὶ ἀτμοί, καὶ συμπυκνωθῶσι καὶ παγώσωσιν ὀλίγον, σχηματίζουσι τὰ νέφη. Τότε πλέον γίνονται ὄρατοι ὡς νέφη.

5. Ὅσον ὑψηλότερα ἀναβαίνομεν, τόσον περισσότερον ψῦχος συναντῶμεν. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι τὰ ὄρεινά μέρη καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρεων.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

6. Καὶ ἄλλα μὲν νέφη εὐρίσκονται χαμηλά, ἐγγίζοντα πολλάκις τὰς κορυφὰς καὶ τὰς κλιτύας τῶν ὄρεων, ἄλλα δὲ κεῖνται ὑψηλότερα καὶ περιφέρονται ἐν τῷ οὐρανῷ εἰς ὕψος πολλῶν ἑκατοντάδων ἢ χιλιάδων μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Τὰ πολὺ μαῦρα νέφη δύνανται νὰ φθάσωσι μόνον μέχρι ὕψους δύο χιλιάδων μέτρων τὸ

Νέφ η.

πολύ, ἐπειδὴ εἶναι βαρέα. Ἐνῶ τὰ λευκὰ νέφη δύνανται νὰ φθάσωσι μέχρι ὕψους δέκα καὶ πλέον χιλιάδων μέτρων, ἐπειδὴ εἶναι ἐλαφρά.

7. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὰ νέφη ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ εἶναι ὀλίγα καὶ ἀραιὰ καὶ λευκὰ ἢ καὶ λείπουσιν ἐξ αὐτῆς παντελῶς· ἄλλοτε δὲ εἶναι πολλὰ καὶ πικνὰ καὶ μαῦρα.

8. Τὰ νέφη λαμβάνουσι πολλάκις διαφόρους ὠραίους χρωματισμοὺς ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, ἰδίως κατὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀνατολήν.

9. Τὰ νέφη εἶναι κινητὰ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, κινούμενα ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἄλλοτε μὲν βραδέως ἄλλοτε δὲ ταχέως. Λαμβάνουσι δὲ κατὰ τύχην διάφορα σχήματα, οἷον δένδρων, ζώων, ἀνθρώπων, βουνῶν καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ ὠραιότατα. Τὸ θέρος τὰ νέφη εἶναι σπάνια. Τὸν χειμῶνα ὅμως εἶναι πολλὰ καὶ πυκνὰ καὶ μαῦρα καὶ βροχερά.

11. Ἡ βροχή*

1. Ὅταν εἰς τὸν οὐρανὸν συναχθῶσι πολλὰ νέφη καὶ μαῦρα, ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι πιθανώτατα θὰ βρέξῃ.

2. Ἡ βροχὴ πίπτει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ σταγόνας. Πίπτει δέ, ἐπειδὴ οἱ ἀτμοὶ τῶν νεφῶν ψύχονται ἐκεῖ ὑψηλὰ καὶ μεταβάλλονται εἰς ὕδωρ· τὸ δὲ ὕδωρ εἶναι βαρὺ, καὶ δὲν δύναται νὰ σταθῇ ἐπάνω ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα. Διὰ τοῦτο πίπτει κάτω εἰς τὴν γῆν ὡς βροχὴ, κατὰ σταγόνας.

3. Αἱ σταγόνες τῆς βροχῆς πίπτουσιν εἴτε κατὰ μικρὰς *πεκάδας* εἴτε ὡς βροχὴ *γαυδαία** τότε σχηματίζεται λάσπη, ῥυάκια, ποτάμια.

4. Ἡ βροχὴ προξενεῖ πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας εἰς τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτον, καθαρίζει τὸν ἀέρα (τὴν ἀτμόσφαιραν) ἀπὸ σκόνης καὶ διάφορα ἔντομα βλαβερά. Δεύτερον, ποτίζει τὰ δάση, τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς ἀγρούς, βλαστάνουσι δὲ τότε τὰ δένδρα καὶ τὰ γεννήματα. Καὶ τρίτον, εἰσδύουσα εἰς τὴν ξηρὰν, τροφοδοτεῖ ἀενάως τὰς βρῦσεις, τὰς πηγὰς καὶ τοὺς ποταμούς, ὥστε νὰ μὴ στεριεῦωσι.

12. Τὸ οὐράνιον τόξον ἢ ἴρις*

1. Συνήθως μετὰ βροχὴν καὶ εἰς τὸ ἀντίθετον πάντοτε μέρος ἐκεῖνου ὅπου εὗρίζεται ὁ ἥλιος ἐν τῷ οὐρανῷ, βλέπομεν πολλὰκις σχηματιζόμενον ἓν μέγα καὶ ὠραῖον *πολύχρωμον* ἡμικύκλιον ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ μέχρι τῆς γῆς αὐτῆς. Τὸ ἡμικύκλιον ἐκεῖνο ὀνομάζεται *ἴρις ἢ οὐράνιον τόξον*.

2. Τὸ οὐράνιον τόξον εἶναι ἓν λαμπρὸν μετεωρολογικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ἐκ τῆς ἀντανακλάσεως καὶ ἀναλύσεως τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἐντὸς σταγόνων ἢ σταγονιδίων ὕδατος, εὗρισκομένων ἐκεῖ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

3. Τὰ χρώματα τῆς ἰριδος εἶναι ἑπτὰ, τὰ ἐξῆς κατὰ σειρὰν : ἐρυθρόν (κόκκινον), χρυσοειδές (πορτοκαλλί), ὠχρόν (κλίνον πρὸς τὸ ξανθόν), πράσινον, κυανοῦν, πορφυροῦν (κοκκινοειδές), καὶ ἰοειδές (βιολέ).

4. Ἐνίοτε ἐμφανίζονται ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ δύο καὶ πλείονες ἰριδες ἢ οὐράνια τόξα.

13. Ἡ χάλαζα *

Πολλάκις συμβαίνει νὰ παγώσωσιν αἰφνιδίως εἰς μέγαν βαθμὸν αἱ σταγόνες τῆς βροχῆς καὶ νὰ πέσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς μικρὰ στερεὰ σφαιρίδια ποιοῦντα κρότον. Τότε λέγομεν ὅτι πίπτει **χάλαζα**. Ὡστε ἡ χάλαζα εἶναι βροχή, αἰφνιδίως καταφυγεῖσα καὶ καταπεσοῦσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ πτώσις τῆς χαλάζης διαρκεῖ ἐπ' ὀλίγην μόνον ὥραν καὶ διαλύεται εἰς ὕδωρ μετ' ὀλίγον.

14. Ἡ ὀμίχλη *

1. Πολλάκις οἱ ἀτμοὶ δὲν ἀνέρχονται ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ σχηματίσωσι νέφη, ἀλλὰ ἐξαπλοῦνται κάτω εἰς τὴν γῆν. Τότε ὀνομάζονται **ὀμίχλη** (κοινῶς καταχνιά, ποῦσι, ἀντάρα). Ἡ ὀμίχλη δὲ εἶναι ἢ πυκνὴ ἢ ἀραιά.

2. Ὄταν πυκνὴ ὀμίχλη καλύπτῃ τὴν γῆν, δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς δένδρα, ζῶα, ἀνθρώπους, οἰκίας, πολλάκις καὶ ἀπὸ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως, διότι τότε οἱ ἀτμοὶ τῆς ὀμίχλης εἶναι πυκνοὶ καὶ θολοί, καὶ ἐμποδίζουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπωσι μακρὰν.

3. Ἡ ὀμίχλη εἶναι συνήθως τὸν χειμῶνα. Καλύπτει δὲ κυρίως τὰς πεδιάδας, τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ κατακρημένα συνήθως μέρη, ἀλλὰ καὶ τὰς θαλάσσας καὶ λίμνας πολλάκις. Ὄταν ἡ ὀμίχλη καλύπτῃ τὰ ὄρη, τότε αὕτη λέγεται πάλιν **νέφος**.

15. Ὑγρασία. Δρόσος. Πάχνη. Πάγος *.

1. Πολλὰ ὑδροατμίδες πολλάκις, ὅταν εἶναι ἀφθονοὶ, ἀντὶ νὰ ἀποτελέσωσι νέφη, διαχύνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ ἄλλας μορφάς, οἷον ἄλλοτε μὲν ὡς **ὑγρασία**, ἄλλοτε δὲ ὡς **δρόσος**, καὶ ἄλλοτε ὡς **πάχνη**.

α') **ὑγρασία**. Ἡ ὑγρασία ἐμποτίζει τὸ ἔδαφος καὶ τὰ δένδρα καὶ φυτὰ, εἰσέρχεται δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου μέχρι ὁστέων καὶ βλέπτει πολὺ· διὸ πρέπει μεγάλως νὰ προσφυλαττώμεθα ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν·

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν

β') **δρόσος**. Ἡ δρόσος εἶναι ὑδρατιμίδες συγκεντρωθεῖσαι, τὴν νύκτα ἰδίως, ἐπὶ τῶν φύλλων τῶν δένδρων, τῶν φυτῶν καὶ τῆς γλῆς, καὶ ἀποτελέσασαι σταγονίδια ὕδατος, τὰ ὅποια καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος δροαίφουσι. Ἡ δρόσος αὕτη πολὺ ὠφελεῖ τοὺς ἀγρούς καὶ κήπους, ἐνῶ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου τὴν βλάπτει, ὅπως καὶ ἡ ὑγρασία.

γ') **πάχνη**. Ἡ πάχνη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ δρόσος τῆς νυκτὸς ἢ ἐπικαθῆσασα ἐπὶ τῶν φύλλων καὶ τῆς γλῆς, ἀλλὰ παγώσασα ἐκεῖ ἐκ τοῦ ψύχους καὶ μεταβληθεῖσα εἰς πάγον. Ἡ πάχνη καίει, ὡς ἐκ τῆς ψύξεώς της, καὶ καταστρέφει τελείως τὰ φύλλα καὶ τὴν γλῆν.

2. **Πάγος**. — Ὁ πάγος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐν καταστάσει ψύξεως μεγάλης. Ἐνεκα τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ψύχους ψύχεται κυρίως ἡ ἐπιφάνεια ἀκίνητῶν ὑδάτων, εἰς μικρὰς ποσότητας, καὶ σχηματίζεται στερεὸν ἐπίστρωμα ἐν εἴδει ὕαλου διαφανοῦς. Ἐνίοτε ψύχονται καὶ πηγνυνοῦνται καὶ λίμναι καὶ ποταμοὶ εἰς μέγα πάγος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ὑποκάτω δὲ τοῦ παγωμένου στρώματος ῥεεῖ τὸ λοιπὸν ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, ἢ ἀκίνηται τὸ τῆς λίμνης. Μόνον αἱ θάλασσαὶ δὲν πηγνυνοῦνται. Οἱ πάγοι διαλύονται πάλιν εἰς ὕδωρ διὰ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου. Ἐνῶ δὲ ὅλα τὰ σώματα πηγνύμενα γίνονται βαρύτερα καὶ βυθίζονται, μόνος ὁ πάγος ἀποτελεῖ ἔξαιρσιν, γινόμενος ἐλαφρότερος· καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν βυθίζεται, ἀλλὰ βαθμηδὸν διαλύεται. Ἄν ἐβυθίζετο ὁ πάγος, θὰ ἔμμενεν αἰώνως ἀδιάλυτος ἐκεῖ εἰς τὰ βάθη, καὶ τότε θὰ μετεβάλλοντο σὺν τῷ χρόνῳ ὅλα τὰ ὕδατα τῆς Γῆς εἰς πάγον. Καὶ τότε;... Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν ἠθέλησεν οὕτω.

3. Καὶ ἡ ὑγρασία δέ, καὶ ἡ δρόσος καὶ ἡ πάχνη καὶ ὁ πάγος ἐμφανίζονται κυρίως τὴν νύκτα· τὸ πρωὶ δέ, εὐθὺς ὡς ἐμφανισθῆ ὁ ἥλιος, ἀρχίζουσι νὰ διαλύωνται ὑπὸ τῆς θερμότητός του καὶ νὰ μεταβάλλωνται πάλιν εἰς ὑδρατιμίδας. Αἱ πολλαὶ χιόνες καὶ οἱ πολλοὶ πάγοι διαλύονται εἰς περισσότερον χρόνον.

16. Ἡ χιών*

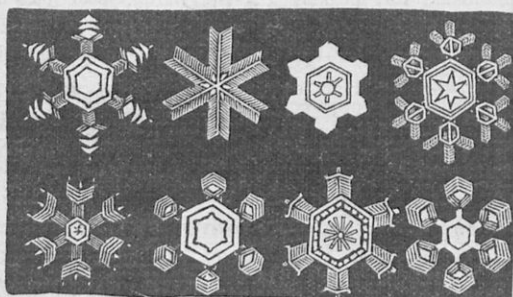
1. Οἱ ἀτμοὶ τῶν νεφῶν πολλάκις τὸν χειμῶνα παγώνουσι πολὺ, πρὶν ἀκόμη προφθάσῃ νὰ συμπυκνωθῶσι καὶ σχηματίσῃσι βροχήν. Τότε πίπτουσι ὡς χιών.

2. Ἡ χιών ἔχει χροῶμα κατάλευκον, ὅσον οὐδὲν ἄλλο ἀντικείμενον. Πίπτει δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ νιφάδας. Ἐκάστη σταγὼν αὐτῆς ὀνομάζεται **νιφάς**. Αἱ νιφάδες ἄλλοτε μὲν πίπτουσι μικραὶ καὶ ἀραιαί, ἄλλοτε δὲ μεγάλαι καὶ πυκναί.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

3. Ἡ χιών δὲν κάμνει διόλου κρότον ὅταν πίπτῃ, ὅπως κάμνει ἡ βροχὴ καὶ ἡ χάλαζα. Ἡ πολλὴ χιών πίπτει συνήθως τὴν νύκτα πολὺ ἕλαφρά, καὶ τὸ πρῶτὸ βλέπομεν αἴφνης τὴν γῆν κατάλευκον καὶ ὥραϊαν ὡς νύμφην. Καὶ τὰ δένδρα ἐπίσης.

4. Ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων πίπτει πολλὴ χιών, ἐπειδὴ ὄσφ ὑψηλότερα ἀναβαίνομεν τόσο ψυχροτέρα εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα. Ἐπὶ δὲ τῶν πεδιάδων καὶ παραθαλασσίων καὶ ἐν γένει τῶν θερμῶν τόπων πίπτει ὀλίγη χιών, καὶ σπανιώτερον.

Διάφοροι κρύσταλλοι χιόνος.

5. Ὁ ἥλιος θερμαίνει τὴν χιόνα, τήκει αὐτὴν καὶ μεταβάλλει πάλιν εἰς ὕδωρ.

6. Ἡ χιών εἶναι πολὺ ὠφέλιμος, διότι ποτίζει ἡσυχῶς τὴν γῆν καὶ διότι καλύπτει αὐτὴν καὶ προφυλάττει ἀπὸ τοῦ παγετοῦ τοὺς ἐντὸς αὐτῆς ἐσαρμένους σπόρους καὶ τὴν μόλις ἀρχομένην βλάστησιν αὐτῶν.

ΙΖ. Ἀστραπή. Βροντή. Κεραυνός. *

1. **Ἀστραπή.**—Πολλάκις μεταξὺ τῶν νεφῶν γεννᾶται αἴφνης δῖος λάμψις ζωηροτάτη, ἡ ὁποία παρευθὺς πάλιν ἐξαφανίζεται. Ἡ λάμψις αὕτη ὀνομάζεται *ἀστραπή*.

2. **Βροντή.**—Μετὰ τὴν ἀστραπὴν ἀκούομεν συνήθως ἰσχυροὺς κρότους. Τοὺς κρότους τούτους ὀνομάζομεν *βροντὴν*.

3. **Κεραυνός.**—Ὅταν ἡ λάμψις συμβῇ μεταξὺ νέφους τινὸς καὶ τῆς γῆς, τότε λέγεται *κεραυνός*. Καὶ τότε ἀκούονται συνήθως κρότοι τρομεροί.

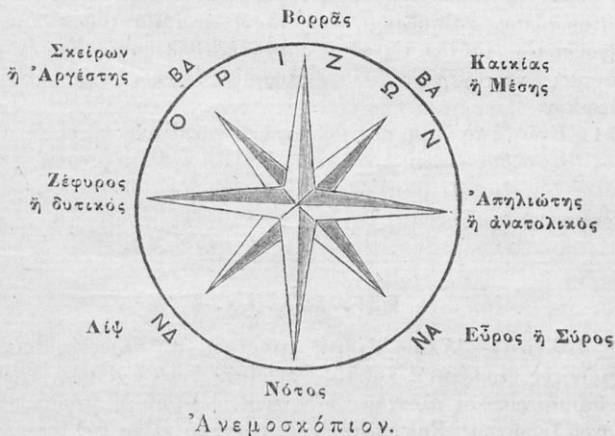
* Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

18. Οἱ ἄνεμοι.*

1. Ἄνεμοι. — Ὁ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ κινεῖται κατὰ διαφόρους κινήσεις, ἄλλοτε ἐλαφρὰς καὶ ἄλλοτε σφοδράς. Αἰτία τῶν κινήσεων τούτων εἶναι πάντοτε ἡ ἄνισος θερμότης τοῦ ἡλίου κατὰ τόπους καὶ τοποθεσίας. Αἱ κινήσεις αὗται τοῦ ἀέρος ὀνομάζονται ἄνεμοι.

2. Οἱ ἄνεμοι εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι καὶ πνέουσι κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Διακρίνονται ὁμῶς ὡς κυριώτεροι οἱ ἑξῆς τέσσαρες:

- α') Ἀπηνλιώτης ἢ ἀνατολικός (κοιν. λεβάντες) ὁ πνέων ἀπ' Α.
- β') Ζέφυρος ἢ δυτικός (κοινῶς πονέντες) ὁ πνέων ἀπὸ Δυσμ.
- γ') Βορρᾶς (κοινῶς τραμουντάνας) ὁ ἀπὸ Βορρᾶ ἢ Ἄρκτου.
- δ') Νότος (κ. νοτιᾶς ἢ ὄστρια) ὁ ἀπὸ Νότου ἢ Μεσημβρίας.

3. Πλὴν τούτων διακρίνομεν καὶ ἄλλους 4 διαμέσους ἀνέμους, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται ὡς ἑξῆς :

- ε') Καικίας ἢ Μέσης (κ. γραιῖος) πνέων ἀπὸ τοῦ ΒΑ σημείου.
- ς') Σκείρων ἢ Ἀργέστης (κ. μαίστρος) πνέων ἀπὸ τοῦ ΒΔ.
- ζ') Εὐῖρος ἢ Σύρος (κ. Συρόκος) πνέων ἀπὸ τοῦ ΝΑ σημείου.
- η') Λίψ (κ. λίβας τὸ θέρος καὶ γαρμπῆς τὸν χειμῶνα) ἀπὸ τοῦ ΝΔ.

4. Ἦτοι κατὰ σειρὰν οἱ ὀκτῶ ἀνέμοι ὀνομάζονται ὡς ἑξῆς· βορρᾶς, καικίας, ἀπηνλιώτης· εὐῖρος, νότος, λίψ· ζέφυρος καὶ σκείρων.

5. Θύελλα. Ἐνίοτε ὁ ἀνεμος εἶναι τόσοσ σφοδρός, ὥστε ἀνατρέπει τὰ πάντα, ἐκρίζωνει δένδρα, καταρρίπτει οἰκίας, βυθίζει πλοῖα, καὶ καλεῖται τότε θύελλα (ἀνεμοστρόβιλος).

* Διὰ τὴν Ε' Τάξιν.

6. Καταιγίς.—Πολύ σφοδρὸς ἄνεμος, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω (ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν) κινούμενος, καλεῖται *καταιγίς* (ἀνεμοζάλη.)

7. Λαίλαψ.— Ἄνεμος σφοδρότατος μετὰ βροχῆς καὶ πυκνῶν μαύρων νεφῶν, ποιοῦντων σκότος, καλεῖται *λαίλαψ*.

8. Τρικυμία.— *Τρικυμία* καλεῖται ἡ ταραχὴ τῆς θαλάσσης ὑπὸ σφοδρῶν ἀνέμων. Καὶ ἄλλοτε μὲν εἶναι μικρά, ἄλλοτε δὲ μεγίστη.

9. Γαλήνη.— **Ννεμία.**— Ὅταν οὐδεις πνέη ἄνεμος, τότε ἐν μὲν τῇ θαλάσῃ λέγομεν ὅτι ὑπάρχει *γαλήνη*, ἐν δὲ τῇ ξηρᾷ *νηνεμία*.

10. Χρησιμότης τῶν ἀνέμων.— Οἱ ἄνεμοι μεταφέρουσι τὰ νέφη ἀπὸ τῶν ὠκεανῶν καὶ θαλασσῶν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὄρη, κινουσι τὰ ἱστιοφόρα πλοῖα καὶ τοὺς ἀνεμομύλους, καθαρῖζουσι τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ τὰ δένδρα ἀπὸ διάφορα ἔντομα καὶ μολύσματα καὶ δυσωδίας ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν ὑγείαν, συγκεραυνῶουσι τὸ κλίμα ἐκάστου τόπου, κολποῦσι (φουσκώνουσι) τὰ ἱστία τοῦ πλοίου καὶ ὀδηγοῦσι τὸν ναυτὴν εἰς τὰ πέρατα τῆς θαλάσσης. Καὶ ἐν γένει οἱ ἄνεμοι ἀναριθμήτους ἄλλας ὑπηρεσίας προσφέρουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

11. Ἐνῶ δὲ τὸ ὕδωρ τῶν θαλασσῶν εἶναι ἄλμυρόν, οἱ ἔξ αὐτοῦ ὄμως ἐξατμίζόμενοι ἀτμοὶ δὲν εἶναι ἄλμυροί, ἀλλ' ἄγευστοι, ἕπειδὴ τὸ ἅλας δὲν ἐξατμίζεται ἀλλὰ μένει, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ὕλική οὐσία διαλελυμένη ἐν τῷ ὕδατι.

19. Κλίμα.*

1. Κλίμα.— *Κλίμα* εἶναι ἡ κατάστασις τοῦ ἀέρος ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας. Διότι ὁ αἶρ ἀλλαγῶν εἶναι θερμότερος καὶ ἀλλαγῶν ψυχρότερος, ἀλλαγῶν δὲ ὑγρότερος καὶ ἀλλαγῶν ξηρότερος. Καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν, τὸ κλίμα τοῦ τόπου τούτου εἶναι θερμὸν ἢ κατάθερμον, ἐκείνου εἶναι ψυχρὸν ἢ κατάψυχρον, τοῦ ἄλλου δὲ ὑγρὸν, ἄλλου δὲ ξηρὸν, εὐκρατον, γλυκύ, δροσερόν, καθαρὸν, ὑγιεινόν, νοσηρόν. Ἐκάστος τόπος ἢ τοποθεσία ἔχει ἴδιον κλίμα.

2. Ἡ γειννίασις θαλασσῶν, πεδιάδων, ὄρέων, δασῶν, πετρῶν, βράχων, ἐλῶν, ἄμμου, ποταμῶν, λιμνῶν, μεγάλως συντελεῖ εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην κατάστασιν ἐνός τινος κλίματος.

* Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΙΔΙΚΩΤΕΡΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

20. Ξηρά καὶ θάλασσα.*

1. Ἡ Γωγραφία διδάσκει τὴν περιγραφὴν τῆς Γῆς.
2. Ἡ Γῆ εἶναι στρογγύλη ὡς σφαῖρα.
3. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς παρουσιάζει μορφήν ἀνώμαλον ἐξ ὑψωμάτων καὶ κοιλωμάτων. Καὶ τὰ μὲν κοιλώματα κατέχουσιν αἱ **θάλασσαί** καὶ αἱ **λίμναι**, τὰ δὲ ὑψώματα ἀποτελοῦσι τὴν **ξηρὰν ἢ στερεάν** Γῆν.
4. Αἱ **θάλασσαί** καὶ **λίμναι** κατέχουσιν τὰ τρία τέταρτα σχεδὸν τῆς ὅλης ἐπιφανείας τῆς Γῆς, ἡ δὲ **ξηρὰ** τὸ ἐν τέταρτον αὐτῆς.
5. Ἐπὶ τῆς **ξηρᾶς** φύονται τὰ χόρτα καὶ τὰ δένδρα, ἐπ' αὐτῆς δὲ ζῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ζῷα.
6. Ἐπὶ τῆς **θαλάσσης** πλέουσι τὰ πλοῖα καὶ ἐντὸς αὐτῆς ζῶσιν οἱ ἰχθύες.
7. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ παρουσιάζεται ὡς **θάλασσα, λίμνη, ποταμός**· ἡ δὲ **ξηρὰ** ὡς **ἡπειρος, χερσόνησος, νῆσος, ὄρος, πεδιάς** κλπ.

21. Αἱ πέντε ἡπειροί.**

1. Ἡ **ξηρὰ** διακρίνεται ὑπὸ τῶν θαλασσῶν εἰς τρεῖς μεγάλας ἐκτάσεις. Τὰς τρεῖς ταύτας ἐκτάσεις διακρίνομεν εἰς πέντε **ἡπείρους**.
2. Αἱ πέντε ἡπειροὶ εἶναι αἱ ἑξῆς:
 - α') ἡ **Εὐρώπη** (360 ἑκατομμ. κατοίκων).
 - β') ἡ **Ἀσία** (850 ἑκατομμ. κατοίκων). Αὕτη συνδέεται μὲ τὴν Εὐρώπην.
 - γ') ἡ **Ἀφρικὴ** (250 ἑκατομμ. κατοίκων). Αὕτη συνέχεται μόνον διὰ στενοῦ λαιμοῦ **ξηρᾶς** μετὰ τῆς Ἀσίας, ὅστις ὄχι πρὸ πολλῶν ἐτῶν διωρύχθη (διωρῦξ τοῦ Σουέζ).

* Διὰ τὴν Ε' τάξιν. Ἐπειδὴ τὸ Κεφάλαιον τοῦτο προόρισται διὰ τὴν Ε' τάξιν, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀφίγη αὐτὰ ἀπικτα ἐντελῶς κατὰ τὴν διδασκαλίαν του ἐν τῇ Γ' καὶ Δ' τάξει ὡς μεμιασμένα τινά, ἀλλὰ δύναται ἀκροθιγῶς νὰ ἀπηται καὶ αὐτῶν διὰ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὸν συνειρημὸν τοῦ καθόλου μαθήματος.

** Καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι προωρισμένον διὰ τὴν Ε' τάξιν.

δ') ἡ **Ἀμερικὴ** (130 ἑκατομμ. κατοίκων), διακρινομένη εἰς βόρειον καὶ νότιον Ἀμερικὴν.

ε') ἡ **Αὐστραλία** (5 ἑκατομμ. κατοίκων).

3. Ἐκ τῶν πέντε ἡπείρων τῆς Γῆς μεγαλειτέρα κατ' ἔκτασιν εἶναι ἡ Ἀσία, μετ' αὐτὴν ἡ Ἀμερικὴ, τρίτη ἡ Ἀφρικὴ, τετάρτη ἡ Εὐρώπη καὶ τελευταία ἡ Αὐστραλία*.

4. Ἡ Γῆ εἶναι στρογγύλη ὡς σφαῖρα καὶ διαιρεῖται νοερῶς εἰς δύο Ἡμισφαίρια, ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν.

5. **Ἀνατολικὸν Ἡμισφαίριον.** — **Δυτικὸν Ἡμισφαίριον.** — Αἱ τέσσαρες ἐκ τῶν ἡπείρων, Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀφρικὴ καὶ Αὐστραλία ἀποτελοῦσι τὸ **Ἀνατολικὸν Ἡμισφαίριον** τῆς Γῆς· ἡ δὲ Ἀμερικὴ μόνη ἀποτελεῖ τὸ **Δυτικὸν Ἡμισφαίριον** αὐτῆς.

22. Οἱ πέντε Ὠκεανοί. **

1. Τὸ σύνολον τῶν ὑδάτων διακρίνεται ἐπὶ τῆς Γῆς εἰς **πέντε Ὠκεανούς**, οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς:

α') ὁ **Μέγας ἢ Εἰρηνικὸς Ὠκεανός** (Ἐφῶς), μετὰ τὴν Ἀμερικὴν ἀπ' ἑνός, καὶ Ἀσίας καὶ Αὐστραλίας ἀπ' ἑτέρου·

β') ὁ **Ἀτλαντικὸς Ὠκεανός**, μετὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀφρικὴν εἰς Ἀνατολῶν, καὶ Ἀμερικὴν ἐκ δυσμῶν·

γ') ὁ **Ἰνδικὸς Ὠκεανός**, μετὰ τὴν Ἀφρικὴν, Ἀσίαν καὶ Αὐστραλίαν·

δ') ὁ **Βόρειος πεπηγὸς Ὠκεανός**, πρὸς βορρᾶν τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀμερικῆς καὶ περὶ τοῦ βορείου πόλου τῆς Γῆς·

ε') ὁ **Νότιος πεπηγὸς Ὠκεανός**, πρὸς νότον τῆς Ἀφρικῆς, Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς καὶ περὶ τὸν νότιον πόλον τῆς Γῆς.

2. Ἐκ τῶν Ὠκεανῶν ὁ μέγιστος εἶναι ὁ Εἰρηνικός· μετ' αὐτὸν ὁ Ἀτλαντικός· τρίτος δὲ ὁ Νότιος πεπηγὸς· τέταρτος ὁ Βόρειος πεπηγὸς· καὶ τελευταῖος ὁ Ἰνδικός.

3. Τὸ μεγαλιέτερον βάθος τῶν Ὠκεανῶν φθάνει μέχρι 9 χιλ. μέτρων.

4. Ἐντὸς τῶν Ὠκεανῶν καὶ τῶν θαλασσῶν κινουῦνται ἐν εἰδει ποταμῶν καθ' ὄρισμένας διευθύνσεις μεγάλαι ποσότητες ὑδάτων· αὗται δ' ἀποτελοῦσι τὰ λεγόμενα **θαλάσσια ῥεύματα**.

* Τὸ ἔμβαδόν τῆς ἐπιφανείας τῆς Εὐρώπης εἶναι περίπου **δέκα ἑκατομμυρίων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων**· τὸ τῆς Ἀσίας **τεσσαράκοντα τεσσάρων ἑκατομμυρίων**· τὸ τῆς Βορείου ἡμικύκλιου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς **τεσσαράκοντα ἑκατομμυρίων** περίπου· τὸ τῆς Ἀφρικῆς **τριάκοντα ἑκατομμυρίων** περίπου· τὸ δὲ τῆς Αὐστραλίας 9 ἑκατομμυρίων περίπου.

** Τὸ Κεφάλαιον τοῦτο εἶναι προωρισμένον διὰ τὴν Ε' τάξιν.

23. Διασχηματισμός τοῦ ἐδάφους.*

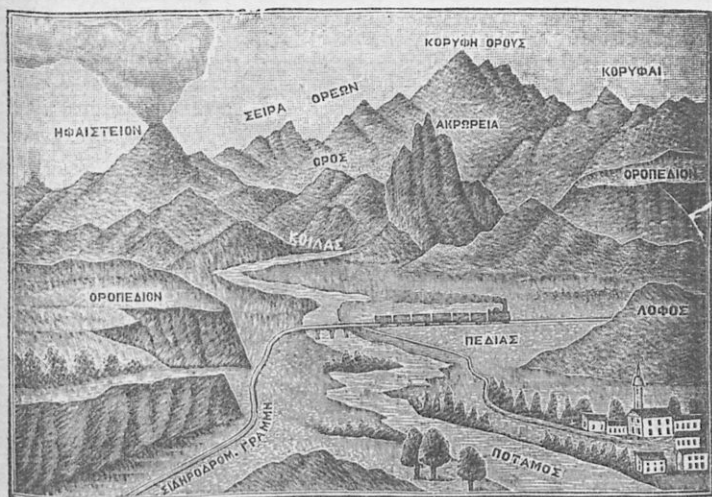
1. Τὸ πρόσωπον τῆς **ξηρᾶς** διακρίνεται εἰς ὄρη, βουνά, λόφους καὶ λοιπά, ὡς ἐξῆς :

2. **Ὄρος**. — Ὄρος καλεῖται πετρῶδες ὕψωμα Γῆς ὑπερέχον τῆς χώρας πλέον τῶν 500 μέτρων.

3. **Ὄροσειρά**. — Πολλὰ ὄρη συνεχόμενα ἀποτελοῦν ὄροσειράν.

4. **Κορυφή** ἢ **ἀκρόρεια**. — Τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ ὄρους καλεῖται κορυφή τοῦ ὄρους ἢ ἀκρόρεια.

5. **Υπόρεια**, **πόδες** ἢ **πρόποδες**. — Τὸ χαμηλότερον μέρος τοῦ ὄρους καλεῖται ὑπόρεια, πόδες ἢ πρόποδες.

Διασχηματισμός τοῦ ἐδάφους.

*Ὄρος. — Ἀκρόρεια. — Λόφος. — Ὄροπέδιον. — Κοιλὰς. — Πεδιάς.

6. **Κλιτύες**. — Αἱ πλευραὶ τοῦ ὄρους αἰ μεταξὺ τῆς κορυφῆς καὶ τῶν ὑπορειῶν καλοῦνται **κλιτύες**.

7. Τὰ ὄρη διακρίνονται εἰς **ὕψηλά** (ἄνω τῶν 1500 μ.) καὶ εἰς **χαμηλότερα** (κάτω τῶν 1500 μ. μέχρι 500). Τὰ πολὺ ὑψηλά ὄρη ἔχουσι τὰς κορυφὰς πάντοτε χιονοσκεπεῖς καὶ ἀδένδρους, ὡς ὁ Ὀλυμπος.

8. **Βουνά**. — Βουνά καλοῦνται ὑψώματα γῆς ἄνω τῶν 200 μέτρων.

9. **Βράχοι**, **λόφοι**, **γύλοφοι**. — Τὰ βουνά καλοῦνται **βράχοι** μὲν ἂν εἶναι πετρῶδη· **λόφοι** δὲ καὶ **γύλοφοι** (οἱ καλλιεργίστοιμοι), ἂν εἶναι χωματώδη καὶ συνήθως κάτω τῶν 200 μέτρων.

* Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

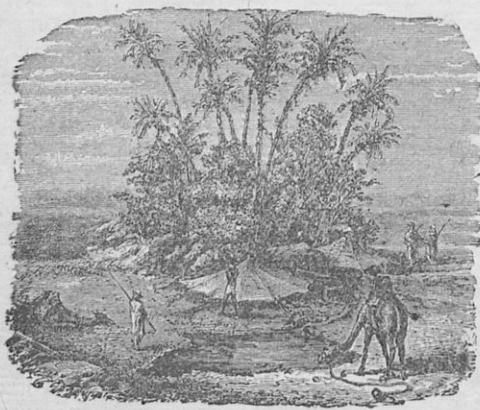
10. **Πεδιάς.**—Πεδιάς καλεῖται ἔκτασις ξηραῶς, σχετικῶς ὀριζόντιος, ὁμαλὴ καὶ καλλιεργήσιμος.

11. **Ψῦπεδον.**— Ὅταν ἡ πεδιάς εἶναι πολὺ ὑψηλὴ (πλέον τῶν 200 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης) καλεῖται **Ψῦπεδον**, ὡς τὸ *ὄψιπεδον* τῆς Τριπόλεως. **Βαθύπεδον** δέ, ὅταν εἶναι πολὺ χαμηλὴ (ἐνίοτε κάτω καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης).

12. **Ὀροπέδιον.**— Πεδιάς ἐπὶ ὀρέων καλεῖται *ὄροπέδιον*.

13. **Λεκανοπέδιον.**— Κοίλῃ πεδιάς εἰς σχῆμα λεκάνης καλεῖται *λεκανοπέδιον*.

14. **Κοιλιάδες.**— Τὰ μεταξὺ τῶν ὀρέων πεδινὰ κοιλώματα καλοῦνται *κοιλιάδες*. Αἱ κοιλιάδες εἶναι λίαν εὐφοροὶ καὶ διαρρέονται συνήθως ὑπὸ ὑδάτων. *Χαράδρα* καὶ *φάραγγες* εἶναι στεναὶ κοιλιάδες.

Ἵθασις ἐν ἐρήμῳ.

15. **Ἵθαίστειον.**— Ὅρος ἀναδίδον κατὰ καιροὺς καπνόν, φλόγας καὶ λάβαν, ἦτοι ὕλην ξηροτὴν καὶ διάπυρον, καλεῖται *Ἵθαίστειον*, ὡς ὁ Βεζούβιος ἐν Ἰταλίᾳ, ἢ Αἶτνα ἐν Σικελίᾳ. Τὰ Ἵθαίστεια διακρίνονται εἰς *ἐσβεσμένα* καὶ *ἐνεργά*. Τὸ δὲ στόμιον καλεῖται **κρατήρ**.

16. **Ἐρημος.**— Ἐνδρεία ἔκτασις ἀμώδης, ἄνυδρος, θερμὴ καὶ ἀκατοίκητος καλεῖται *ἐρημος*, ὡς π.χ. ἡ Σαχάρα ἐν Ἀφρικῇ.

17. **Ἵθασις** λέγεται μέρος ἐρήμου ἔνυδρον καὶ γόνιμον εἰς βλάστησιν.

24. Τμήματα ξηραῶς.*

1. **Ἠπειρος.**— Πολὺ μεγάλη καὶ συνεχὴς ξηρὰ καλεῖται *Ἠπειρος*.

2. **Νῆσος.**— Μικρὸν σχετικῶς μέρος ξηραῶς περιβρεχόμενον ἀπανταχόθεν ὑπὸ θαλάσσης καλεῖται *νῆσος*, ὡς ἡ Κρήτη, ἢ Κέρκυρα, ἢ Λέσβος, ἢ Χίος, ἢ Ἀνάφη. Αἱ νῆσοι εἶναι ἄλλαι μὲν μεγάλαι, ὡς ἡ Κρήτη, ἢ Εὐβοία, ἄλλαι δὲ μικραὶ, ὡς ἡ Σῦρος, ἢ Ἀνάφη.

* Διὰ τὴν Ε' τάξιν

3. **Ἀρχιπέλαγος.**— Ἀθροισμα πολλῶν νήσων καλεῖται *ἀρχιπέλαγος*, ὡς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

4. **Χερσόνησος.**— Μέρος ξηρᾶς κυκλούμενον ὑπὸ ὑδάτων, πλὴν μιᾶς μόνης πλευρᾶς, καλεῖται *χερσόνησος*, ὡς ἡ μεγάλη Ἑλληνική Χερσόνησος, ἢ ἡ μικρὰ τῶν Μεθάνων.

5. **Ἰσθμός.**— Στενὸν μέρος ξηρᾶς, ἐνῶνον δύο μεγαλειτέρας ξηρᾶς καὶ χωρίζον δύο θαλάσσας, καλεῖται *ισθμός*, ὡς ὁ τῆς Κορίνθου.

6. **Ἀκρωτήριο.**— **Γλῶσσα.**— Ἀκρο γῆς βραχῶδης ἐκτενομένη εἰς τὴν θάλασσαν καλεῖται *ἀκρωτήριο*. Ἐὰν δὲ ἡ ἀκρο αὐτῆ εἶναι χαμηλὴ καὶ ἐπίπεδος, καλεῖται *γλῶσσα*.

7. **Παραλία, ἀκτὴ, αἰγιαλός.**— Ταινία ξηρᾶς, προσεγγίζουσα εἰς θάλασσαν, καλεῖται *παραλία*. Ἡ *παραλία* λέγεται *ἀκτὴ*, ὅταν εἶναι βραχῶδης· καὶ *αἰγιαλός*, ὅταν εἶναι χαμηλὴ καὶ ἀμώδης.

8. Ἡ *παραλία* (ἀκτὴ καὶ αἰγιαλός) σπανίως χωρεῖ κατ' εὐθείαν γραμμὴν· ὡσπερὶ πλείστον χωρεῖ ἀνωμάλως καὶ ἀκανονίστως.

28. Τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὕδατα. *

1. **Κοίτη.**— Ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἢ καλυπτομένη ὑπὸ ὕδατος ποταμοῦ, λίμνης ἢ θαλάσσης, καλεῖται *κοίτη*.

2. **Λεκάνη.**— Ὅταν τὸ σχῆμα τῆς κοίτης εἶναι στρογγύλον, καλεῖται *λεκάνη* (συνήθως τῶν λιμνῶν καὶ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων).

3. **Πηγὴ.**— Τὸ μέρος ὁπόθεν ἀναβρῦει ἢ πηγάζει διαρκῶς ὕδωρ ψυχρὸν ἢ θερμὸν, ἀλατοῦχον ἢ μεταλλοῦχον, καλεῖται *πηγὴ* ἢ *πηγαί*. Αἱ *πηγαί* εἶναι ἄλλαι μὲν μικραί, ἄλλαι δὲ πολὺ μεγάλα.

4. **Ποταμός.**— Μέγα ῥεῦμα ὕδατος, χυνομένου διαρκῶς εἰς θάλασσαν ἢ εἰς λίμνην, καλεῖται *ποταμός*.

5. **Παραπόταμος.**— Μικρὸς ποταμός, χυνόμενος εἰς ἄλλον μεγαλιτέρον, καλεῖται *παραπόταμος*.

6. **Χεῖμαρρος ἢ Ξηροπόταμος.**— Ποταμός, ῥεῶν μόνον τὸν χειμῶνα ὀρητικὸς ὡς ἐκ τῶν θαλασσίων βροχῶν καὶ τῶν τηκομένων χιόνων, καλεῖται *χεῖμαρρος* ἢ *ξηροπόταμος*.

7. **Ρυάξ, ῥυάκιον.**— Ρεῦμα ὕδατος πολὺ μικρότερον τοῦ ποταμοῦ καλεῖται *ρυάξ*· καὶ μικρότερον τοῦ ῥυάκος, *ῥυάκιον*.

8. **Ῥεῖθρον.**— Ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ καλεῖται καὶ *ρεῖθρον*. Τὸ μῆκος τοῦ *ρεῖθρου* ὑπολογίζεται ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ, καὶ εἶναι πολλάκις πολὺ μέγα.

9. **Ὀχθαί.**— Αἱ δύο πλευραὶ τοῦ *ρεῖθρου*, αἱ ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ, παρὰ τὰς ὁποίας τελειώνει τὸ ὕδωρ αὐτοῦ, καλοῦνται *ὄχθαι*, καὶ εἶναι ὀμαλαί, ἢ ἀνώμαλοι ἢ καὶ ἀπότομοι. Καὶ ἡ μὲν καλεῖται *δεξιὰ ὄχθη*, ἡ δὲ, *ἀριστερά*, κατὰ τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ.

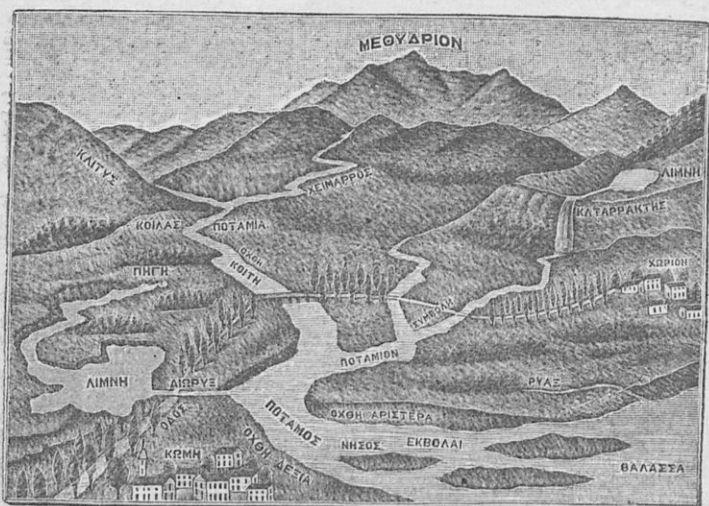
* Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

10. **Ροῦς.** — Ροῦς λέγεται ὁ δρόμος τοῦ ποταμοῦ καὶ εἶναι συνήθως ὀφιοειδῆς καὶ σκολιός.

11. **Ἐκβολαὶ ἢ στόμιον.** — Τὸ μέρος, ὅπου ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει εἰς θάλασσαν ἢ εἰς λίμνην δι' ἐνὸς ἢ πλείονων βραχιόνων, καλεῖται ἐκβολή ἢ στόμιον τοῦ ποταμοῦ.

12. **Συμβολή.** — Τὸ μέρος, ὅπου δύο ποταμοὶ συναντῶνται καὶ ἐνοῦνται πρὸς ἀλλήλους, καλεῖται συμβολή τῶν ποταμῶν.

13. **Δέλτα.** — Τινὲς ποταμοὶ διακλαδίζονται εἰς δύο ἢ πλείονας βραχίονας κατὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν. Ἡ ὑπὸ τῶν διακλαδώσεων σχηματιζομένη ἐκεῖ μικρὰ τριγωνικὴ νῆσος καλεῖται Δέλτα, ἐπειδὴ ἔχει τὸ σχῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ γράμματος Δ, ὡς π.χ. τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου.

Υδατογραφία ἐν τῇ ξηρᾷ.

Μεθύδριον. — Ρύας. — Χειμαρρός. — Ποταμός. — Λίμνη. — Πηγή. — Καταρράκτης

14. **Καταρράκτης.** — Ἡ ἀπὸ μεγάλου ὕψους βιαία καὶ ἀπότομος κατακρήμνις ποταμοῦ (μετὰ πατάγου) καλεῖται καταρράκτης, ὡς ὁ καταρράκτης τῆς Νέδας ἐν Τριφυλίᾳ, τοῦ Ἀλιάκμονος παρὰ τὴν Βέρροϊαν, τοῦ Ἀχέροντος παρὰ τὸ Σοῦλι.

15. **Υδροκοίτης ἢ μεθύδριον** (νεροχωρίστρα). — Ὑδροκοίτης ἢ μεθύδριον καλεῖται πᾶν ὕψωμα γῆς χωρίζον ἔνθεν καθεῖθεν τὰ ὄμβρια ὕδατα (ὡς συμβαίνει π.χ. διὰ τῆς κορυφῆς τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν ἡμῶν).

16. **Λίμνη.** — Μεγάλῃ ἔκτασις ὕδατος, περικλειομένη ὑπὸ ξηρᾶς, καλεῖται λίμνη. Ἡ λίμνη συγκοινωνεῖ ἐνίοτε μετὰ θαλάσσης

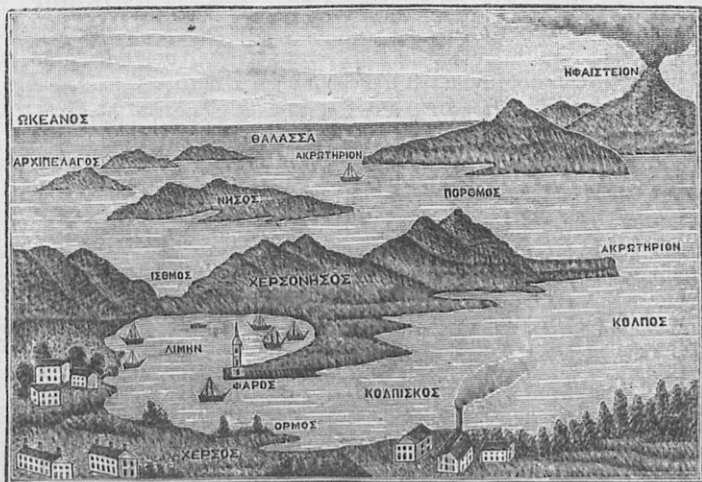
ἢ μετὰ ποταμοῦ, εἰσερχομένου ἢ ἐξερχομένου. Πολλάκις συγκοινωνεῖ καὶ ὑπογίως. Τὰ ὕδατα τῶν λιμνῶν εἶναι συνήθως γλυκέα· σπαινώτατα ὅμως εἶναι ἄλμυρά.

17. **Λιμνοθάλασσαι ἢ στομαλίμναι.**—Αἱ λίμναι, αἱ κείμεναι πλησίον θαλάσσης καὶ συγκοινωνοῦσαι πρὸς αὐτήν, καλοῦνται λιμνοθάλασσαι ἢ στομαλίμναι, ὡς ἡ τοῦ Μεσολογίου· ἔχουσι δὲ ὕδωρ πικρῶν λιμνῶν.

18. **Ἐλος ἢ τέλμα.**—Ἀβαθεῖς καὶ ἀκίνητοὺν ὕδωρ λέγεται ἔλος ἢ τέλμα. Εἰς τὰ ἔλη καὶ τέλματα φέρονται διάφορα ὑδρόβια φυτὰ, τὰ ὅποια κατόπιν σήπονται, καὶ τότε ἀναπτύσσονται διάφορα μιάσματα λίαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν ὑγίαν τῶν ἀνθρώπων, μεταδίδοντα τοὺς ἐλώδεις πυρετοὺς καὶ διαφόρους ἄλλας νόσους θανατηφόρους.

26. Τὰ θαλάσσια ὕδατα *

1. **Υποδιαίρεσις τῶν Ὀκεανῶν.**—Οἱ Ὀκεανοὶ ὑποδιαίρουνται εἰς Θαλάσσαι, αἱ Θαλάσσαι εἰς Πελάγη, τὰ Πελάγη εἰς Κόλπους, καὶ οἱ Κόλποι εἰς Λιμένας.

Θαλασσογραφία.

* Ὀκεανός.—Θάλασσα.—Ἀρχιπέλαγος.—Νῆσος.—Πορθμός.—Κόλπος.—Λιμνή.

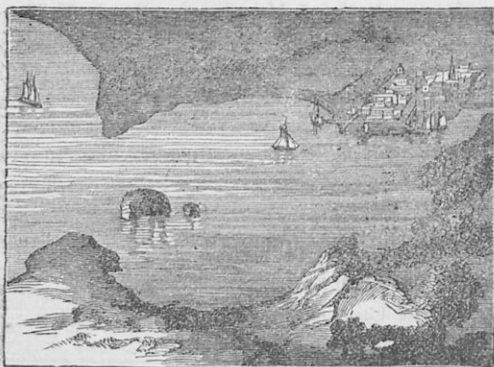
2. Ἡ θάλασσα διαχωρίζεται συνήθως δύο ἡπείρους (ξηράς), ὡς π. χ. ἡ Μεσόγειος Θάλασσα. Τὸ δὲ πέλαγος διαχωρίζεται δύο ξηρὰς μικροτέρας τῶν ἡπείρων, ὡς π. χ. τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος.

* Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

3. **Κόλπος.**—Μέρος θαλάσσης, εισχωροῦν βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν, καλεῖται κόλπος, οἷον ὁ Κορινθιακὸς κόλπος, ὁ Σαρωνικὸς.

4. **Μυχός.**—Τὸ πρὸς τὴν γῆν μέρος τοῦ κόλπου λέγεται μυχός.

5. **Λιμὴν.**—Λιμὴν λέγεται κόλπος μικρός, ἐν τῷ ὁποίῳ δύ-

Ὁ Κόλπος (ἄποις).

ναι τὰ πλοῖα νὰ διαμένωσιν ἐν ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τῶν ἀνέμων καὶ τῶν τρικυμιῶν. Οἱ λιμένες εἶναι ἢ φυσικοί, ὡς ὁ τοῦ Πειραιῶς, ἢ τεχνητοὶ κατασκευαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐν Πάτραις, Καλάμαις.

6. **Ὅρμος.**

—Ὅρμος λέγεται πᾶν μέρος

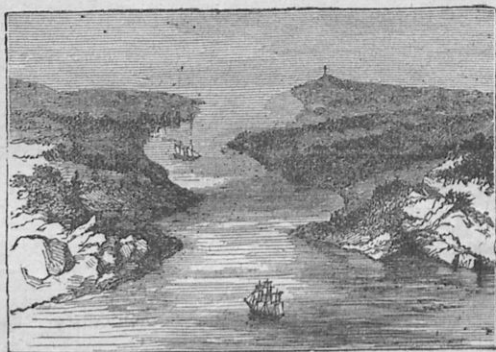
θαλάσσης, ὅπου δύναται νὰ ἀγκυροβολῶσι πλοῖα.

7. **Πορθμός.**—Πορθμός καλεῖται στενὸν μέρος θαλάσσης, τὸ

ὁποῖον ἐνώνει φυσικῶς (καὶ ὄχι τεχνητῶς) δύο θαλάσσας καὶ χωρίζει δύο ξηράς, ὡς ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος.

8. **Διῶρυξ.**

—Διῶρυξ καλεῖται τεχνητὴ αὐλαξ ὕδατος χωρίζουσα δύο ξηράς καὶ ἐνώνονσα δύο

Ὁ Πορθμός (ἄποις).

θαλάσσας ἢ δύο ποταμούς ἢ θάλασσαν μὲ ποταμόν. Αἱ διῶρυγες χρησιμεύουσι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ναυσιπλοΐας, ὡς ἐν τῷ Ἰσθμῷ.

9. Τὸ ὕδωρ τῶν Ὠκεανῶν, θαλασσῶν, κόλπων ἔχει γεῦσιν πικράλμυρον ἀντιθέτως δὲ τὸ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν πλείστων λιμνῶν εἶναι γλυκόν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

27. Σύντομωτάτη ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*.

1. Ἡ ἀρχαία ἐποχή. — Πάντες οἱ Ἕλληνες ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἶναι ἔθνος ἀρχαιότατον, ὑφιστάμενον ἀπὸ τριῶν καὶ πλέον χιλιάδων ἐτῶν. Εἶναι δὲ τὸ μόνον ἔθνος ἐκ τῶν πολλῶν ἔθνῶν τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον ἐφθασεν ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς σοφίας, τῆς δόξης καὶ τῆς ἀνδρείας. Πρὸ παντὸς ἤμασαν αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη. Ἡ Ἑλλὰς τοσοῦτον ὠφέλησεν ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, ὥστε ἐπωνομάσθη **διδάσκαλος πάσης τῆς ἀνθρωπότητος**.

2. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. — Συνέχεια τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ εἶναι ὁ λεγόμενος *Μακεδονικὸς πολιτισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς*. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, (μαθητὴς τοῦ μεγίστου τῶν φιλοσόφων τῆς γῆς Ἀριστοτέλους τοῦ ἐκ Σταγείρων τῆς Μακεδονίας), ἦτο υἱὸς τοῦ ἀρχαίου βασιλέως Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἠδυνήθη γὰ ἐνώση εἰς ἓν μέγα **Κράτος** ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἕως τότε ἦτο διηρημένον εἰς πολλὰ μικρὰ βασίλεια, καὶ γὰ ἐπεκτείνη τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ ὅλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, καὶ γὰ διαδύσθη πανταχοῦ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν.

3. Οἱ Ῥωμαῖοι. — Βραδύτερον ὅμως ἐξησθένησεν ἡ Ἑλλὰς, καὶ κατεκτήθη πᾶσα ἡ Ἑλληνικὴ Χώρα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἦσαν ἰσχυρότατον Κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἕδραν καὶ πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τοσαύτη ἦτο ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων λαῶν, ὥστε ἐλέγετο ὅτι: «οἱ Ῥωμαῖοι, κατακτῆσαντες τοὺς Ἕλληνας, κατεκτῆθησαν ὑπὸ τούτων».

* Τὸ Κεφάλαιον τοῦτο προώρισται διὰ τὴν Ε' τάξιν, καθὰ διαλαμβάνει τὸ ἐπίσημον Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

4. **Ὁ Χριστιανισμός.**— Ὁ Χριστιανισμὸς δὲ κατόπιν καὶ τὸ ἄγιον αὐτοῦ Εὐαγγέλιον ἐνίσχυσαν πάλιν τὸν Ἑλληνισμὸν τοσοῦτον, ὥστε ἰδρῦθη καὶ ἤκμασεν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη ἡ **Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία**, ἔχουσα πρωτεύουσαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ κέντρον τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ὄραϊάν μας **Κωνσταντινούπολιν**, πόλιν ἀρχαιοτάτην καὶ Ἑλληνικοτάτην μέχρι σήμερον.

5. **Οἱ Τοῦρκοι.**— Δυστυχῶς ὅμως λαοὶ ἕνοι βάρβαροι ἐπέδραμον ἐκ τῆς Ἀσίας κατὰ τῆς χώρας ἡμῶν, οἷον Βούλγαροι, Σλαῦοι καὶ ἄλλοι, τῷ δὲ 1453 κατέκτησαν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν **Τοῦρκοι**. Καὶ τοιοῦτοτρόπος αὕτη ἐγένετο ἀπὸ ἐλευθέρως Ἑλληνικῆς πόλεως πρωτεύουσα τῶν Τοῦρκων, δούλη δυστυχῶς. Καὶ τοιαύτη εἶναι μέχρι σήμερον.

28. Ἡ Νεωτέρα Ἑλλάς.*

1. **Τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος.**— Ἐπὶ 370 ἔτη οἱ Τοῦρκοὶ ἐτυράννεον ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ πατέρες ἡμῶν, πιστοὶ μένοντες πάντοτε εἰς τὴν Ἁγίαν μας Θρησκείαν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα, καὶ εἰς τὸν σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὲρ ἐλευθερίας, ἐπανεστάτησαν πολλάκις κατὰ τῶν δεσποτῶν Τοῦρκων τῷ δὲ 1821 κατόρθωσαν μετὰ ἐπταετῆ πόλεμον νὰ ἐλευθερώσωσι μικρὸν μόνον μέρος τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς χώρας, τὸ ὅποιον ἐν ἀρχῇ ἐκυβερνήθη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου **Ἰωάννου Καποδιστριαίου** μέχρι τοῦ 1831. Κατόπιν δὲ ἐβασιλεύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως **Ὀθωνος** ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1862. Καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως **Γεωργίου Α'** ἀπὸ τοῦ 1863 μέχρι τοῦ 1913. Καὶ νῦν βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου βασιλέως καὶ στρατηλάτου **Κωνσταντίνου Β'**.

2. Τὸ Βασίλειον ἐπληξήθη τῷ 1864 διὰ τῶν ἑπτὰ Ἰονίων νήσων, ἀποδοθειῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῇ ἐνδικαίᾳ τῆς ἐλευσεως τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' εἰς τὴν Ἑλλάδα.

3. Τῷ δὲ 1881 προσετέθη, κατόπιν πολέμου, μέγα μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ πολὺ μικρὸν μέρος τῆς Ἡπείρου.

4. Τῷ δὲ 1897 ἠλευθερώθη, κατόπιν ἐπαναστάσεως, ἡ Κρήτη, ἥτις ὀριστικῶς προσηρτήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1913.

5. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1913 ἐδιπλασιάσθη σχεδὸν ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, κατόπιν δύο ἐνδόξων πολέμων κατὰ Τοῦρκων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ στρατηλάτην τὸν ἐνδόξον βασιλέα ἡμῶν

* Τὸ Κεφάλαιον τοῦτο καὶ τὰ ἐπόμενα εἶναι προσωρισμένα διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν, κατὰ τὸ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου.

Κωνσταντῖνον τὸν Ἐλευθερωτὴν, καὶ Κυβερνήτην τὸν ὑπέροχον Ἐλευθέριον Βενιζέλον, καὶ ἐπανετίησε τὴν Μακεδο-

✠ **Ἡ Α.Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΒ΄** ✠

νίαν, τὴν Ἠπειρον, μέρος τῆς Ἀλβανίας, τὰς νήσους Χίον, Λέσβον, Ψαρά, Σάμον, Σαμοθράκην καὶ πολλὰς ἄλλας.

6. Καὶ τοιοιτοτρόπως ἀπετελέσθη τὸ σημερινὸν **Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος**, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ μεγαλώσωμεν ἀκόμη.

29. Τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος*.

1. Ἐλεύθεραι χῶραι Ἑλληνικαί.

1. **Ὅρια.** — Τὸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ λέγεται καὶ Ἑλληνικὸν Κράτος. Κατέχει δὲ τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλλ. Χερσονήσου καὶ ὀρίζεται πρὸς Β μὲν ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Ἀλβανίας, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Θρακικοῦ πελάγους καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Ἴονίου πελάγους.

2. Τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἀποτελοῦσι σήμερον αἱ ἑξῆς χῶραι :

α) Ἡ **Πελοπόννησος**, πατρίς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τοῦ Πέτρου Μαυρομαχίη καὶ πολλῶν ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων.

β) Ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**, πατρίς τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, τοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσου, τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη καὶ ὄλων τῶν μεγάλων ἀρχαίων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν.

γ) Ἡ **Θεσσαλία**, πατρίς τοῦ Ρήγα Φεραίου.

δ) Ἡ **Ἠπειρος**, πατρίς τοῦ Σουλιώτου Μάρκου Βότσαρη.

ε) Μέγα μέρος τῆς **Μακεδονίας**, ἣτις ἦτο πατρίς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

ς) **Αἱ νῆσοι τοῦ Ἴονίου πελάγους**, Κέρκυρα, Παξοί, Λευκάς, Κεφαλληνία, Ἰθάκη, Ζάκυνθος, Κύθηρα καὶ ἄλλαι τινὲς μικραί.

ζ) **Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους**, Εὐβοία, Ἄνδρος, Τήνος, Νάξος, Πάρος, Σύρος, Κέως, Κύθνος, Σέριφος, Σίφνος, Μήλος, Ἴος, Θήρα, Πόρος, Ὑδρα, Σπέτσαι κλπ. ἔτι δὲ Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ἰκαρία, Λήμνος, Θάσος, Σαμοθράκη, Τένεδος, Ψαρά, καὶ ἄλλαι ἀκόμη.

η) Ἡ μεγαλὸνησος **Κρήτη**.

Τὰς ὀκτὼ ταύτας χῶρας θὰ περιγράψωμεν κατωτέρω.

3. **Κατάτμησις.** — Τὴν Ἑλλάδα κατατέμνει ἡ θάλασσα διὰ τῶν κόλπων τῆς ὅσον οὐδεμίαν ἄλλην χώραν τῆς γῆς. Ὁ *Κορινθιακός* καὶ ὁ *Σαρωνικός*, ὁ *Θεσσαϊκός*, ὁ *Παγασσιτικός* καὶ ὁ *Μαλιακός*· ὁ τῶν Πατρῶν καὶ ὁ Ἀμβρακικός· καὶ ἄλλοι. Καὶ νῆσοι πάμπολλαι.

4. **Πορθμοί.** — Πορθμοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι οἱ ἑξῆς τρεῖς: ὁ τοῦ *Εὐρίπου*· ὁ τοῦ *Ρίου*· καὶ ὁ τῆς *Πρεβέζης*.

5. **Ποταμοί.** — Μεγάλοι εἶναι ἐν Μακεδονίᾳ ὁ *Αἰάκμων*, ὁ *Ἀξιός*, ὁ *Στρομὼν* καὶ ὁ *Νέστος*· ὁ *Πηνειὸς* ἐν Θεσσαλίᾳ· ὁ *Ἀχελῷος* ἐν Ἠπείρῳ καὶ *Στερεᾷ*· ὁ *Ἀλφειὸς*, ὁ *Πάμισος* καὶ ὁ *Εὐρώτας* ἐν Πελοποννήσῳ.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

6. **Λίμνες.**—Ἡ Στυμφαλίς, ἡ Φενεός, ἡ Λυσιμαχία, ἡ Τριχωνίς, ἡ Κωπαΐς, ἡ τῶν Ἰωαννίνων (Παμβώτις), ἡ τῆς Καστορίας, ἡ τοῦ Ὀστρόβου, ἡ Βόλβη, ἡ Κερκινίτις καὶ ἄλλαι.

✠ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ✠

7. **Πεδιάδες.**—Πολλαὶ εἶναι αἱ πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος, ὧν κυριώτεραι ἡ Θεσσαλική (ἐν Θεσσαλίᾳ) ἡ τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ τῶν Σερραῶν, ἡ τῆς Δράμας (ἐν Μακεδονίᾳ) ἡ τῆς Ἀχαΐας (ἐν Πελοποννήσῳ).

8. **Ὄρη.**—Πάμπολλα εἶναι τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, ἀφητηρίαν κυρίαν ἔχοντα τὴν Πίνδον μετὰ τὴν Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, περὶ ὧν κατωτέρω. Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα πλήρης ὄρεων καὶ βουνῶν.

II. Ὑπόδουλοι χώραι Ἑλληνικαί.*

1. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἄνω χωρῶν τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι, μὴ ἀποτελοῦσαι ἀκόμη μέρος αὐτοῦ· αὐταὶ δὲν ἠλευθερώθησαν ἀκόμη, ὡς ἡ **Θράκη** μετὰ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων Κωνσταντινουπόλιν, πολὺ μέρος τῆς Μακεδονίας, ἡ **Μικρὰ Ἀσία** μετὰ τὴν ὠραίαν Σμύρνην, ἡ μεγάλη νήσος Κύπρος, ἡ νήσος Ῥόδος καὶ πολλὰ ἄλλαι νῆσοι.

2. **Ἑλληνικὴ Χερσόνησος.**— Τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον ἀποτελοῦσιν αἱ ἐξῆς χώραι· α') ἡ Θράκη, ὑπόδουλος· β') ἡ Μακεδονία, ἐλευθέρη καὶ πολὺ μέρος ὑπόδουλον· γ') ἡ Ἥπειρος· δ') ἡ μὴ ἐλευθερωθεῖσα ἀκόμη Ἀλβανία· ε') ἡ Θεσσαλία· ς') ἡ Στερεὰ Ἑλλάς· ζ') ἡ Πελοπόννησος. Προσέτι δὲ καὶ ἄλλαι τινὲς χώραι κατὰ τὰ βόρεια τῆς χερσονήσου μὴ οὔσαι ἑλληνικαί (Σερβία, Βουλγαρία).

3. **Μεσόγειος Θάλασσα.**— Τὰ παράλια τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ τὰς περὶ αὐτῆς νήσους περιβρέχει ἡ **Μεσόγειος Θάλασσα**. Αὕτη προσλαμβάνει διαφόρους εἰδικὰς τοπικὰς ὀνομασίας ὡς ἐξῆς· π. χ. τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου βρέχει α') τὸ *Ἀδριατικὸν πέλαγος*· β') τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Τὴν δὲ ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν βρέχει (ἐκ τῶν κάτω) πρῶτον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος (περιλαμβάνον τὸ Μυρτιφον καὶ τὸ Κρητικόν)· ἔπειτα δὲ τὸ Θρακικὸν πέλαγος, ὃ Ἑλλησποντος, ἡ Προποντίς, ὃ Θρακικὸς Βόσπορος καὶ ὃ Εὐξείνιος Πόντος.

4. Πρὸς τὸ βόρειον δὲ μέρος τῆς ἡ Ἑλληνικῆς Χερσονήσου συνδέεται ἀδιασπλάστως μετὰ τὴν λοιπὴν ἠπειρον τῆς Εὐρώπης.

5. **Σχῆμα.**— Τὸ σχῆμα τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου εἶναι σχεδὸν τριγωνικόν, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν κορυφή εἶναι ἐστραμμένη πρὸς νότον, ἡ δὲ βάσις πρὸς βορρᾶν. Προσδιορίζεται δὲ ἡ βάσις περίπου, ἐὰν φέρωμεν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, ὅπου κεῖται ἡ Αὐστριακὴ πόλις Τεργέστη (ἐν ἣ κατοικοῦσι πολλοὶ Ἕλληνες), μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον**.

6. Αὐταὶ εἶναι αἱ κύριαι καὶ κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικαὶ Χῶραι αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον.

* Διὰ τὴν Ε' τάξιν.

** Ταῦτα πάντα καθιστᾷ ἀντιληπτὰ τοῖς μαθηταῖς ὁ διδάσκαλος ἀπαραιτήτως διὰ δεικτικῆς ἢ ἐποικτικῆς ἐπὶ τοῦ χάρτου ἢ ἐπὶ τεχνικῆς Ὑδρογείου Σφαιρας διδασκαλίας.

Α ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(780 χιλ. κατ.)

Ι. Η ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ *

30. Σχήμα καὶ ὄρια.—Χερσό- νησοι.—Κόλποι.—'Ακρωτή- ρια.—'Όρη.—Πεδιάδες. —Ποταμοί.—Λίμναι.**

1. **Σχήμα καὶ ὄρια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.**—Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, ὡς βλέπομεν ἐπὶ τοῦ Χάρτου, ὁμοιάζουσα πρὸς χερσόνησον, ἣτις συνέχεται πρὸς Β μετὴν Θεσσαλίαν. Βρέχεται δὲ πρὸς τὰ ΒΑ μὲν ὑπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, τοῦ Εὐβοικοῦ καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους· πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Πατραϊκοῦ· καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους.

2. **Χερσόνησοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.**—Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἔχει 1) πρὸς μὲν τὰ ΝΑ τὴν μικρὰν *Χερσόνησον τῆς Ἀττικῆς*, καταλήγουσαν εἰς τὸ Σούνιον ἀκρωτήριον· 2) πρὸς νότον τὴν μικρὰν *Χερσόνησον τῆς Μεγαρικῆς* μεταξὺ Σαρωνικοῦ καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ (νῦν διώρυχος)· 3) πρὸς τὰ ΒΔ ἔχει τὴν μικρὰν *Ἀκαρνανικὴν Χερσόνησον* πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, καταλήγουσαν εἰς τὸ Ἄκτιον ἀκρωτήριον.

3. **Κόλποι τῆς Στερεᾶς.**—1) Ὁ *Μαλιακὸς κόλπος*, λίαν ἀβαθής, ἐπειδὴ ὁ Σπερχειὸς προσχώνει διαρκῶς αὐτόν· 2) ὁ *Εὐβοϊκός*, μεταξὺ Στερεᾶς καὶ Εὐβοίας· 3) ὁ *Σαρωνικός*, προχωρῶν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ· 4) ὁ *Κορινθιακός* πρὸς Ν, ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι τοῦ Ἀντιρρίου· 5) ὁ *Πατραϊκός* ἀπὸ Ἀντιρρίου καὶ πέραν· 6) ὁ *Ἀμβρακικός κόλπος* πρὸς τὰ ΒΔ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

* **Ἐπαινετή**, ἔγραφον οἱ ἐγκρίναντες τὴν Γεωγραφίαν ταύτην κριταὶ τῆς Ἀγωνοδίκου Ἐπιτροπείας, εἶναι **καὶ ἡ καινοτομία** τοῦ συγγραφέως, καθ' ἣν ἐξετάζεται χωριστὰ ἕκαστον τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὑπὸ **φυσικῆν** ἐποψιν καὶ χωριστὰ ὑπὸ **πολιτικῆν** καὶ **οἰκονομολογικῆν**. Ταῦτα ἔγραφον οἱ Κριταί. Καὶ τὴν μεθοδικωτάτην ταύτην **καινοτομίαν** ἠκολούθησαν ἔκτοτε πάντες σχεδὸν οἱ συγγράψαντες Γεωγραφίας πρὸς χορῆσιν τῶν Δημοτικῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων. Ἐπίσης οἱ διδάσκοντες Γεωγραφίαν.

** Τὸ Κεφάλαιον τοῦτο καὶ τὰ ἐφεξῆς εἶναι διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

4. Ἀκρωτήρια τῆς Στερεᾶς.—Ἀκρωτήρια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι : α') τὸ *Σούνιον* (Καβο-κολόνναις) πρὸς τὰ ΝΑ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σφύζονται σπουδαῖα ἐρείπια μεγαλοπρεπεστάτου ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ περαιτέρω ὀλίγα ἐρείπια ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς· β') τὸ Ἀντίρριον ἀπέναντι τοῦ Ρίου ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Κορινθιακοῦ· καὶ γ') τὸ Ἀκτιον ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Ἀμβρακικοῦ διὰ τοῦ στενοῦ πορθμοῦ τῆς Πρεβέζης.

5. Ὄρη.—Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς εἶναι χώρα ὄρεινή, ἡ σειρά δὲ τῶν ὄρεων τῆς ἀποτελεῖ προέκτασιν τῆς Πίνδου, μεγάλης ὄροσειρᾶς χωριζούσης τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς·

α') ἡ Ὄθρος (1730 μ.) μεταξὺ Παγαστικοῦ καὶ Μαλιακοῦ κόλπου.

β') ἡ Οἶτη (2150 μ.) νοτιώτερον τῆς Ὄθρος, καταλήγουσα εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου (Πτῶων ὄρος, 730 μ.).

γ') ἡ σειρά τῶν Παρνασοῦ, ἀπὸ τῆς Πίνδου μέχρι τοῦ Σουνίου, ἔχουσα πολλὰς ὑψηλὰς κορυφὰς, αἵτινες εἶναι ὁ δασώδης *Τυμφρηστὸς* (2320 μ.)· ὁ *Κόραξ* (Βαρδούσια, Γκιώνα 2500 μ.)· ὁ *Παρνασὸς* (Λιάκουρα), ὄρος μέγα (2460 μ.), φθάνων μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου· ὁ *Ἐλικὸν* (1740 μ.)· ὁ *Κιθαιρῶν* (1410 μ.) παρὰ τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ Κορινθιακοῦ· ἡ *Γεράνεια* (1370 μ.) πρὸς τὸν ἰσθμὸν ὑπεράνω τοῦ Λοντρακίου· ἡ *Πάρνη* (1410 μ.) πρὸς Β τῶν Ἀθηνῶν, ἰσοῦψής πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα· ἡ *Πεντέλη* (1110 μ.) πρὸς τὰ ΒΑ τῶν Ἀθηνῶν, περιώνυμος διὰ τὰ λευκὰ μάρμαρά της· ὁ *Υμηττὸς* (1030 μ.) πρὸς Α τῶν Ἀθηνῶν, ὀνομαστὸς διὰ τὸ ἐκλεκτὸν μέλι του· καὶ τὸ βουνὸν *Λαύρειον* (360 μ.) ἐπὶ τοῦ Σουνίου, ἀξιόλογον διὰ τὰ μεταλλεῖά του (μόλυβδος πολὺς, σίδηρος, ἄργυρος ὀλίγος, ψευδάργυρος).

δ') Ἡ σειρά τῶν *Αἰτωλικῶν ὄρεων*, διευθυνομένη ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἀντιρρίου, καὶ ἔχουσα ὑψηλοτέρας κορυφὰς τὸ Πανατωλικὸν ὄρος (Ἀραποκέφαλον, 1930 μ.), καὶ παρὰ τὸ Ἀντίρριον τὴν *Χαλκίδα* (Βαράσοβαν, 1040 μ.).

ε') Τὰ *Ἀχαρνανικὰ ὄρη* ἀπὸ τοῦ Ἀκτίου μέχρι τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου.

6. Πεδιάδες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.—Κυριώτεροι πεδιάδες τῆς Στερεᾶς εἶναι αἱ ἑξῆς·

α') ἡ *Δαμακὴ πεδιάς* μεταξὺ Ὄθρος καὶ Οἶτης, καταλήγουσα εἰς τὸν Μαλιακόν. Παράγει σῖτον, ἀραβόσιτον, κριθήν, καπνόν, βάμβακα, σησάμιον καὶ πέπονας ἐνχύμους· τρέφει δὲ πολλὰ ποίμνια καὶ ἀγέλας βοῶν.

β') ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδείας, μεταξὺ Οἶτης καὶ Παρνασοῦ. Παράγει βάμβακα πολὺν, σῖτον, οἶνον καὶ ὕσπρια·

γ') ἡ *Θηβαϊκὴ πεδιάς*, πρὸς Α τῆς Λεβαδειαικῆς, παράγουσα σῖτον, οἶνον, ἔλαιον, βάμβακα, ὄσπρια, πέλονας καὶ ἀρδευομένη ὑπὸ τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ.

δ') ἡ *Μεγαρικὴ πεδιάς*, ἡ Ἐλευσινιακὴ (Θοριάσιον πεδίον) καὶ ἡ πεδιάς τῆς Ἀττικῆς, μεταξὺ Σαρωνικοῦ καὶ τῶν ὄρεων Γερανείας, Κιθαρωῶνος, Πάρνηθος, Πεντελικοῦ καὶ Ὑμητοῦ. Αἱ πεδιάδες αὗται εἶναι λεπτόγειοι, παράγουσι δὲ οἶνον ἑξαιρέτων, ἔλαιον καλὸν καὶ δημητριακοὺς καρπούς.

ε') ἡ *μικρὰ πεδιάς τῆς Ἀμφίσσης*, παράγουσα ἐλαίας ἑξαιρέτους καὶ ὄνομαστὰς (ἀλιπιάστους) καὶ οἶνον καλόν.

ς') ἡ *πεδιάς τοῦ Ἀργιῶνος ἢ Αἰτωλικὴ πεδιάς*, παχύγειος, παράγουσα καπνὰ ἐκλεκτά, βαλανίδια, δημητριακοὺς καρπούς, οἶνον, ἔλαιον, σταφίδα· τρέφει δὲ καὶ πολλὰ ποίμνια.

ζ') ἡ *Ἀχαρῶνικὴ πεδιάς*. Αὕτη παράγει σιτηρά, τρέφει δὲ βόας, αἶγας, πρόβατα καὶ ἄλλα ζῶα.

7. Ποταμοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος :

α') ὁ *Φωκικὸς* (ὁ καὶ *Βοιωτικὸς*) *Κηφισὸς* (κοινῶς Μαιρονέρι). Πηγάζει ἐκ τῆς Γκιώνας καὶ τοῦ Παρνασοῦ καὶ χύνεται διὰ τῆς Κοπιίδος εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον.

β') ὁ *Ἀττικὸς Κηφισὸς* (ἄλλος εἶναι ὁ Φωκικὸς Κηφισός), χεῖμαρρος, πηγάζων ἐκ τῆς Πάρνηθος καὶ τῆς Πεντέλης· οὗτος ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Φαλήρου.

γ') ὁ *Ἰλισσὸς*, χεῖμαρρος, πηγάζων ἐκ τοῦ Ὑμητοῦ καὶ ἐκβάλλων ἐπίσης εἰς τὸ Φάληρον.

δ') ὁ *Εὔηρος* (Φεΐδαρης), πηγάζων ἀπὸ τὰ Βαρδούσια ὄρη, ῥέει πρὸς Ν καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Πατραϊκὸν κόλπον.

ε') ὁ *Ἀχελῷος* (Ἀσπροπόταμος), μέγας ποταμὸς πηγάζων ἐκ τῆς Πίνδου, διαρρέων τὴν Αἰτωλικὴν πεδιάδα καὶ ἐκβάλλων ἀπέναντι τῆς νήσου Κεφαλληνίας.

ς') ὁ *Σπερχεῖος* (Ἀλαμιάνα) πηγάζων ἐκ τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ διαρρέων τὴν Λαμακὴν πεδιάδα ἐκβάλλει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον, τὸν ὁποῖον καὶ προσχώνει βαθμηδὸν διὰ τῆς ἰλῦος του.

8. Λίμναι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος :

α') ἡ *Κωπαῖς*. Ἡ λίμνη αὕτη ἦτο μεγίστη, ἀλλ' Ἐταιρεία τις ἀπεξήρανεν ἅπασαν σχεδὸν αὐτὴν (240 χιλ. στρέμματα) πρὸ τινῶν ἐτῶν καὶ μετέβαλεν εἰς πεδιάδα εὐφροωτάτην, παράγουσαν δημητριακοὺς καρπούς, βάμβακα, πέλονας κλπ.

β') ἡ Ἀμβρακία καὶ ἡ Ὀζηρὸς πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Ἀχελφίου·
γ') ἡ Ὑρία (λίμνη τοῦ Ἀγγελοκιάστρου) καὶ ἡ Τριχωρὶς (λίμνη τοῦ Ἀγρινίου) ἀμφοτέρω πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Ἀχελφίου.

Ἐν τοῖς ἑφεξῆς θὰ ἐξετάσωμεν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὑπὸ πολιτικὴν καὶ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν ὡς οἰκητήριον ἀνθρώπων.

31. Οἱ 31 νομοὶ τῆς Ἑλλάδος.*

Τὸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, διὰ τὰ διοικῆται εὐκολώτερον, διαμερεῖται εἰς 31 νομούς, ἧτοι·

Α' Τρεῖς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας· Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος· Αἰτωλίας καὶ Ἀχαρνανίας.

Β' Πέντε τῆς Πελοποννήσου· Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας· Ἀχαΐας καὶ Ἠλίδος· Μεσσηνίας· Λακωνίας· Ἀρκαδίας.

Γ' Δύο τῆς Θεσσαλίας· Τριγαλῶν· Λαρίσης.

Δ' Δύο τῆς Ἠπείρου· Πρεβέζης· Ἰωαννίνων.

Ε' Πέντε τῆς Μακεδονίας· Θεσσαλονίκης· Σερροῶν· Δράμας· Φλωρίνης· Κοζάνης.

Σ' Τρεῖς τῶν Ἰονίων νήσων· Κερκυρας· Κεφαλληνίας· Ζακύνθου.

Ζ' Ἐξ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους· Εὐβοίας· Κυκλάδων· Δήμου· Λέσβου· Χίου· Σάμου.

Η' Πέντε τῆς νήσου Κρήτης· Χανίων· Σφακίων· Ρεθύμνης· Ἡρακλείου· Λασηθίου.

II. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διοικητικῶς ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διαμερεῖται εἰς τρεῖς Νομούς, οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς : Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας· Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος· Αἰτωλίας καὶ Ἀχαρνανίας.

32

α' Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.*

(407 χιλ. κατ.)

1. Ὅρια.— Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας κατέχει τὴν ΝΑ ἄκρην τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, βρέχεται πρὸς τὰ ΒΑ ὑπὸ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου καὶ πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ· συνέχεται δὲ πρὸς τὰ ΒΑ μὲ τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

2. **Ὄρη.**—Τὸ βουνὸν *Λαύρειον* (360 μ.)· τὰ ὄρη· ὁ *Ῥητιός* (1030 μ.)· ἡ *Πεντέλη* (1110 μ.)· ἡ *Πάρνηξ* (1410 μ.)· ὁ *Κιθαιρῶν* (1410 μ.)· ὁ *Ἐλικῶν* (1740 μ.)· ὁ *Παροσσός* (πρὸς τὴν Ἀράχωβαν, 2460 μ.).

3. **Ἀκρωτήριον** τὸ Σούνιον.

4. **Ποταμοί.**—Οἱ χεῖμαρροι *Ἰλισσός* καὶ *Κηφισός* παρὰ τὰς Ἀθήνας. Ὁ *Ἀσωπός*, πηγάζων ἐκ τοῦ Ἐλικῶνος, ῥέων κατὰ τὴν Θηβαϊκὴν πεδιάδα καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον. Ὁ *Φωκιός* (ὁ καὶ Βοιωτικός) *Κηφισός*, πηγάζων ἐκ τῆς Γκιώνας καὶ τοῦ Παροασοῦ, διαρρέων τὴν Λεβαδειακὴν πεδιάδα καὶ τὴν Κοπαϊδικὴν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον.

5. **Λίμναι.**—Ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἡ Κοπαῖς καὶ ἡ Ὑλίκη (ἀποξηρανθεῖσαι). Αἱ κοίται αὐτῶν μετεβλήθησαν νῦν εἰς εὐφόρους πεδιάδας.

6. **Πεδιάδες.**—Ἡ τῆς *Ἀττικῆς* (οἶνος καὶ ἔλαιον). Ἡ *Ἐλευσινιακὴ* ἢ *Θριάσιον πεδῖον* (δημητριακοὶ καρποί, ἔλαιον, οἶνος). Ἡ *Μεγαρικὴ* (ὁμοίως). Ἡ ἔνδοξος τοῦ *Μαραθῶνος*, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας τῷ 490 π. Χ. Ἡ *Θηβαϊκὴ* ἐν τῇ Βοιωτίᾳ (βάμβαξ, ὄσπρια, πέπονες, σῖτος, οἶνος, ἔλαιον). Ἡ *Λεβαδειακὴ* καὶ *Κοπαϊδικὴ* (τὰ αὐτὰ καὶ σιγάμουν).

7. **Ἔδαφος.**—**Κλίμα.**—Τὸ *ἔδαφος* τῆς μὲν Ἀττικῆς εἶναι ὡσεπιτοπλεῖστον ὄρεινόν καὶ λεπτόγειον, καὶ τὸ κλίμα ὑγιεινόν· τῆς δὲ Βοιωτίας τὸ μὲν *ἔδαφος* ὡσεπιτοπολὺ πεδινόν, τὸ δὲ κλίμα ὄχι τελείως ὑγιεινόν, πλὴν τῶν ὄρεινῶν μερῶν.

8. **Ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.**—Πέντε· Ἀττικῆς· Μεγαρίδος· Αἰγίνης· Θηβῶν· Λεβαδειάς.

α) **Ἐπαρχία Ἀττικῆς** (300 χιλ. κατ.).—**ΑΘΗΝΑΙ** (200 χιλ. κ.), πόλις μεγάλη καὶ ὡραιότατη, πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας, τοῦ Νομοῦ καὶ ὅλου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηναίων εἶναι ἐνδοξοτάτη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον διὰ τὴν ἀνδρείαν, τὴν σοφίαν, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὅσον οὐδεμῶς ἄλλης πόλεως τοῦ κόσμου. Αἱ Ἀθῆναι περιέχουσι τὴν τρισέξοντον *Ἀκρόπολιν* (μὲ τὰ ὄραϊα Προπύλαια, τὸν Παρθενῶνα, τὸ Ἐρέχθειον, τὸν Ναὸν τῆς Ἀπτερόν Νίκης κλπ.), ἐγγὺς δὲ τὸ ἀρχαῖον *θέατρον τοῦ Διονύσου* καὶ τὸ *Ῥοδειὸν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ*· ὀλίγον ἀπωτέρω κεῖται τὸ ἀρχαιοτάτον *Θησεῖον*· εἰς ἄλλας θέσεις εἶναι ὁ βράχος τῆς *Πνυκός*, ὁ τῶν *Νυμφῶν*, ὁ τοῦ *Μουσεῖου* (μνημεῖον Φιλοπάππου), ὁ τοῦ *Ἀρδητιοῦ* (παρὰ τὸν Ἰλισσόν), ὁ *Λυκαβητός*. Ἀλλαχού εἶναι ὁ μεγαλοπρεπὴς ἀρχαῖος *Ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός*, τοῦ ὁποίου σφύζονται 16 στῦλοι· τὸ μνημεῖον τοῦ *Λυσικράτους*· τὸ Ὀρολόγιον τοῦ *Κυροῦ* (ἄεθλος) καὶ ἄλλα. Πολλὰ κινητὰ ἀρχαιοτάτη τε φιλιάσσονται νῦν ἐντὸς τῶν Μουσείων τῆς πόλεως.

Νέα δὲ οἰκοδομήματα περικαλλῆ εἶναι τὰ Ἀνάκτορα, τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Συναία Ἀκαδημία, ἡ Βαλλιάνειος Βιβλιοθήκη, τὸ Μετσόβειον Πολυτεχνεῖον, τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ Βαρθάκειον, τὸ Ζάπλειον μέγαρον, τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον ἀνακατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀβέρωφ, τὸ Βουλευτήριον, τὸ Ὀφθαλματρεῖον, τὸ Χημεῖον, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, ἡ Στρατ. Σχολὴ τῶν Ἐυέλιδων, ἡ Ριζάρειος Σχολή, τὸ Στρο. Νοσοκομεῖον, ὁ Ἐδαγγελισμὸς, τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα, τὸ Ἀμαλίειον Ὀρφανοτροφεῖον τῶν θηλέων, τὸ Πτωχοκομεῖον, τὸ Μαράσλειον Διδασκαλεῖον, τὸ μέγαρον τῶν Ταχυδρομείων — Τηλεγράφων — Τηλεφώνων, τὸ Δημοτικὸν θέατρον, τὸ Ἐθνικὸν θέατρον, τὸ Δημοτ. Νοσοκομεῖον «Ἐλπίς», τὸ Νοσοκομεῖον Συγγροῦ, τὸ Ἀρεταίειον, τὸ Ἐφηβείον (Ἀβερώφειοι φυλακαὶ τῶν ἐφήβων), δημόσιοι Στρατώνες, τὸ μέγαρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ πολλὰ ἄλλα ὠραῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα δημόσια καὶ ἰδιωτικά, οἷον ξενοδογεῖα, καταστήματα κλπ. ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ λίθων καὶ με ἀρχιτεκτονικὴν τέχνην ἄττικὴν ἔξοχον. Ἡ πόλις πᾶσα φωτίζεται λαμπρῶς διὰ φωταερίου καὶ ἠλεκτρικοῦ φωτός· ἔχει δὲ τακτικωτάτην συγκοινωνίαν διὰ τροχιοδρόμων καὶ σιδηροδρόμων.

Πλεῖστοι ξένοι, Εὐρωπαῖοι καὶ Ἀμερικανοί, ἐπισκέπτονται συχνότατα τὰς Ἀθήνας, ἵνα θαυμάσωσι τῶν ἀρχαίων μνημείων τὸ κάλλος καὶ τὸ σημερινόν, εἰς τὸ ὁποῖον μέγਾਲος προσθέτει τὸ λαμπρὸν κλίμα καὶ ὁ θαυμάσιος ἥλιος τῆς Ἀττικῆς μετὰ τὰς παραλλαγὰς τοῦ πολύχρου καὶ γλυκεροῦ φωτισμοῦ του.

Ἐξοχαὶ δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὠραῖαι εἶναι τὸ γραφικώτατον παραθαλάσσιον **Παλαιῶν Φάληρον**, τὸ **Νέον Φάληρον**, τὰ **Πατήσια**, οἱ Ἀμπελόκηποι, οἱ κήποι τῆς Κολοκυνθοῦς καὶ τῶν Σεπολίων, ἡ ὠραιότατη **Κηφισιά** (τὸ θέρος), ἡ δασώδης **Λεκέλεια** ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ὠραία ἔπανις τοῦ Βασιλέως, καὶ ἄλλαι.

Ἡ **ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ** (80 χ. κ.) εἶναι ἐπίγειον τῶν Ἀθηνῶν ἀπέχον δύο μὲν ὥρας πεζῆ, 15 δὲ λεπτά διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου. ἔχει ὠραῖον λιμένα καὶ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλις ἔχουσα πολλὰ ἐργοστάσια, οἷον ἀλευρομύλους, νηματουργεῖα, ὑφαντήρια, μηχανουργεῖα καὶ ἄλλα. Προσέτι, ἔξωθι τῆς εἰσόδου τοῦ Πειραϊκοῦ λιμένος, ὑπάρχουσι **νεώσοικοι** (τεχνητὰ θαλάσσια δεξαμεναί), ἔνθα καθαρίζονται πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἡ ξηρόνησος **Ψυττάλεια** ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι. Ἐκ Πειραιῶς δὲ ἔχουσι τὴν ἀφρητήριαν των οἱ σιδηροδρομοὶ Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Πελοποννήσου· Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Συνόρων (καὶ Θεσσαλονίκης).

Ἄλλαι, ἄξια λόγου, κῶμαι καὶ χωρία τῆς Ἀττικῆς εἶναι : Τὸ **Χαλάνδριον** (1350 κ.) καὶ τὸ **Ἀμαρούσιον** (2300 κ.),—τὸ **Μενίδιον** (3.500κ.),—ὁ **Μαραθὼν** (1150κ.),— ἡ **Κερατεῖα** (3500 κ.),—τὸ **Κο-**

ρωπί (4500 κ.),—τὸ μεσόγειον *Μαρκόπουλον* (2.600 κ.),—τὸ παρῶλον μεταλλοφόρον *Λαύρειον* (πόλις με 10 χιλ. κατοίκων).

Ὁ σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Λαυρείου συνδέει τὰς Ἀθήνας με τὸ Ἀμαρουσίον καὶ Κηφισιᾶν διακλάδωσις δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου κάμνει τὴν συγκοινωνίαν με Χαλάνδριον—Κορωπί—Μαρκόπουλον—Κερατέαν—Λαύρειον.

β') **Ἐπαρχία Μεγαρίδος** (30 χ. κ.).—*Μέγαρα*, πρωτεύουσα, ἐπὶ λόφον ἀνύδρου, ἔχουσα σχολιὰς τὰς ὁδοὺς, τὰς οἰκίας πυκνὰς καὶ κατοίκους περὶ τὰς 8 χιλιάδας, ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, ἀμπελοργίαν, συλλογὴν ῥητίνης, ἔλαιοπαραγωγίην. Ἡ πόλις αὕτη κεῖται παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Ἀθηνῶν—Πελοποννήσου καὶ ἀπέχει τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 20 λεπτά τῆς ὥρας.

Ἡ Ἐλευσίς (2.500 κ.), ἐπίσημος διὰ τὸν ἀρχαῖον Ναὸν τῆς Δήμητρος, ὅπου ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἐν μεγάλῃ πομπῇ κατ' ἔτος τὰ ἔλευσινια μυστήρια· εἶναι παράλιος καὶ ἔχει σήμερον σαπωνοποιεῖα, ἀτμομύλους καὶ ἄλλα ἐργοστάσια· οἱ δὲ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, ἀμπελοργίαν, ἔλαιοφυτείαν καὶ ῥητινοσυλλογίην.—Ἡ *Μάνδρα* (3.700 κ.). ἀπέχουσα μίαν ὥραν τῆς Ἐλευσίως.—Τὰ *Βύλλια* (2.700 κ.).—Ἡ νῆσος *Σαλαμίς* (8.500 κ. ἢ πόλις 5 χ.) ἔνδοξος διὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν τῷ 480 π. Χ. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἀλιείαν. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Στερεᾶς ὑπάρχει ὁ *Ναύσταθμος* τοῦ Κράτους, ἐν τῷ ὁποίῳ καθαρίζονται καὶ ἐπιδιορθοῦνται τὰ πολεμικὰ σκάφη τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχει καὶ τὸ *Λοιμοκαθαριστήριον* διὰ τὰς καθάρσεις τῶν ἐξ ἐπιδημικῶν μερῶν προερχομένων ἀτμοπλοίων καὶ πλοίων.

γ') **Ἐπαρχία Αἰγίνης** (10 χ. κ.).—Ἡ νῆσος *Αἶγινα* καὶ ἡ νηὶς *Ἀγκίστριον* (800 κ.) ἀποτελοῦσι τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν, κείμεναι ἐν τῷ τῷ Σαρωνικοῦ, ἀπέγαντι τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Φαλήρων. Παράγουσιν οἶνον, κριθὴν, σῦκα, ἀμύγδαλα, ὀλίγον ἔλαιον, φιστίκια, ρητίνην. Ἡ Αἶγινα ἔχει φυλακὰς καλὰς, κτισθείσας ἐπὶ Καποδιστρίου, καὶ κατοίκους ἢ πόλις 5.500, ἀσχολουμένους καὶ εἰς τὴν σπογγαλιείαν καὶ τὴν ναυτιλίαν.

δ') **Ἐπαρχία Θηβῶν** (36 χ. κ.).—*Θῆβαι*, πρωτεύουσα (3.500 κ.), κειμένη ἐπὶ λόφου (ὅπου ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις Καδμεία), πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου καὶ τῶν στρατηγῶν Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου καὶ αὐτοῦ τοῦ μυθικοῦ Ἡρακλέους, καὶ τοῦ Κάδμου, ὅστις ἐδίδαξε τὰ πρῶτα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἐμπόριον. Ἡ χώρα πάσχει ἐκ σεισμῶν. Συνδέεται με τὰς Ἀθήνας διὰ σιδηροδρόμου.—*Πλαταιαὶ* (τανῦν Κόκλα) ὅπου ὁ Σπαρτιάτης Πανσανίας κατενίκησε

τῷ 479 π. Χ. τὰ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον λείψανα τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ.—Δύο περίπου ὥρας μακρὰν τῶν Πλαταιῶν ἔκειντο τὰ *Λεύκτρα* (νῦν *Παραλούγγια*), ὅπου ὁ στρατηγὸς τῶν Θηβαίων, Ἐπαμεινώνδας ἐνίκησε τῷ 371 π. Χ. τὸν βασιλέα τῶν Σπαρτιατῶν Κλεόμβροτον.—Πρὸς Β δὲ τῶν Λεύκτρων ἔκειντο αἱ *Θεσπιαί* (τανῦν Ἐρημόκαστρον μὲ 1000 κ.), τῶν ὁποίων ὁ στρατὸς (700 ἄνδρες) συνέπραξε, μετὰ τοῦ Λεωνίδου εἰς τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην.—*Σχηματίριον* πρὸς Α τῶν Θηβῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου διακλαδοῦνται ὁ σιδηροδρόμος Πειραιῶς—Συνόρων πρὸς τὴν Χαλκίδα.—*Ἀλλίς* (νῦν Βαθὴν παρὰ τὸν Εὐριπον)· ἐκεῖ συνηθροίσθησαν οἱ Ἕλληνες πάντες καὶ ἔξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας.—*Δομβραῖνα* (1700 κ.), γεωργικὴ κωμόπολις, παράλιος, κατὰ τὸν Κορινθιακόν, ἔχουσα ἀλατοπηγεῖα.

ε') *Ἐπαρχία Λεβαθείας* (30 γ. κ.).—*Λεβάδεια*, πρωτεύουσα πόλις τῆς Ἐπαρχίας, κειμένη εἰς τοὺς βόρειους πρόποδας τοῦ Ἐλικῶνος· ἔχει ἄφθονα πηγὰ ὕδατα, διὰ τῶν ὁποίων ἐργάζονται πολλὰ ἐργοστάσια βάμβακος (ἐκκοκκιστήρια, κλωστήρια, νηματουργεῖα), κλίμα ὑγρὸν καὶ κατοίκους 7.000 ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὴν ὑφαντουργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον· συγκοινωνεῖ δὲ μὲ τὰς Ἀθήνας δι' ἄμαξιτοῦ καὶ διὰ σιδηροδρόμου (ἀπὸ τοῦ 1904)· εἶναι κατάφυτος ἀπὸ πλατάνους, ἰτέας, λεύκας, ἀμυγδαλέας, ῥοδακινέας, ἀπιδέας, κυδωνέας, βυσσινέας κλπ. οἱ δὲ κήποι αὐτῆς παράγουσι γλυκεῖς πέπωνας, λαχανικά, τομάτας, μῆλα, δαμάσκηνα, βερίκοκκα καὶ ἄλλας ὀπώρας. Ἐν Λεβαθείᾳ ὑπῆρχε τὸ πάλαι τὸ περιφημον ἄντρον καὶ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου Διός.—Ἡ *Χαιρώνεια* (νῦν *Κάπρινα*), πατρὶς τοῦ Πλουτάρχου γεννηθέντος ἐν αὐτῇ περὶ τὸ ἔτος 48 μ. Χ. Ἐν *Χαιρωνείᾳ* Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους τῷ 338 π. Χ. Πλησίον τῆς *Χαιρωνείας* ἐστήθη, καὶ σφίζεται ἀκόμη, κολοσσιαῖος μαρμάρινος λέων, μνημεῖον τῶν ἠρωϊκῶς πεσόντων Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων κατὰ Φίλιππον.—Ἡ *Ἀράχωβα* (πάλαι Ἄνεμόρεια, 3.500 κ.) ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασοῦ· τρέφει εὐρώστους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἀσχολουμένους εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀμπελοργίαν· ἐκεῖ ὁ Καραϊσκάκης κατέστρεψε τὰ τορρικὰ στρατεύματα τῷ 1826.—Τὸ *Δίστομον* (1500 κ.), ὅπου οἱ Ἕλληνες κατενίκησαν τοὺς Τούρκους τῷ 1826 καὶ 1827.—Ἡ ἀρχαία *Κορώνεια* παρὰ τὰ στενὰ τῆς *Πέτρας*· ἐδῶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης τῷ 1829 κατενίκησε τοὺς Τούρκους.

6. Νομός Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος*.

(174 χ. κ.)

1. **Όρια.**—Ὁ Νομός Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος κατέχει τὸν κορμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς τὰ ΝΑ μὲ τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, πρὸς Δ μὲ τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, πρὸς Β μὲ τοὺς νομοὺς Τριφυλίων καὶ Λαρίσης. Βρέγεται δὲ πρὸς Ν μὲν ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ, πρὸς τὰ ΒΑ δὲ ὑπὸ τοῦ Μαλιακοῦ καὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου.

2. **Όρη.**—Ἡ Ὄθρυς (1730 μ.) πρὸς Β ἢ Οἶτη (2150 μ.) νοτίως τῆς Ὄθρους· ὁ Καλλιδρομος (1574 μ.), πρὸς τὸν Μαλιακὸν σχηματίζων τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ὅπερ ὅμως σήμερον ἐπλατύνθη πολὺ, ἕνεκα τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχειοῦ· ὁ μέγας καὶ ἄγριος Τυμφρηστός (2.320 μ.) δασώδης ἐκ καστανεῶν καὶ δρυῶν, γυμνὸς δὲ εἰς τὴν κορυφὴν ἕνεκα τοῦ μεγάλου ψύχους· ὁ δασώδης Κόραξ (2.500 μ.) ἢ ὑψηλότερα κορυφὴ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος· ἢ ἐπίσης δασώδης Γκιώνα (2.470 μ.)· καὶ ὁ Παρνασσός (2.460 μ.). Αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρεων τούτων εἶναι ἄδενδροι.

3. **Πεδιάδες.**—Ἡ εὐφοροτάτη Λαμαζή ἢ τῆς Λοκρίδος πρὸς τὸν Εὐβοϊκόν, παράγουσα σῖτον, οἶνον, ἔλαιον, βάμβακα καὶ ὄσπρια· καὶ ἢ τῆς Ἀμφίσσης κατάφυτος ὑπὸ ἐλαίων καὶ ἀμπελώνων.

4. **Ποτάμοι.**—Ὁ Σπερχεῖος πηγάζων ἐκ τοῦ Τυμφρηστοῦ, διαρρέων τὴν Λαμαζὴν πεδιάδα καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Μαλιακόν· παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ, πολεμῶν ὁ Ἀθανάσιος Διάκος κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1821, συνελήφθη καὶ ὑπέστη ἐν Λαμίᾳ μαρτυρικὸν θάνατον· ὁ Κηφισός, πηγάζων ἀπὸ τῆς Γκιώνας καὶ τοῦ Παρνασοῦ, διαρρέων τὴν πεδιάδα τῆς Λοκρίδος καὶ ἐκβάλλων διὰ τῆς Κωπαϊδικῆς πεδιάδος εἰς τὸν Εὐβοϊκόν· ὁ Λάφρος (Μόρος, Ὑλαιθος), εἰς τὰ ὅρια τοῦ νομοῦ τούτου καὶ τοῦ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, πηγάζων ἐκ τῆς Οἴτης καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Κορινθιακὸν πρὸς Α τῆς Ναυπάκτου.

5. **Λίμνη.**—Ἡ Συνιάς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Λομοκοῦ παρὰ τὴν Ὄθρυν.

6. **Ἐδαφος.**—Κλίμα.—Τὸ ἔδαφος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος εἶναι τὸ πλεῖστον ὄρεον. Τὸ δὲ κλίμα αὐτοῦ ὑγιεινόν, καὶ μόνον εἰς τινα παράλια πρὸς Α εἶναι νοσῶδες.

7. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος.**—Πέντε : Φθιώτιδος· Λοκρίδος· Παρνασσίδος· Λοκρίδος· Λομοκοῦ.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

α') **Ἐπαρχία Φθιώτιδος** (66 χ. κατ.).— Ἡ **Λαμία** (10 χ. κ.), πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, παρὰ τὸ φρούριον τῆς *Ἀχρολαμίας* ἀπέχει τῆς θαλάσσης τρεῖς σχεδὸν ὥρας, ἔχει τὸν ἀνδριάντα τοῦ Διάκου, σιδηρουργεῖα καὶ βυρσοδεψεῖα.—*Στυλὶς* (2.100 κ.), ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἰς τὸν Μαλιακόν.—*Υπάτη* (1600 κ.), μεσόγειος, παρὰ τὴν Οἶτην, ἔχουσα θερμὰ θειοῦχα λουτρά.

β') **Ἐπαρχία Λοκρίδος** (33 χ. κ.).— Ἡ **Ἀταλάντη** (2 χ. κ.) πρωτεύουσα, ἀπέχουσα 1 1/2 ὥραν τοῦ Ὀπουντίου κόλπου, παραγεῖ σίτον, οἶνον καὶ ἔλαιον.—*Ἐγγὺς* τῇ Ἀταλάντῃ εἶναι ἡ *Νέα Πέλλα*, συνοικισθεῖσα ὑπὸ Μακεδόνων ἀγωνισθέντων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.—*Κάτω Πέλλα* ἐπίνειον τῆς Ἀταλάντης.—*Λάρυμνα* πλησίον ταύτης ὑπάρχουσι πλούσια μεταλλεῖα σιδήρου.—*Διβανάται* (1500 κ.) πρὸς Β τῆς Ἀταλάντης, πατρὶς τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου.—*Δαδίον* (4 χ. κ.), εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασοῦ.—*Βελίτσα*.—*Ἐλάτεια* (Δραχμάνιον, 1300 κ.).—*Μῶλος* (1500 κ.) κατὰ τὰς *Θερμοπύλας*.—*Θερμοπύλα*, θέσις, ἐν ἣ ἔπεσεν ἡρωϊκώτατα ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας καὶ 700 Θεσπιεῖς, πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν τῷ 480 π. Χ. Ἐκεῖ πλησίον ἔπεσε καὶ ὁ Διάκος τῷ 1821, πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ.

γ') **Ἐπαρχία Παρνασίδος** (36 χ. κ.).— Ἡ **Ἀμφίτσα** (τὰ *Σάλωνα* 5.700 κ.), πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Παρνασίδος, πόλις μεσόγειος, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Γκιώνας, ἀπέχουσα τῆς παραθαλάσσιου Ἰτέας 1 1/2 ὥραν. Ἡ πεδιάς τῆς Ἀμφίτσης εἶναι κατάφυτος ἔξ ἔλαιων. Ἐπίνειον τῆς Ἀμφίτσης εἶναι ἡ *Ἰτέα* εἰς τὸν Κρισαῖον κόλπον.—*Γαλαξείδιον* (3.600 κ. πάλαι Οἰάνθεια), πόλις κατ' ἐξοχὴν ναυτική.—*Χρισόν*, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κριῖσαν. Κάτωθεν τῆς Κριῖσης εἶναι τὸ Κρισαῖον πεδῖον, ἔνθα ἐτελοῦντο τὸ πάλαι τὰ *Πόθια*.—*Λελοῖ*, ἀρχαῖος ἱερὸς χώρος, ὅπου ἦτο τὸ περιβόητον μαντεῖον τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος· ἐκεῖ ἔκαμαν ἀνασκαφὰς πρό τινων δεκαετηρίδων καὶ ἀνεκάλυψαν σπουδαίας ἀρχαιότητας, φυλαττομένας εἰς τὸ ἐκεῖ Μουσεῖον.— Ἡ *Γραβιά*, ἔνδοξος διὰ τὸ ἱστορικὸν *Χάνι*, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος μὲ 118 παλληκάρια ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη τῷ 1821· ἐκεῖ ἔστησαν τὸ 1888 μνημεῖον εἰς τοὺς 118 πολεμιστὰς φέρον τὴν προτομὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς.—*Ἀμπλιανή*· ἐκεῖ οἱ Ἕλληγες κατετρόπωσαν τοὺς Τούρκους τῷ 1824.—*Μπράλος* χωρίον παρὰ τὴν ὀμώνυμον σιδηροδρομικὴν σήραγγα (μῆκους 2110 μέτρων) τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς—Συνόρων.—*Μουσουνίτσα* (1500 κ.), ἐκ τῆς ὁποίας κατήγγοτο ὁ πατὴρ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, (τούτου γεννηθέντος ἐν *Ἀρσιτίῃ* τῆς Δωριδος).

δ') **Ἐπαρχία Δωριδος** (26 χ. κ.).—Τὸ *Αἰδωρίζιον* (1100 κ.), κώμη ὀρεινὴ, πρωτεύουσα τῆς Δωριδος, ἔχουσα ποιμένας καὶ

τινας γεωργούς. Οἱ ποιμένες παραχειμάζουσιν ὄσπειτοπλεῖστον εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἰατρικῆς μετὰ τὰ ποιμνιά των.—*Βιρρινίτσα* πρὸς τὸν Κορινθιακόν.—*Ἀρσιτίνα*, πατρὶς τοῦ Διῦκου ὑπὸ τὰ Βαρδούσια ὄρη.

ε') **Ἐπαρχία Δομοκοῦ** (13 χ. κ.).—*Δομοκός* (1600 κ.) πρωτεύουσα, πλησίον τῆς Ξυνιάδος λίμνης, ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει φρούριον· ἐκ τοῦ φρουρίου τούτου βλέπει τις πᾶσαν τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν. Ἡ ἐπαρχία Δομοκοῦ εἶναι τμημα τῆς Θεσσαλίας.

34

γ' Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.*

(190 χ. κ.)

1. **Ἄθρια**.—Ὁ Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κατέχει τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ βρέχεται πρὸς τὰ ΒΔ ὑπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Πατραϊκοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου· συνορεύει δὲ πρὸς Β μετὰ τοὺς νομοὺς Ἄρτης καὶ Τριφυλίων, καὶ πρὸς Α μετὰ τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος.

2. **Ἄθριον**.—Ἡ Χαλκίς (Βαράσοβα 1040 μ.) ἐπὶ τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου· ὁ χαμηλὸς Ἀράκυνθος (Ζυγός)· τὸ Παναιτωλικὸν (Ἀραποκέφαλον 1930 μ.)· τὸ Μακρονόσος· τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη, ξηρὰ καὶ ἀνυδροᾶ· ὁ δασώδης Τυμφορηστὸς (2.320 μ.) καὶ τὰ ἄγρια καὶ δασώδη ὄρη τῶν Ἀγραίων (2.130 μ.) ἐν τῇ Εὔρουτανίᾳ.

3. **Πεδιάδες**.—Ἡ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας (Τριφυλίας), ἣτις διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Ἀχελῷου καὶ παράγει σῖτον, ἀραβόσιτον καὶ κτηνὸν ἐλεγκτόν.—Ἡ τοῦ Μεσολογγίου, παράγουσα σταφίδα, δημητριακούς καρπούς καὶ ὑδροπέπονους.—Ἡ μικρὰ πεδιάς τῆς Ναυπλίκτου παράγουσα οἶνον, ἔλαιον καὶ ὀλίγην σταφίδα.

4. **Ποταμοί**.—Ὁ Δάφνος (Μόρνος, Ὑλαιθός), ἐκβάλλων εἰς τὸν Κορινθιακόν πρὸς Α τῆς Ναυπλίκτου.—Ὁ Εὔηνος (Φεΐδαρης), ἐκβάλλων εἰς τὸν Πατραϊκόν κόλπον.—Καὶ ὁ μέγας Ἀχελῷος, ἐκβάλλων ἀπέναντι τῆς νήσου Κεφαλληνίας.

5. **Δίμναι**.—Ἡ Τριχωρὶς (Ἀγρινίου) καὶ ἡ Ὑρία (Ἀγγελόκαστρον) πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Ἀχελῷου.—Ἡ Ἀμβρακία καὶ ἡ Ὀζηρὸς πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Ἀχελῷου.

6. **Κόλποι**.—Ὁ Ἀμβρακικὸς πρὸς Β.—Καὶ ὁ τοῦ Μεσολογγίου πρὸς Ν.

7. **Ἀκρωτήρια**.—Τὸ Ἀκτιὸν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ.—Καὶ τὸ Ἀντίρριον ἐν τῷ Πατραϊκῷ κόλπῳ.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

8. Ἐδαφος.-Κλίμα.— Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ τούτου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινόν, πρὸς δὲ τὰ ΝΔ πεδινόν. Καὶ τὸ κλίμα εἰς μὲν τὰ ΒΑ εἶναι ψυχρὸν καὶ ὑγιεινόν, εἰς δὲ τὰ ΒΔ νοσῶδες, ἔνεκα ἐλών.

9. Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.— Ἐξ : Μεσολογγίου· Τριχωνίας· Ναυπακτίας· Βοιότιος καὶ Σηρομέρον· Βάλτου· Εὐρυτανίας.

α') Ἐπαρχία Μεσολογγίου (30 χ. κ.).— Τὸ Μεσολόγγιον (7.700 κ.) πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ, εἶναι πόλις παράλιος ἐπὶ ἐδάφους πολὺ χαμηλοῦ καὶ τεναγώδους· εἰς τὴν ἀβαθεστάτην καὶ ἐκτεταμένην λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπάρχουσι δύο μεγάλαι ἀλκαί, ἐν ταῖς ὁποίαις πηγνυται ἄλας ὑπὲρ τὰ 5 ἑκατομμύρια ὀκάδων ἐτησίως. Ἐν τῇ αὐτῇ λιμνοθάλασση ὑπάρχουσι ἰχθυοτροφεία, ἐν τοῖς ὁποίοις ἀλιεῦνται ἔξοχοι κέφαλοι, ἔξ ὧν ἐξάγεται τὸ πολυτίμιμον αὐγοτάραχον. Προϊόντα εἶναι σταφίς, ἔλαιον, ὕδροπέπωνες, ἄλας, ἰχθύες, αὐγοτάραχον.— Τὸ Μεσολόγγιον εἶναι πόλις ἔνδοξος διὰ τὴν μεγάλην πολιορκίαν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὰ ἔτη 1825 καὶ 1826 καὶ τὴν ἔξοδον τῶν ἡρώων κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1826, ἣτις προεκάλεσε τὸν θανμασμὸν τοῦ κόσμου! Πρὸς μνήμην τῶν ἡρώων τοῦ Μεσολογγίου ἐστήθη τὸ «**Ἡρώϊον**», κενοτάφιον ἐντὸς καταφύτου κήπου. Ἐν τῷ κήπῳ αὐτῷ ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Μάρκων Βότσαρη, τοῦ Κυριακούλη Μανρομχάλη, τοῦ φιλέλληνος λόρδου Βύρωνος.— Ἡ Κλείσοβα καὶ τὸ Βασιλάδι εἶναι δύο πολὺ μικρὰ καὶ χαμηλὰ ἀκατοίκητα νησίδια ἐν τῇ λιμνοθάλασση, ἔνδοξα ὁμως διὰ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1826.— Τὸ Αἰτωλικὸν (3.800 κ.) εἶναι μικρὰ νησίς χθαμαλή, συνδεομένη ἀμφοτέρωθεν μετὰ τὴν ξηρὰν διὰ δύο μεγάλων λιθίνων γεφυρῶν πολυτόξων (ἑκατέρω γέφυρα ἔχει 33 τόξα ἢ ἀνοίγματα ἐπὶ τῆς θαλάσσης). Πλησίον τοῦ Αἰτωλικοῦ διέσχεται ὁ σιδηρόδρομος Κρουονερίου—Μεσολογγίου—Ἀργινίου.

β') Ἐπαρχία Τριχωνίας (28 χ. κ.).— Ἀργίσιον (8000 κ.), πρωτεύουσα, πόλις ὠραία ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πεδιάδι, ἣτις παράγει καπνὰ ἐξάριετα, σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, βαλανίδια. Ὄρος ἡ ἐπαρχία ἔχει τὸ Πανατωλικόν, πεδιάδα τὴν τοῦ Ἀργινίου ἢ Αἰτωλικὴν καὶ λίμνας τὴν Τριχωνίδα καὶ τὴν Ὑρίαν.— Σιδηρόδρομον δ' ἔχει μέχρι Μεσολογγίου καὶ Κρουονερίου, ἀπέναντι τῶν Πατρῶν.

γ') Ἐπαρχία Ναυπακτίας (33 χ. κ.).— Ἡ Ναύπακτος (2.600 κ.) εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας κειμένη κατὰ τὸν Κορινθιακόν.— Ὁ Πλάτανος (1200 κ.) εἶναι κόμη μεσόγειος ὄρεινὴ πρὸς Β τῆς Ναυπάκτου καὶ ὄχι μακρὰν τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ.

δ') **Ἐπαρχία Βονιτίσης καὶ Ξηρομέρου** (32 χ. κ.).— Πρωτεύουσαν ἔχει τὴν *Βόνιτσαν* (1500 κ.) παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πλησίον τοῦ χθαμαλοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκτίου.— Ὅρη ἔχει τὰ Ἀκαρνανικά.— Κλίμα ἐλώδες καὶ νοσηρόν. Παράγει εἰς μὲν τὰ ὄρεινά μέρη βαλανίδια καὶ ξυλοκέρατα, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ σταφίδα καὶ καπνόν.— Ἡ *Ζαβέρδα* (1700 κ.), καὶ ὁ Ἀσταζὸς (3.000 κ.) εἶναι παράλια κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγονται κυρίως βαλανίδια.

ε') **Ἐπαρχία Βάλτου** (20 χ. κ.).— Πρωτεύουσαν ἔχει τὴν Ἀμφιλοχίαν (Καρθασσαρῶν 2.500 κ.) κειμένην εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἐξάγουσαν βαλανίδια, καπνὸν καὶ ξυλάνθρακας· συγκοινωνεῖ δὲ δι' ἄμαξιτοῦ ἐντεῦθεν μὲν μετὰ τὸ Ἀγρίνιον, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τὴν Ἄρταν.— *Λεπενοῦ*, κώμη (1300 κ.).

ς') **Ἐπαρχία Εὐρυτανίας** (47 χ. κ.).— Πρωτεύουσαν ἔχει τὸ ὄρεινόν *Καρπενήσιον* (3000 κ.) εἰς τὰς ὑπορείας τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ παράγει δημητριακοὺς καρπούς, τρέφει ποίμνια καὶ συγκοινωνεῖ δι' ἄμαξιτοῦ μετὰ τὴν Λαμίαν. Πλησίον τοῦ Καρπενησίου ἐφρονεύθη τῷ 1823 ὁ Μάρκος Βότσαρης, πολεμῶν κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τοῦ Ὁμέρ Βριώνη. Οἱ κάτοικοι ἀποδημοῦσιν εἰς ξένας χώρας διὰ τὸ ὄρεινόν καὶ ἄγονον τοῦ ἐδάφους, καὶ εὐδοκίμοῦσιν ἐκεῖ εἰς τὸ ἐμπόριον.— Ἐτεροι ἄξιοι λόγου κῶμαι εἶναι ὁ *Φουρνᾶς* (1500 κ.), ὁ *Προυσὸς* (1300 κ.), τὸ *Κεράσσοβον* (1000 κ.) καὶ τὰ Ἀγραφα (700 κ.).

Ἐ Δ Ω τελειώνομεν ὅλην τὴν **Στερεὰν Ἑλλάδα**. Ἀπὸ τοῦ Σουνίου καὶ τῆς Ἀττικῆς μέχρι Γαλαξειδίου καὶ Ἀμφίσσης ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς καλεῖται **Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς**, πέραν δὲ μέχρι Ἀκαρνανίας καὶ Ἀκτίου καλεῖται **Δυτικὴ Ἑλλὰς**.

35. Γενικὴ ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος.

1. Νομοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.— Εἶπομεν ὅτι οἱ νομοὶ τῆς Στερεᾶς εἶναι τρεῖς: *Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας* μετὰ πρωτεύουσαν τὰς **ἈΘΗΝΑΣ**· *Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος* μετὰ πρωτεύουσαν τὴν **Λαμίαν**· *Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας* μετὰ πρωτεύουσάν τὸ **Μεσολόγγιον**.

2. Ἐδαφος.— Τὸ ἔδαφος τῆς Στερεᾶς εἶναι ὡσεπιτοπολὺ ὄρεινόν· εἶναι ὅμως πολλαχοῦ καὶ πεδινόν. Τὰ ὄρη καλύπτονται ὑπὸ δασῶν, πλὴν τῶν πολὺ ὑψηλῶν κορυφῶν. Εἰς τὰ χαμηλότερα ὄρη ἀφθονεῖ ἡ πεύκη, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα ἡ ἐλάτη, ἡ δρυς, ἡ καστανέα (ὡς π. χ. εἰς τὰ ὄρη τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας).

3 Κλίμα.— Τὸ κλίμα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι ὕμεινόν· εἰς πολλὰς ὅμως πεδιάδας, κυρίως ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουσιν ἔλη, εἶναι νοσῶδες. Ἐξοχον κλίμα εἶναι τὸ τῆς Ἀττικῆς διὰ τὴν καθαρότητα

καὶ διαύγειαν τοῦ οὐρανοῦ του καὶ διὰ τὸν λεπτὸν καὶ καθαρὸν ἀέρα του. Εἰς τὰ ὄρεινά μέρη τὸ κλίμα εἶναι δροσερώτερον (τὸν χειμῶνα ψυχρὸν) καὶ ὑγιεινότερον. Εἰς τὰ πεδινὰ καὶ τὰ παραθαλάσσια μέρη τὸ κλίμα εἶναι θερμότερον, πολλαχοῦ δὲ καὶ νοσῶδες, ὡς εἴπομεν.

4. Προϊόντα.—Τῶν μὲν ὄρεινῶν μερῶν τὰ προϊόντα εἶναι ὡσεπιτοπολὸν *δασικά* (ξύλεια, ξυλάνθρακες, πευκοφλοιοί, ῥητίνη, κάστανα, βαλανίδια κλπ.), τῶν δὲ πεδινῶν εἶναι *δημητριακοὶ καρποί*, ὄσπρια, γεώμηλα, λαχανικά, βάμβαξ, ἔλαιον, οἶνος, σταφίς, καπνός. Εἰς τὰ ὄρεινά τὸν χειμῶνα καὶ εἰς τὰ πεδινὰ τὸ θέρος τρέφονται ἀγέλαι προβάτων, αἰγῶν, βοῶν, ἵππων. *Τυρὸς* ἐκλεκτὸς κατασκευάζεται εἰς τὰ Ἄγραφα, τὸν Παρνασσὸν καὶ ἄλλα μέρη. *Μεταλλικὰ προϊόντα*, οἷον μόλυβδος, σίδηρος, χαλκός, ἄργυρος, ψευδάργυρος, ἐξάγονται ἐν Λαυρείῳ καὶ ἐν Ὄθρῳ.

5. Πληθυσμός.—Ὁ πληθυσμὸς τῶν τριῶν νομῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνέρχεται εἰς **780** χιλιάδας, ἧτοι : ν. Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας **420** χιλ.—ν. Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος **170** χιλ.—ν. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας **190** χιλιάδας κατοίκων.

6. Συγκοινωνία.—Ἡ συγκοινωνία διακρίνεται γενικῶς εἰς τὴν *μικρὰν* συγκοινωνίαν, διενεργουμένην πανταχοῦ διὰ ζώων, κάρρων, ἀμαξῶν, αὐτοκινήτων ἀμαξῶν καὶ τροχοδρόμων ὡς ἐν Ἀθήναις, Πειραιεῖ, Πάτρῳας, Καλάμαις, Θεσσαλονίκῃ· εἰς τὴν *μεγάλην* συγκοινωνίαν, διενεργουμένην διὰ ἀτμοπλοίων, σιδηροδρόμων καὶ διὰ μεγάλων δημοσίων ὁδῶν ἀγουσῶν ἀπὸ νομοῦ εἰς νομὸν καὶ πέραν· ἔτι δὲ εἰς *ἐπικοινωνίαν*, διενεργουμένην διὰ τῶν *ταχυδρομείων, τηλεγράφων* καὶ *τηλεφῶνων* διὰ μακρὰς ἀποστάσεις.

Συγκοινωνία διὰ σιδηροδρόμων ἐν τῇ Στερεᾷ.—

α') ὁ ἤλεκτροκίνητος σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Πειραιῶς· β') ὁ ἀτμοκίνητος σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Κηφισιάς· γ') ὁ ἀτμοκίνητος σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Λαυρείου, σταθμεύων εἰς διαφόρους στάσεις καὶ σταθμούς, οἷον Ἡράκλειον-Χαλάνδριον-Κορωπὶ-Μαροῦ-Μαροῦ-Κερατέαν-Λαύρειον· δ') ὁ ἀτμοκίνητος σιδηρόδρομος Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Πελοποννήσου, σταθμεύων εἰς Ἐλευσίνα, Μέγαρα καὶ ἄλλας διαμέσους στάσεις· ε') ὁ ἀτμοκίνητος μέγας σιδηρόδρομος Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Παλαιῶν Συνόρων, σταθμεύων εἰς Σχηματάριον (ὅπου ὑπάρχει εἰδικὴ διακλάδωσις διὰ Χαλκίδα)-Θήβας-Λεβαδείαν-Δαύλειαν-Δαδίον-Μπράλλον-Λαμίαν-Δομοκὸν-Λάρισαν-Παπούλια (Παλαιὰ Σύννορα τῆς Ἑλλάδος) καὶ εἰς ἄλλας διαμέσους στάσεις· ς') ὁ ὑπὸ κατασκευὴν μέγας σιδηρόδρομος Παπούλια—Θεσσαλονίκης· ζ') ἔτι δὲ ὁ ἀτμοκίνητος σιδηρόδρομος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (Κρουνηρίου-Μεσολόγγιον-Σταμινά-Ἀγγελόκαστρον-Αἰγίριον).

Β' ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

(941 χιλ. κατ.)

Ι. Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΥΠΟ ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

36. Σχήμα καὶ ὄρια. — Χερσόνησοι. — Κόλποι. — Ἀκρωτήρια. — Ὄρη καὶ Πεδιάδες. — Ποταμοί. — Λίμναι.*

1. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι κυρίως μεγάλη νῆσος (Πέλοπος — νῆσος) συνδεομένη μετὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα διὰ μόνης τῆς ἐπὶ τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ σιδηρᾶς γεφύρας. Κατέχει δὲ τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἀποχωριζομένη αὐτῆς διὰ τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου, διὰ τοῦ μακροτάτου Κορινθιακοῦ κόλπου, διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ διὰ τῆς μεταξὺ τῶν δύο τούτων διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ.

2. Σχῆμα. — Ἡ Πελοπόννησος, ὡς βλέπομεν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Χάρτου, ἔχει σχῆμα φύλλου πλατάνου ἢ συκῆς. Αἱ εἰσοχαὶ εἶναι κόλποι· αἱ δὲ ἐξοχαί, ὁμοιάζουσαι πρὸς μικρὰς Χερσονήσους, εἶναι ἀκρωτήρια.

3. Ὅλη ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου ὀρίζεται πρὸς Α μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πρὸς Δ καὶ Ν ὑπὸ τοῦ Ἴονίου πελάγους καὶ πρὸς Β ὑπὸ τῶν κόλπων Πατραϊκοῦ, Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ.

4. Χερσόνησοι τῆς Πελοποννήσου. — α') ἡ Ἀργολικὴ πρὸς Α μεταξὺ Σαρωνικοῦ καὶ Ἀργολικοῦ κόλπου, καταλήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σκύλλαιον (κ. Σπαθί)· β') ἡ τοῦ Πάρονος, καταλήγουσα εἰς τὴν Μαλέαν ἄκραν· γ') ἡ τοῦ Ταυρέτου μεταξὺ Λακωνικοῦ καὶ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, καταλήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταΐναρον (κ. Ματαπᾶν)· δ') ἡ Μεσσηνιακὴ Χερσόνησος καταλήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκρίταν.

5. Κόλποι. — ὁ Σαρωνικός, ὁ Κορινθιακὸς καὶ ὁ Πατραϊκὸς πρὸς Β, χωρίζοντες τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς Στερεᾶς· ὁ Ἀργολικὸς πρὸς τὰ ΝΑ· ὁ Λακωνικὸς καὶ ὁ Μεσσηνιακὸς πρὸς Ν· καὶ ὁ Κυπαρισσιακὸς, πολὺ πλατὺς καὶ ἀνοικτός, πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς Πελοποννήσου.

6. Ἀκρωτήρια. — 1) τὸ Σκύλλαιον (κ. Σπαθί) πρὸς Α· 2) ἡ περίφημος Μαλέα· ἡ θάλασσα ἐκεῖ εἶναι συνήθως τρικυμιώδης καὶ λίαν ἐπικίνδυνος· διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον : «Μαλεὰς δὲ κάμψας, ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε» (λησμόνησον τοὺς οἰκίους σου)· 3) τὸ Ταΐναρον, μεταξὺ Λακωνικοῦ καὶ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἡ

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

νοτιωτάτη ἄκρα τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, κρημνωδεστάτη καὶ ἀγρία προέκτασις τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους Ταυγέτου· 4) ὁ Ἄκριτας δυτικῶς τοῦ Μεσσηνικοῦ κόλπου· 5) τὸ Κατάκολον (Ἰχθύς)· πλησίον αὐτοῦ ὑπάρχει τεχνητὸς λιμὴν καὶ κώμη μικρὰ ὁμώνυμος, οὕσα τὸ ἐπίνειον τοῦ Πύργου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται σιδηροδρομικῶς· 6) ὁ Χελωνάτας· ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρας αὐτοῦ εἶναι τὰ ἱαματικὰ λουτρὰ τῆς Κυλλήνης (Γλαρέντσας), κατὰλληλα διὰ παθήσεις τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων· 7) ὁ Ἄραξος (κ. Πάπας) εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου· 8) τὸ Ῥίον ἀπέναντι τοῦ Ἄντιρρίου, ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Κορινθιακοῦ· 9) τὸ Ἡραῖον ἢ Ἄγιος Νικόλαος ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Κορινθιακοῦ· ὁ ὄπισθεν αὐτοῦ πρὸς τὴν Στερεάν μυχὸς καλεῖται Ἄλκωνις θάλασσα.

7. Ὅρη καὶ Πεδιάδες τῆς Πελοποννήσου.— Τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου διακρίνονται εἰς τέσσαρας σειράς :

α') Πρώτη σειρά.— Ἡ πρώτη σειρά ὄρεων εἶναι πρὸς Β, βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἄξια λόγου κορυφαὶ αὐτῆς εἶναι : 1) ἡ Κυλλίνη (κ. Ζήρια 2374 μ.), ἄδενδρος καὶ γυμνὴ ἀπὸ τῶν μέσων καὶ ἄνω, ἕνεκα τοῦ μεγάλου ὕψους καὶ ψύχους· 2) τὰ Ἀροῖα (νῦν Χελμὸς 2.350 μ.) πρὸς Δ τῆς Κυλλήνης· 3) ὁ Ἐρύμανθος (ᾠλενος 2220 μ.), δυτικώτερον τῶν Ἀροαίων· καὶ 4) τὸ Παναγαῖκον (κ. Βοϊδιᾶς 1930 μ.) πρὸς τὴν παραλίαν, μεταξὺ Αἰγίου καὶ Πατρῶν. Τὰ ὑψηλὰ ὄρη εἶναι ἄδενδρα.

Πεδιάδες.— Ἡ βόρειος σειρά τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου καταβαίνει κλιμακῆδόν μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ, καταλείπουσα παρὰ τὴν θάλασσαν πολλὰς πεδιάδας, οἷον τὴν τῆς Ἀχαΐας, τὴν Πατραϊκὴν, τὴν τοῦ Αἰγίου καὶ τὴν Κορινθιακὴν. Εἰς πάσας ταύτας κύριον μὲν προῖόν εἶναι ἡ σταφίς, δευτερεύοντα δὲ ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον.

β') Δευτέρα σειρά.— Ἡ δευτέρα σειρά ὄρεων ἐκτείνεται κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου. Ἄξια λόγου κορυφαὶ αὐτῆς εἶναι : 1) ἡ Φολὴ (690 μ.)· 2) τὸ δασῶδες Λύκαιον (1420 μ.) νοτιώτερον τῆς Φολῆς· 3) τὰ Νόμια ὄρη (1390 μ.) νοτιώτερον τοῦ Λυκαίου· 4) ἡ Ἰθώμη (Βουλκᾶνον, 1390 μ.) πολὺ νοτιώτερον καὶ μεμονωμένη. Ἐπὶ τινος κορυφῆς τῆς Ἰθώμης εἶχον ὄχυρωθῆ οἱ ἀρχαῖοι Μεσσηνιοὶ κατὰ τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους ἐντὸς τειχῶν, τὰ ὁποῖα σφύζονται ἀκόμη καὶ σήμερον· καὶ 5) τὸ Λυκόδημον ὄρος (960 μ.) ἐπὶ τῆς Μεσσηνιακῆς Χερσονήσου.

Πεδιάδες.— Ἡ δυτικὴ σειρά ὄρεων καταλείπει κατὰ τὴν θάλασσαν τὰς ἐξῆς κυρίας πεδιάδας : 1) τὴν μεγίστην καὶ εὐφωροτάτην πεδιάδα τῆς Ἠλίδος· 2) τὴν πεδιάδα τῆς Τριφυλίας νοτιώτερον· καὶ 3) τὴν εὐφωροτάτην Μεσσηνιακὴν πεδιάδα (περὶ ἧς πάλιν κατωτέρω). Καὶ αἱ τρεῖς αὗται πεδιάδες εἶναι κατάφυτοι ὑπὸ σταφιδῶνων καὶ ἀμπελῶνων.

γ') Τρίτη σειρά.— Ἡ τρίτη σειρά τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου ἐκτείνεται πρὸς Α κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Μαλέας ἄκρας. Κυριώτεροι κορυφαί εἶναι 1) τὸ Ἀρτεμίσιον (1770 μ.). 2) τὸ Παρθένιον (1220 μ.), νοτιώτερον τοῦ Ἀρτεμίσιου· 3) ὁ Πάρων (Μαλεβὸν 1960 μ.), ἔτι νοτιώτερον, περιέχων ὄραϊα μαῦρα μάρμαρα· καὶ 4) τὸ Ἀραγραῖον (1200 μ.) κατὰ τὴν βῆσιν τῆς Ἀργολικῆς Χερσονήσου.

Πεδιάδες.— Ἡ σειρά αὕτη καταλείπει μίαν κυρίως πεδιάδα, τὴν Ἀργολικὴν, ἐκτεινομένην περὶ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ παράγουσαν σταφίδα, οἶνον, καπνόν, χασίς, δημητριακοὺς καρπούς, ὄσπρια, ὑδροπέποντας, χρυσόμηλα (τομάτας), γεώμηλα, ἀγκινάρας κλπ. ἔτι δὲ τὴν μικρὰν πεδιάδα τοῦ Ἀστρους καὶ τὴν τοῦ Λεωνιδίου, ἧτις παράγει ἄφθονα ἀπίδια, κηπαίας ὀπώρας καὶ ἔλαιον.

δ') Τετάρτη σειρά.— Ἡ τετάρτη σειρά τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου ἄρχεται ἀπὸ τοῦ κέντρου αὐτῆς καὶ τελειώνει εἰς τὸ Ταίναρον ἀκρωτήριον, καλεῖται δὲ *μεσαία σειρά*. Ὑψηλότεραι κορυφαί αὐτῆς εἶναι : 1) τὸ Μαίναλον (νῦν Τρίκορφα, 1960 μ.), ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου, δασώδες, τρέφον πολλά ποίμνια τὸ θέρους· 2) ὁ Ταῦγετος (2.410 μ.), μέγας καὶ ἄγριος καὶ χιονοσκεπής, τὸ ὑψηλότερον τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου, τὸ ὁποῖον ὑεραβαίνει τὴν Κυλλήνην κατὰ 36 μέτρα. Ἐξ αὐτοῦ ἐξάγουσι μάρμαρα.

Πεδιάδες.— Μεταξὺ τῆς μέσης καὶ τῆς δυτικῆς σειρᾶς τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου ἐκτείνονται αἱ ἐξῆς κύριαι πεδιάδες : 1) ἡ Μεσσηνιακὴ, μεταξὺ Ταῦγέτου καὶ Ἰθώμης, χαμηλή, εὐφορωτάτη, διαρροεμένη ὑπὸ τοῦ Παμίσου, καὶ παράγουσα σταφίδα, ἔλαιον, σῦκα· 2) ἡ πεδιάς τῆς Μεγαλοπόλεως κατὰ τὸ μέσον τῆς Πελοποννήσου, ὑψηλή, παράγουσα οἶνον καὶ σιτηρά· 3) πρὸς Α τῆς πεδιάδος τῆς Μεγαλοπόλεως εἶναι τὸ *ὕψιπρον τῆς Τεγέας*, παράγον ὡσαύτως οἶνον καὶ σιτηρά· 4) βορειότερον εἶναι τὸ *ὕψιπρον τῆς Μαντινείας*· καὶ 5) ἡ μεγάλη πεδιάς τῆς Λακεδαίμονος πρὸς Νότιον, παρὰ τὸν Λακωνικὸν κόλπον, μεταξὺ Ταῦγέτου καὶ Πάρωνος, παράγουσα ἐξαιρετικὸν οἶνον, ἔλαιον, βαλανίδια, σιτηρά, πορτοκάλια.

Αἱ πεδιάδες τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι πολὺ ἐκτεταμέναι, ἔνεκα τῶν πολλῶν ὄρεων· εἶναι ὅμως πᾶσαι εὐφοροὶ καὶ λίαν ἐπιμελῶς καλλιεργημέναι.

3. Ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου.— Οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι οἱ ἐξῆς :

Πρῶτον : ἀπὸ τῆς βορείου σειρᾶς τῶν ὄρεων αὐτῆς πηγάζοντες καὶ εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἐκβάλλοντες εἶναι οἱ ἐξῆς : 1) ὁ μικρὸς Ἀσωπός, πηγάζων ἐκ τῶν ὄρεινῶν μερῶν τῆς Νεμέας (Ἀγ. Γεωργίου), διαρρέων τὴν Σικωνίαν χώραν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Κορινθιακὸν πλησίον τῆς κωμοπόλεως Σικυῶνος (Κιάτου)· 2) ὁ Σύ-

θας, ἀπὸ Κυλλήνης πρὸς τὸν Κορινθιακόν, παρὰ τὸ Ξυλόκαστρον· 3) ὁ *Κραῖθις* (ποτάμιον τῆς Ἀκράτας), ἀπὸ τῶν Ἄροαρίων πρὸς τὸν Κορινθιακόν, παρὰ τὴν Ἀκράταν· 4) ὁ πολὺ κατωφερῆς καὶ ὄρητικὸς *Βουραϊκὸς* (ποτάμιον τῶν Καλαβρύτων), ἀπὸ Καλαβρύτων πρὸς τὸν Κορινθιακόν, παρὰ τὸ Διακοπτόν· 5) ὁ *Σελινοῦς*, ἀπὸ τοῦ Ἐρυμάνθου πρὸς τὸν Κορινθιακόν, πρὸς Α τοῦ Αἰγίου.

Δεύτερον : ἀπὸ τῆς δυτικῆς σειρᾶς πηγάζουσιν οἱ ἐξῆς ποταμοί: 1) ὁ *Πηγεῖς* ἢ *ποτάμιον τῆς Γαστοῦνης* (ἄλλος εἶναι ὁ Πηγεῖς τῆς Θεσσαλίας), πηγάζων ἐκ τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ ἐκβάλλων μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Χελωνάτα καὶ Κατακόλου· 2) ὁ *Ἀλφειός*, ὁ μέγιστος τῶν ποταμῶν τῆς Πελοποννήσου, πηγάζων ἐκ τοῦ ὑψιπέδου τῆς Μεγαλοπόλεως, διαρρέων τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Κυπαρισσιακοῦ κόλπου· 3) ἡ *Νέδα* (Μπουζι) ἐκ τοῦ Λυκαίου ὄρους πρὸς τὸν Κυπαρισσιακόν σχηματίζουσα πὺν καὶ καταρράκτην εἴκοσι μέτρων ὕψους· 4) ὁ *Πάμισος*, μέγας ποταμός, πηγάζων ἐκ τῶν Νομίων ὄρεων, διαρρέων τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Μεσσηνιακόν κόλπον.

Τρίτον : ἐκ τῆς μέσης σειρᾶς τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου πηγάζει ὁ μέγας ποταμὸς *Ἐδρώτας* ἐκ τῶν λόφων τῆς Μεγαλοπόλεως, διαρρέει τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Λακωνικόν κ.

Τέταρτον : ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ὄροσειρᾶς ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ *Ἰταχος*, ὁ *Ἐρασίνος* καὶ ὁ *Ἀστερίων* πάντες μικροί, διαρρέοντες τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα καὶ ἐκβάλλοντες εἰς τὸν Ἀργολικόν κόλπον.

Λίμναι.—Λίμναι δὲ τῆς Πελοποννήσου, ἄξια λόγου, εἶναι ἡ μεγάλη λίμνη *Φερεός*, καὶ ἡ πολὺ μικρὰ *Στυμφαλίς*, ἀμφότεραι ἐν τῇ Κορινθίᾳ ὑπὸ τὰς νοτίους ὑπωρείας τῆς Κυλλήνης· ἔτι δὲ ἡ *τελματολίμνη* τῆς Τεγέας καὶ ἡ *λιμνοθάλασσα τῆς Ἡλείας* παρὰ τὴν Ἄγουλινίτσαν.

Ὁ Ἴσθμός.—Οὗτος συνδέει τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν Στερεὰν διὰ τῆς ἐπὶ τῆς διώρυχος γαφύρας. Πολλάκις εἶχον οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ ἀρχαιότατων χρόνων πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστόν, ἐπιχειρήσει τὴν τομὴν τοῦ Ἴσθμοῦ, ἥτις ὅμως ἐπραγματοποιήθη πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων. Τὸ πλάτος τοῦ Ἴσθμοῦ εἶναι 6 χιλιάδων μέτρων περίπου ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἡ διώρυξ ἔχει ἐπίσης μῆκος 6.000 μ. κατὰ γραμμὴν εὐθείαν, βᾶθος ὑδάτων 8 μ., πλάτος ὑδάτων 22 μ. εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ὕψος τοιχωμάτων ἢ ὀρθῶν μέχρι 78 μ. εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον.

ΕΔΩ τελειώνομεν τὴν περιγραφὴν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν. Ἐν τοῖς ἐφεξῆς θὰ ἐξετάσωμεν αὐτὴν ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ὡς *οἰκητήριον ἀνθρώπων*.

III. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Διοικητικῶς ἡ Πελοπόννησος διαιρεῖται εἰς πέντε νομούς, οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς : Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας· Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος· Μεσσηνίας· Λακωνίας· Ἀρκαδίας.

37

Ὁ Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας *

(167 χ. κ.)

1. **Ἄρα.** — Ὁ Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας κατέχει τὸ ΒΑ μέρος τῆς Πελοποννήσου, περιλαμβάνων καὶ μέρος τῆς πρὸς τὴν Στερεάν γῆς, πᾶσαν τὴν Ἀργολικὴν Χερσόνησον, τὰς νήσους Πόρον, Ὑδραν, Σπέτσας καὶ τὴν μακρὰν πρὸς Ν τῆς Πελοποννήσου κειμένην νήσον *Κύθηρα*. Βρέχεται δὲ πρὸς τὰ ΒΑ μὲν ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, πρὸς Ν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Καὶ συνορεύει πρὸς Α μὲ τοὺς νομούς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος καὶ Ἀρκαδίας.

2. **Ἄρα.** — *Κυλλήνη* ἐν τῷ μέσῳ Ἀρσάνια πρὸς Δ ἐν μέρει Ἀρτεμίσιον καὶ Παρθένιον ἐπίσης πρὸς Δ, ἀλλὰ νοτιώτερον. Τὸ Ἀραχναῖον ὀλόκληρον ἐν μέσῳ τῆς Ἀργολίδος. Καὶ τὸ βουνὸν *Τρητὸν* πρὸς Β τοῦ Ἄρατος (παρὰ τὰ Λαβενάκια), ἐνθα ὑπῆρχε τὸ δίπυλον ἄντρον τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας.

3. **Ἄρα.** — Τὸ Σκύλλαιον πρὸς Α καὶ τὸ Ἑραῖον ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Κορινθιακοῦ.

4. **Κόλποι.** — Κορινθιακός· Σαρωνικός· Ἀργολικός.

5. **Ποταμοί.** — Ὁ Ἀσωπὸς ἀπὸ Νεμέας μέχρι Σικυῶνος· Ὁ Ἐρασίνος παρὰ τὸ Ἄρατος, πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Χάου εἰς τὸ λεγόμενον Κεφαλόβρυσον, μετὰ τῶν μικροποτάμων *Χαράδρου* (νῦν *Ξεριᾶ*) καὶ *Χειμάρου*, οἷς διέρχεται ἐγγὺς τῆς πόλεως Ἄρατος μετὰ αὐτῆς καὶ Ἰνάχου. Ἰνάχος (κ. Πάνιτσα), ξηροπόταμος, πηγάζει ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ καταπίνεται ὑπὸ τῆς ἀμμόδους κοίτης του πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ χυθῆ εἰς τὸν Ἀργολικόν.

6. **Λίμναι.** — Ἡ μεγάλη Φενεὸς καὶ ἡ μικρὰ Στυμφαλὶς πρὸς Ν τῆς Κυλλήνης. — Καὶ τὸ ἔλος τῆς Λέρνης (Λερναία ὕδρα) παρὰ τοὺς νῦν *Μύλους* Ἄρατος.

7. **Πεδιάδες.** — Ἡ Ἀργολικὴ πεδιάς κύκλῳ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου· ἡ Κορινθιακὴ παρὰ τὸν Κορινθιακόν· μεσογείως ἡ μικρὰ τῆς Νεμέας· δυτικῶς ταύτης τὸ συνεχόμενον *Φλιάσιον* πεδίων καὶ

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν, ὡς καὶ τὰ ἐφεξῆς Κεφάλαια.

ἀνατολικῶς τὸ πεδῖον τῶν Κλεωνῶν· παράγουσι δὲ ἢ μὲν Κορινθιακῆ πεδῖος κυρίως σταφίδα ὀνομαστήν, αἱ δὲ λοιπαὶ οἶνον ἐξαίρετον, ἰδίᾳ ἢ Νεμεατικῆ, δημοτριακοὺς καρποὺς, καπνὸν καὶ σταφίδα.

8. **Ἐδαφος.** — **Κλίμα.** — Ἐδαφος ὡσεπιτοπολὺ ὄρεινόν, πλὴν τῶν παραθαλασσίων μερῶν. Κλίμα ὑγιεινόν.

9. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.** — Ἐπτά: *Ναυπλίας· Ἄργους· Κορινθίας· Σπετσῶν καὶ Ἐρμιονίδος· Τροιζηνίας· Ὑδρας· Κυθήρων.*

α') **Ἐπαρχία Ναυπλίας** (21 χ. κ.). — Ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Σαρωνικοῦ, ἔχουσα ἐν μέσῳ τὸ Ἀραχναῖον ὄρος. **Ναύπλιον**, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ, κείμενον εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ ὑπὸ τὰς ὑπωρεῖας τοῦ ὑψηλοῦ βράχου καὶ φρουρίου Παλαμηδίου. Ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου ὑπάρχον ἀυστηρότατοι φυλακαί. Τὸ **Ναύπλιον** (5.400 κ.) ὑπῆρξεν ἢ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ 1829—1834, ὅτε μετηνέχθη εἰς Ἀθήνας. Σήμερον ἔχει Νομαρχίαν, Ἐφετεῖον, Πρωτοδικεῖον, Γυμνάσιον, Ὀπλοστάσιον, παρὰ δὲ τὴν πλατείαν τοῦ Συντάγματος τὸ μνημεῖον τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, καὶ ἔξωθι τῆς πόλεως, παρὰ τὸν σιδηροδρ. σταθμὸν, τὸν ὀρειχάλκινον ἀνδριάντα τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Τὸ Ναύπλιον συγκοινωνεῖ διὰ σιδηροδρόμου μετὰ τοῦ Ἄργους—Κορίνθου—Ἀθηνῶν ἢ Πατρῶν, ἔτι δὲ Ἄργους—Τριπόλεως—Καλαμῶν—Κυπαρισσίας. — Ἡ **Πρόνοια** (2 χ. κ.) εἶναι προάστειον τοῦ Ναυπλίου. — Πλησίον τοῦ Ναυπλίου ἔκειτο ἢ ἀρχαιοτάτη πόλις *Τίρυνς*, τῆς ὁποίας σφύζονται τείχη Κικλώπεια· ἐκεῖ πλησίον εἶναι σήμερον δημόσιος *γεωργικὸς σταθμὸς*. — **Νέα Ἐπίδαυρος** (1100 κ.), (κοινῶς *Πιάδα*), ὅπου συνῆλθεν ἡ **πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις** τῶν Ἑλλήνων (20 Δεκεμβρίου 1821) καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.— **Λυγουριό** (1700 κ.), κωμόπολις γεωργικῆ. Προϊόντα τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας εἶναι σιτηρά, καπνός, σταφίς, ἔλαιον, οἶνος, βύμβας.

β') **Ἐπαρχία Ἄργους** (28 χ. κ.). — Αὕτη περιλαμβάνει ὅλον τὸ Ἀργολικὸν πεδῖον καὶ τὰς κλιτύς τῶν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν ὄρεων. — Ἄργος (9 χ. κ.) πρωτεύουσα, με ὄραιοις κήπους, δένδρα ἑσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα, πλατείαν, ἀγοράν, δρόμους καλοὺς. Διέρχεται ὁ ΣΠΑΠ. Κατὰ τὴν βόρειον ἄκρην τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους ἔκειτο ἢ ἀρχαιοτάτη καὶ πλουσιοτάτη πόλις *Μυκῆναι* (παρὰ τὸ νῦν χωρίον *Χαρβάτι*), ὅπου ἀνευρέθησαν σπουδαιόταται ἀρχαιοῦτες χρυσαί, ἀργυραὶ καὶ χάλκιναι. — **Ἀχλαδόκαμπος** (1800 κ.) ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Παρθενίου ὄρους πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν.

γ') **Ἐπαρχία Κορινθίας** (72 χ. κ.). — Ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι τοῦ ὄρους Κυλλήνης καὶ πέραν ἔτι. — Πρωτεύουσαν ἔχει τὴν πόλιν *Κόρινθον* (5500 κ.) ἐν τῷ μυχῷ τοῦ

Κορινθιακοῦ πλησίον τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐκτισμένην ἐπὶ κανονικωτάτου σχεδίου, ἐμπορικὴν καὶ σταφιδογεωργικὴν ἔκει γίνεται ἡ διασταύρωσις τῶν σιδηροδρόμων Ἀθηνῶν—Πελοποννήσου πρὸς Α εἰς Ἀθήνας, πρὸς Δ εἰς Πάτρας καὶ πρὸς Ν εἰς Ἄργος—Τρίπολιν—Καλάμας. Ἔχει ἡ πόλις Γυμνάσιον, Πρωτοδικεῖον καὶ Στρατῶνα καλόν. Κωμοπόλεις παραλιακαὶ τῆς Ἐπαρχίας Κορινθίας εἶναι ἡ *Σικυὼν* (Κιῶτον 2000κ.), *Ξυλόκαστρον* (2000κ.), *Δερβένιον* (1000 κ.) ἐπὶ τῆς Κορινθιακῆς πεδιάδος, τῆς καταφύτου ὑπὸ σταφιδαμπέλων καὶ ἐλαιῶν.—Ἀντικρὺ τῆς πόλεως Κορίνθου εἶναι τὰ ἔξωκα θερμὰ λουτρά τοῦ *Λουτρακίου* (1500 κ.), καὶ ὑψηλότερον ἡ *Περαχόρα* (1600 κ.).—Μεσόγειοι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Κορινθίας εἶναι ἡ *Παλαιὰ Κόρινθος* (1000 κ.) ὑπὸ τὸν Ἀκροκόρινθον, ἔνθα ἀνέσκαψαν σπουδαίας ἀρχαιότητας καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν μετὰ τῆς κρήνης Πειρήνης.—Τὸ *Σοφικόν*, τὸ *Χιλιομόδιον*, ὁ Ἅγιος Βασίλειος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἢ *Νεμέα*, τὸ *Κλημέντιον*, ἡ *Δαῦκα*, ἡ *Γκούρα*, τὰ *Τρίγκαλα* εἶναι ἡμορειναὶ ἢ ὄρειναὶ κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Κορινθίας. Παρὰ τὴν Νεμέαν ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Ἄργος ὁδοῦ εἶναι τὰ στενὰ *Δερβενάκια* (τοῦ βουνοῦ Τρητοῦ), ὅπου οἱ Κολοκοτρῶνης, Νικηταρᾶς, Παπαφλέσας καὶ Δημήτριος Ὑψηλάντης κατετρόπωσαν τῷ 1822 τὰ ὑπὸ τὸν Δράμαλην τουρρικὰ στρατεύματα ἐκ τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἀμέσως ἐκεῖθεν ἀρχεται ἡ Ἐπαρχία Ἄργους.

δ') **Ἐπαρχία Σπετσῶν καὶ Ἐρμιονίδος** (16 χ. κ.).—Περιλαμβάνει τὴν νῆσον τῶν Σπετσῶν καὶ τὸ νοτιώτατον τμήμα τῆς Ἀργολικῆς Χερσονήσου, ἧτοι τὴν ἀρχαίαν Ἐρμιονίαν. Ἐκ τῶν 16 χ. κ. τῆς Ἐπαρχίας αἱ 4.400 κατοικοῦσι τὴν νῆσον Σπέτσας, ἧτις εἶναι προνομιούχος ἀποτελοῦσα ἀνέκαθεν ἰδίαν ἐκλογικὴν περιφέρειαν, χάριν τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος ἐξαιρετικῶν θυσιῶν αὐτῆς, καὶ ἐκλέγουσα προνομιακῶς δύο βουλευτάς, καίτοι εἶναι τόσον μικρά. Ἡ Ἡρώϊς Μπουμπουλίνα ἦτο Σπετσιώτισσα. Αἱ Σπέτσαι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας.—Τὸ μεσόγειον *Κρανίδιον* εἶναι πόλιν καμμένην ἐπὶ γηλόφον τῆς Ἀργολικῆς γῆς, ἀπέχει τῆς θαλάσσης 1 1/2 ὥραν, κατοικεῖται ὑπὸ 6 χιλ. κατοίκων, ἀσχολουμένων εἰς τὴν ναυτιλίαν, σπογγαλισίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν· τὸ ἔλαιον τοῦ Κρανιδίου εἶναι ὀνομαστόν. Ἐπίγειον τοῦ Κρανιδίου εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Χελίου πρὸς τὸ μέρος τῶν Σπετσῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ λιμὴν τῆς Ἐρμιόνης πρὸς τὸ μέρος τῆς Ὑδρας.—Ἐρμιόνη, παράλιος κώμη (2.250 κ.).—*Δίδυμοι* (1200 κ.), μεσόγειος κώμη.

ε') **Ἐπαρχία Τροιζινίας** (11.500 κ.).—Αὕτη περιλαμβάνει τὴν νῆσον Πόρον, τὴν χερσονήσον τῶν Μεθίωνων καὶ μέρος τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου.—Ὁ Πόρος (πάλαι Καλαύρεια 4.400 κ.) εἶναι νῆσος μικρὰ καὶ δασώδης χωριζομένη τῆς ἀπέναντι Τροι-

ζηνίας γῆς διὰ στενωπότητος καὶ μακροῦ πορθμοῦ. Ἡ δὲ πόλις Πόρος (4.400 κ.) εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Τροιζηνίας. Δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Πόρου εἶναι ἡ ἀρχαία Τροιζήν (νῦν χωρίον Δαμαλαῶς), μεσόγειος· τῷ 1827 συνήλθεν ἐν Τροιζήνι ἡ τρίτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέλεξε τὸν Καποδίστριαν ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.— Ἡ μικρὰ χερσόνησος τῶν **Μεθάνων** εἶναι ὀνομαστὴ διὰ τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ αὐτῆς θερμὰ ἰαματικὰ λουτρά τῆς *Βρωμολίμνης*.

5') **Ἐπαρχία Ὑδρας** (5.700 κ.).— Ἀποτελεῖται ἐκ μόνῃς τῆς βραχέως καὶ ἀνύδρου νήσου Ὑδρας, ἣτις ἐδοξάσθη ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι τοῦ 1821. Ὁ Μιαούλης, ὁ Τσαμαδός, ὁ Τομπάζης, ὁ Σαχίνης, οἱ βαθύπλουτοι Κουντουριῶται ἦσαν Ὑδραῖοι. Καὶ ἡ Ὑδρα εἶναι προνομιούχος, ὡς αἱ Σπέτσαι, καὶ ἐκλέγει τρεῖς βουλευτάς. Οἱ κάτοικοι σήμερον ἀσχολοῦνται εἰς τὴν μικρὰν ναυτιλίαν καὶ τὴν σπογγαλίαν.

ζ') **Ἐπαρχία Κυθήρων** (13 χ. κατ.).— Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τῆς νήσου Κυθήρων, καιμένης πρὸς Ν τῆς Μαλαίας, καὶ ἐκ τῆς νησίδος τῶν Ἀντικυθήρων. Πρωτεύουσάν ἔχει τὰ *Κύθηρα*, καὶ κομποπολιν ἀξίαν λόγου τὸν μεσόγειον *Ποταμόν*, καὶ 55 ἄλλας μικροτέρας. Εἶναι νήσος πετρώδης καὶ ἀγονος, καὶ διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀποδημοῦσι συνήθως εἰς ξένας χώρας. Τὸ ἔλαιον τῶν Κυθήρων φημίζεται. Ὡσαύτως ὁ οἶνος καὶ τὸ μέλι, ἀλλ' εἰς ποσότητα μικράν.

38

ε' Νομὸς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος*

(233 χ. κ.)

1. **Ὅρια.**—Ὁ νομὸς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος κατέχει τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Πελοποννήσου, βρεχόμενος πρὸς Β μὲν ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου, πρὸς Δ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Συνορεύει πρὸς Α μὲ τὸν νομὸν Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας καὶ πρὸς Ν μὲ τοὺς νομοὺς Ἀρκαδίας καὶ Μεσσηνίας.

2. **Ὅρη.**—Ὅρη ἔχει τὰ Ἀροάνια, τὸν Ἐρύμανθον (Ὀλενον), τὸ Παναχαϊκόν, καὶ ἐν Ἠλείᾳ τὴν Φολόην.

3. **Πεδιάδες.**—Ἡ πεδιάς τῆς Ἀχαΐας ἢ τῆς Ἡλίδος ἢ *Πατραϊκή* καὶ ἡ τοῦ Ἀλγίου πᾶσαι σταφιδόφυτοι. Ἐτι δὲ ἐν Ἠλείᾳ ἢ πεδιάς τῆς *Μανωλάδος*, κατάφυτος ὑπὸ δρυῶν καὶ ἄλλων δέν-

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

δρων, ἀνήκουσα εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, τρέφουσα δὲ ἀγέ-
λας ἵππων, βοῶν καὶ ποιμνία προβάτων πολλά.

4. **Ἀκρωτήρια.**—Τὸ *Ῥίον* καὶ ὁ *Ἄραξος* ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ· ὁ *Χελωνάτας* καὶ τὸ *Κατάκολον* (Ἰχθύς) ἐν τῇ Ἠλείᾳ.

5. **Κόλποι.**—Κόλπους ἔχει τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Πατραϊκόν.

6. **Ποταμοί.**—Ὁ *Κρῶθις* (ποτάμιον τῆς Ἀκράτας) καὶ ὁ *Σελινοῦς* ἐκβάλλοντες εἰς τὸν Κορινθιακόν· ὁ *Γλαῦκος* καὶ ὁ *Πείρος* εἰς τὸν Πατραϊκόν· ὁ *Πηγεῖς* (ἐν Ἠλείᾳ), καὶ ὁ μέγιστος τῶν ποταμῶν τῆς Πελοποννήσου *Ἀλφειὸς* ἐν τοῖς πρὸς Μεσσηνίαν συνόροις, ἐκβάλλοντες εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

7. **Ἔδαφος.**—**Κλίμα.**—Τὸ *ἔδαφος* πρὸς μὲν τὰ παράλια εἶναι πεδινόν, πρὸς δὲ τὰ μεσόγεια ὄρεινόν. Τὸ δὲ *κλίμα*, ὑγιεινόν.

8. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἠλίδος.**—
Τέσσαρες: *Πατρῶν*· *Αἰγιαλείας*· *Καλαβρύτων*· Ἠλείας.

α') **Ἐπαρχία Πατρῶν** (84 χ. κ.).—*Πάτρα* (45 χ. κ.) πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ, πόλις ἐμπορικὴ, καὶ ἡ πρώτη τῆς Πελοποννήσου, ἐπὶ ὧραῖοι κανονικοῦ σχεδίου, ἔχουσα λιμένα καλόν, Νομαρχίαν, Πρωτοδικεῖον, Ἐφετεῖον, Γυμνάσια δύο καὶ ἄλλας ἀρχὰς καὶ Καταστήματα, ὧραίας Ἐκκλησίας, ἐν αἷς καὶ τὴν τοῦ πολιούχου Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Διεξάγει μέγα ἐμπόριον σταφίδος· ἔτι δὲ οἴνου, ἐλαίου, βάμβακος, σύκων, μετάξης· καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὰς Ἀθήνας πρὸς Α καὶ μὲ τὸν Πύργον—Κάλαμας πρὸς Ν.

β') **Ἐπαρχία Αἰγιαλείας** (24 χ. κ.).—Ἔχει πρωτεύουσαν τὸ *Αἶγιον* (8000 κ.) παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, καὶ παράγει σταφίδα πολλὴν καὶ ἐκλεκτήν.

γ') **Ἐπαρχία Καλαβρύτων** (43 χ. κ.).—Εἶναι ἐπαρχία ὄρεινή, ἔχει πρωτεύουσαν τὰ *Καλάβρυτα* (1300 κ.) συνδεομένην μὲ τὸ παρθαλάσσιον διὰ τοῦ ὀδοντωτοῦ σιδηροδρόμου Διακοπτοῦ· *Καλαβρύτων*· ἔχει τὴν ἀρχαίαν καὶ περιώνυμον μονὴν **Μέγα Σπύλαιον** καὶ τὴν ἱστορικὴν μονὴν **Ἁγίαν Λαύραν**, ὅπου τὸ πρῶτον ὁ Ἐπίσκοπος Γερμανὸς ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν τῆς 25 Μαρτίου 1821. Ἡ ἐπαρχία Καλαβρύτων ὄρη ἔχει τὰ Ἀροάνια πρὸς Α καὶ τὸν Ἐρῦμανθον πρὸς Δ· ἐν αὐτῇ δὲ πηγάζουσιν οἱ ποταμοὶ *Κρῶθις*, *Σελινοῦς* καὶ *Βουραϊκός*.—Ἡ *Κέρτεζη* ἢ *Λυκούρια*, ἢ *Στρογγόβα*, τὸ *Λιβάρτσι*, ἢ *Κερωνή*, ἢ *Βαλεμή*, τὸ *Σοπιωτὸν* εἶναι ἐκ τῶν καλλιτέρων κωμῶν τῆς Ἐπαρχίας.

δ') **Ἐπαρχία Ἠλείας** (104 χ. κ.).—Ὁ *Πύργος* (14 χ. κ.) εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας. Ἐπίνειον τὸ *Κατάκολον*. Ἐμπόριον καὶ κύριον προῖδν ἢ σταφίς. Σιδηρόδρομος συνδέει τὸν Πύργον μὲ τὰς Πάτρας· Ἀθήνας ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ

τὴν Κυπαρισσίαν-Καλάμας· ἔτι δὲ τοπικὸς σιδηρόδρομος συνδέει τὸν Πύργον μὲ τὸ Κατάκωλον, καὶ ἕτερος τοπικὸς μὲ τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν· ἐκεῖ ἀνεκαλύφθησαν ἀπειροὶ ἀρχαιοτῆτες καὶ ἀγάλματα, ἐν οἷς καὶ ὁ περιώνυμος Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιονίου, φυλαττόμενα ἐκεῖ καλῶς ἐν μουσεῖῳ· οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἐκεῖ ἀνά τετραετίαν ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη πρὸς τιμὴν καὶ λατρείαν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ συνέρρεεν ἐκεῖ πᾶσα ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἀγῶνας. — Κωμοπόλεις ἀξίαι λόγου τῆς ἐπαρχίας Ἡλείας εἶναι ἡ Ἀμαλᾶς (8.500 κ.), ἡ Γαστούνη (2.500 κ.), τὸ Βαρθολομειὸν (2.500 κ.), ἡ Ἀδραβίδα (2.800 κ.), τὰ Λεχαιὰ (2.900 κ.), ἡ Μανωλᾶς (1000 κ.) παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Πατρῶν—Πύργου.

39

5' Νομὸς Μεσσηνίας*

(219 χ. κ.)

1. **Ὄρια.** — Ὁ νομὸς Μεσσηνίας κατέχει τὸ ΝΔ μέρος τῆς Πελοποννήσου, συνορευῶν μὲ τοὺς νομοὺς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, Ἀρκαδίας καὶ Λακωνίας, καὶ βρεχόμενος κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπὸ τοῦ Κυπαρισσιακοῦ κόλπου, τοῦ Ἴονίου πελάγους καὶ κατὰ τὴν νότιον ἄκρην ὑπὸ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου.
2. **Ὄρη.** — Ὄρη ἔχει τὸ δασῶδες *Λύκαιον*, τὰ *Νόμα*, τὴν *Ἰθώμην* καὶ τὸν *Λυκόδημον* (Μαθίαν).
3. **Πεδιάδες.** — Πεδιάδας ἔχει τὴν *Μεσσηνιακὴν* καὶ τὴν τῆς Κυπαρισσίας, σταφυδοφύτους καὶ ἐλαιφύτους.
4. **Ἀκρωτήριον** ἔχει τὸν Ἀκρίταν πρὸς Ν.
5. **Κόλπος.** — Ὁ Κυπαρισσιακὸς πρὸς Δ καὶ ὁ Μεσσηνιακὸς πρὸς Ν.
6. **Ποταμοί.** — Ποταμοὺς ἔχει τὸν *Πάμισον* διαρρέοντα τὴν Μεσσηνιακὴν, τὸν ὀρητικὸν χεῖμαρρον *Νέδοντα* διερχόμενον παρὰ τὴν πόλιν τῶν Καλαμῶν, τὴν *Νέδαν* διαρρέουσαν τὴν πεδιάδα τῆς Κυπαρισσίας καὶ τὸν μέγαν Ἀλφειὸν ἐν τοῖς συνόροις πρὸς Ἡλείαν.
7. **Λιμένα** φυσικόν, ἀσφαλέστατον, ἔχει πρὸς Δ τὸν τῆς Πύλου φρασσομένοιο ὑπὸ τῆς ἐπιμήκους νήσου Σφακτηρίας, καὶ τὸν τεχνητὸν λιμένα τῆς παραλίας Καλαμῶν ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ.
8. **Λίμνην** ἔχει τὴν τῆς Ἀγουλινίτισης. **Ἐδαφος** πρὸς μὲν τὰ παράλια πεδινόν, πρὸς δὲ τὰ μεσόγεια ὄρεινόν. **Κλίμα** δὲ υγιεινόν.
9. **Ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.** — Πέντε: *Καλαμῶν*, *Μεσσηνίας*, *Πυλίας*, *Τριφυλίας*, *Ὀλυμπίας*.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

α') **Ἐπαρχία Καλαμῶν** (41 χ. κ.). Κατέχει τὴν ΝΑ ἄκραν τῆς Μεσσηνίας καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὰς *Καλάμας* (13 χ. κ.), ἣτις εἶναι καὶ τοῦ νομοῦ πρωτεύουσα, διεξάγουσα ἐμπόριον σταφίδος, σύκων, πορτοκαλλίων, λεμονίων, ἐλαίου, μετάξης, μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Ἐπίγειον ἔχει τὴν *Παραλίαν* (2.500 χ. κ.) ὅπου ἔχει τεχνητὸν λιμένα καὶ συγκοινωνεῖ διὰ τροχιοδρόμου μὲ τὴν πόλιν Καλάμας. Τὸ ἔδαφος τῆς Ἐπαρχίας ταύτης εἶναι τὸ γονιμώτατον πάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς λίαν πυκνός. — Τὸ *Ἀσόλαναγα* (1900 κ.), ἡ *Θουρία* (1600 κ.), τὰ *Ἀσφαρά* (1600 κ.), ἡ *Σίτσοβα* κλπ. εἶναι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Καλαμῶν.

β') **Ἐπαρχία Μεσσηνίας** (49 χ.κ.)—Καταλαμβάνει τὸ μέγιστον μέρος τῆς εὐφορωτάτης Μεσσηνιακῆς πεδιάδος καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν μεσόγειον *Μεσσήνην* ἢ *Νησίον* (6 χ. κ.), ἣτις κεῖται δεξιᾷ τοῦ Παμίσου καὶ συνδέεται δι' ἰδίου σιδηροδρομικοῦ βραχίονος μὲ τὴν γραμμὴν Καλαμῶν. Παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, σῦκα, πορτοκάλια, γεώμηλα. — *Μελιγαλᾶ* (2 χ. κ.), *Διαβολίτσιον* (1000 κ.), *Κωνοτανῖνοι* (1250 κ.) κλπ. εἶναι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Μεσσηνίας.

γ') **Ἐπαρχία Πυλίας** (38 χ. κ.).—Αὕτη περιλαμβάνει τὸ νότιον μέρος τῆς Μεσσηνιακῆς χερσονήσου μέχρι τοῦ Ἀκρίτα. Ἡ Πύλος (Ἀβαρίνος ἢ *Νεόκαστρον*, 2.100 κ.) κεῖται παρὰ τὸν ὁμώνυμον κολπίσκον, φρασσόμενον ἐμπρὸς ὑπὸ τῆς ἐπιμήκους νηϊδος Σφακτηρίας. Ἐν αὐτῷ ἐγένετο ἡ ναυμαχία τοῦ Ἀβαρίνου τῷ 1827 καθ' ἣν ὁ ἠνωμένος στόλος Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσίας, προστατεύων τὴν Ἑλλάδα, κατέστρεψεν ὅλον τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον συγκείμενον ἐκ 57 πολεμικῶν πλοίων καὶ 6 χιλιάδων στρατοῦ. — Ἡ *Μεθώνη* (1700 κ.), ἡ *Κορώνη* (2.800 κ.), τὸ *Πεταλίδιον* (1000 κ.) κλπ. εἶναι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Πυλίας.

δ') **Ἐπαρχία Τριφυλίας** (51 χ. κ.).—Αὕτη κεῖται εἰς τὸ μέσον τοῦ νομοῦ καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν Κυπαρισσίαν (5.800 κ.), παρὰ τὴν ὁποίαν διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος Πελοποννήσου. — Τὰ *Φιλιατρά* (7 χ. κ.), οἱ *Γαργαλιᾶνοι* (6 χ. κ.), ἡ *Λιγούδιστα* (3 χ. κ.) εἶναι πόλεις τῆς Κυπαρισσίας. Ἡ Ἐπαρχία αὕτη παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, σῖτον, μέλι, βαλανίδια.

ε') **Ἐπαρχία Ὀλυμπίας** (40 χ. κ.). — Καταλαμβάνει τὸ βόρειον ἡμισυ σχεδὸν τοῦ νομοῦ, ἔχει πρωτεύουσαν τὴν *Ἀνδριταίαν* (1900 κ.) εἰς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Λυκαίου ὄρους καὶ παράγει σταφίδα καὶ δημητριακοὺς καρπούς. — Ἡ *Ἀγυλινίτσα* (2700 κ.), τὰ *Κρέσταινα* (2000 κ.), ἡ *Ζαχάρω* (1700 κ.), ἡ *Ζοῦρτσα* (1800 κ.) εἶναι κωμοπόλεις γεωργικαὶ τῆς Ἐπαρχίας Ὀλυμπίας.

40

ζ' Νομός Λακωνίας*

(138 χ. κ.)

1. **Όρια.**—Ό νομός Λακωνίας κατέχει τὸ νότιον μέρος τῆς Πελοποννήσου μέχρι Ταϊνάρου καὶ Μαλέας ἄκρας. Συνορεύει πρὸς Β μετὸν νομὸν Ἀρκαδίας καὶ πρὸς Δ μετὸν νομὸν Μεσσηνίας. Βρέχεται πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Λακωνικοῦ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου καὶ πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Όρη.—Ό Πάρνων' καὶ ὁ ὑψηλότατος ἐν Πελοποννήσῳ Ταΰγετος.

3. **Πεδιάδες.**—Ἡ τῆς Λακεδαίμονος (ἔλαιον, οἶνος, σιτηρά, πορτοκάλια. κλπ.) ἢ τοῦ Ἑλους εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Λακωνικοῦ, παράγουσα σιτηρά, βάμβακα κλπ. ἢ τοῦ Ἀσωποῦ (Μολάων), παράγουσα σιτηρά, ἔλαιον, οἶνον, ὄσπρια, σῦκα κλπ.

4. **Ἀκρωτήρια,** τὸ Ταΐναρον καὶ ἡ Μαλέα.

5. **Κόλποι,** ὁ Λακωνικὸς καὶ ἐν μέρει ὁ Μησσηνιακός.

6. **Ποταμοί,** εἰς καὶ μόνος ἄξιος λόγου, ὁ Εὐρώτας, ἐκβάλλων εἰς τὸν Λακωνικόν.

7. **Ἐδαφοί** ἔχει ὄρεινὸν καὶ πετρώδες· ἐν μέσῳ δὲ τοῦ νομοῦ πεδινόν, ὡς καὶ εἰς τὴν παραλίαν πεδιάδα τοῦ Ἑλους. **Κλίμα** δὲ ὑγιεινόν, πλὴν τῆς πεδιάδος τοῦ Ἑλους.

8. **Ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ Λακωνίας.**—Τέσσαρες: Λακεδαίμονος· Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς· Γυθιέιον· Οἰτύλου.

α') **Ἐπαρχία Λακεδαίμονος** (58 χ. κ.).—Περιλαμβάνει πᾶσαν τὴν μεταξὺ Ταΰγετου καὶ Πάρνωνος κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τοῦ ὄλου νομοῦ τὴν ὄραιαν μεσόγειον πόλιν Σπάρτην (4.500 κ.), τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαία ἱστορία εἶναι μεγάλη καὶ ἔνδοξος. Ὁ βασιλεὺς Μενέλαος, ὁ νομοθέτης Λυκοῦργος, ὁ γενναῖος βασιλεὺς Λεωνίδας ἦσαν Σπαρτιᾶται. Ἡ Σπάρτη εἶναι κατάφυτος ἐκ λεμονεῶν, πορτοκαλλεῶν, μορεῶν, συκῶν καὶ κήπων ὄραιων. Ἐπίνειον τῆς Σπάρτης εἶναι τὸ Γύθειον ἀπέχον περὶ τὰς 10 ὥρας.—Ό ἄλλοτε ἔνδοξος Μιστρᾶς (1400 κ.), τὸ Παρόρι, ὁ Ἄγιος Ἰωάννης, ἡ Ἀναβρυτή, ὁ Βρουλιᾶς (1200 κ.), τὸ Γεράκι (1500 κ.), τὰ Λεβέτισσα (1800 κ.), ἡ Ἀράχωβα (1500 κ.), ἡ Βαμβακοῦ (1000 κ.), τὸ Γεωργίτσιον (1700 κ.) εἶναι κῶμαι τῆς Ἐπ. Λακεδαίμονος.

β') **Ἐπαρχία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς** (30 χ. κ.).—Περιλαμβάνει τὴν ΝΑ Χερσόνησον τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῆς Μαλέας ἄκρας καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν μεσόγειον κώμην Μολάους (1700 κ.).—Μονεμβασιά, χωρίον ἐπὶ νησίδος συνδεομένης μετὴν Πελοπόννησον διὰ γεφύρας.—Νεάπολις (Βάτικα) τῶν Βοιωτῶν.—Συκέα.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

γ') **Ἐπαρχία Γυθείου** (20 χ. κ.). — Περιλαμβάνει τὴν ἀνατολικὴν κατωφέρειαν τοῦ Ταυγέτου μέχρι Ταινάρου, ἣτις λέγεται Ἀνατολικὴ Μάνη. — *Γύθειον* (5500 κ.), πρωτεύουσα, ἐπίκειται τῆς Σπάρτης. Παράγει καὶ ἐξάγει ἐτησίως 1 $\frac{1}{2}$ ἑκατ. ὀκάδων ἐλαίου, πεπόνια, σταφίδα καὶ περὶ τὰ 5 ἑκατ. ὀκάδων βαλανιδίου.

δ') **Ἐπαρχία Οἰτύλου** (30 χ. κ.). Περιλαμβάνει ἄσασαν τὴν δυτικὴν κατωφέρειαν τοῦ Ταυγέτου μέχρι τοῦ Ταινάρου, ἣτις λέγεται Δυτικὴ Μάνη. — *Ἀρεόπολις* (Τσίμοβα, 1000 κ.). Ἡ χώρα τῆς Μάνης εἶναι πετρώδης. Προϊόντα αὐτῆς εἶναι βαλανίδια, ἔλαιον καὶ σιτηρά. Οἱ κάτοικοι ῥωμαλεοὶ καὶ ἀρειμάνιοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

41

η' Νομὸς Ἀρκαδίας*.

(162 χ. κ.)

1. **Ἄρια.** — Ὁ νομὸς Ἀρκαδίας κατέχει τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου, βρεχόμενος μόνον πρὸς Ἀ ὑπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Συνορεύει δὲ γυρόθεν μὲ τοὺς νομοὺς Λακωνίας, Μεσσηνίας, Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.

2. **Ἄρη.** — Ἐχει τὸ *Μαίναλον* ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ νομοῦ· κατὰ τὰ Α τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὸ Παρθένιον· κατὰ τὰ Δ τὸ Λύκαιον καὶ τὰ Νόμα· κατὰ τὰ Ν τὸν Πάργωνα.

3. **Πεδιάδες.** — Ἡ τῆς *Μανινείας* (Τριπόλεως) ἢ τῆς *Τεγέας* ἢ τῆς *Μεγαλοπόλεως* ἢ τῆς *Κυνοουρίας* κατὰ τὰ Α. Αὗται παράγουσι κυρίως οἶνον, σιτηρά, ἀραβόσιτον, ὄσπρια, ἔλαιον ἢ τῆς *Κυνοουρίας* δὲ ἐπὶ πλέον βάμβυκα, λεμόνια, πορτοκάλια, σῦκα, κεράσια.

4. **Βοταμοί.** — Πηγάζουσιν ἐξ Ἀρκαδίας ὁ μέγας *Πηγεὶς* καὶ οἱ παραπόταμοι αὐτοῦ *Καρνίων*, *Ἐλισσών*, *Γορτύνιος*, *Λάδων* καὶ *Ἐρύμανθος*.

5. **Ἐδαφος.** — **Κλίμα.** — Τὸ *ἔδαφος* εἶναι ὡσεπιτοπλεῖστον ὄρεινόν μετὰ ὄροπέδιων (ὕψιπέδων). Τὸ δὲ *κλίμα* λιαν ὑγιεινόν, πλὴν ἐλωδῶν τινῶν μερῶν.

6. **Ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας.** — Τέσσαρες: *Μανινείας*, *Γορτυνίας*, *Μεγαλοπόλεως*, *Κυνοουρίας*.

α') **Ἐπαρχία Μανινείας** (58 χ. κ.). — Περιλαμβάνει ὅλον τὸ ὄροπέδιον τῆς Ἀνατολ. Ἀρκαδίας καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ τὴν *Τρίπολιν* (11 χ. κ.) ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ παρὰ τὰς ὑπαρξίας τοῦ Μαινάλου. Ἡ Τρίπολις ἔχει *Γυμνάσιον*, *Πρωτοδικεῖον*, *βιομηχανίαν* *σιδηρουργίας* καὶ *ὕφαντουργίας* καὶ οἶνους ἀφθόλους καὶ ἐξαιρέτους· συγκοινωνεῖ δὲ *σιδηρο-*

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

δρομικῶς ἐντεῦθεν μὲν μετὰ τὸ Ἄργος — Ναύπλιον — Κόρινθον — Ἀθήνας, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τὰς Καλάμας καὶ τὴν Κυπαρισσίαν. Ὠνομάσθη δὲ Τρίπολις, ἐπειδὴ τὸ πάλαι συνῴριζαν αὐτὴν τρεῖς Ἀρκαδικαὶ πόλεις, ἦτοι ἡ *Μαντίνεια*, ἡ *Τεγέα* καὶ τὸ *Παλλάντιον*.

β') **Ἐπαρχία Γορτυνίας** (51 χ. κ.). — Περιλαμβάνει τὸ βόρειον τμήμα τῆς Δυτ. Ἀρκαδίας καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν *Δημητσάναν* (2.100 κ.) κειμένην ἐπὶ βράχου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται ἀνάκαθεν εἰς τὴν κατασκευὴν πυρτιδος, τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, ὑλοτομίαν, βυρσοδεφικὴν, κασιτερωτικὴν. Ἐν Δημητσάνῃ ἐγεννήθησαν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος καὶ ὁ ὑψόσας τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὴν 25 Μαρτίου 1821 ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὑπῆρχεν ἐν Δημητσάνῃ μεγάλη βιβλιοθήκη καὶ ὀνομαστὴ ἑλληνικὴ σχολή. — *Λαγκάδια* (4.700 κ.), *Στεμνίτσα* (2.100 κ.), *Βυτίνα* (1450), *Καρύταινα* (1.200), *Κορτοβάζαινα* (1.200) εἶναι ἄξια λόγου κομπολῆεις τῆς Ἐπαρχίας Γορτυνίας.

γ') **Ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως** (22 χ. κ.). — Περιλαμβάνει τὸ νότιον μέρος τῆς Δυτ. Ἀρκαδίας καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν *Μεγαλόπολιν* (1.600 κ.) παρὰ τὸν Ἐλισσόντα ποταμόν. Οἱ παῖδες μεταβαίνουν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπαγγέλλονται τοὺς *ἀστυθεράποντας* (λούστρους, λαχειοπώλας, ἐφημεριδοπώλας, ὄψοκομιστάς), ὁ ἀρχαῖος στρατηγὸς Φιλοποίμην, ὁ στρατηγὸς Λυκόρτας καὶ ὁ υἱὸς τούτου ἱστορικὸς Πολύβιος ἦσαν Μεγαλοπολίται. Τὴν ὑψηλὴν πεδιάδα τῆς Μεγαλοπόλεως ἀρδεύουσιν οἱ ἐκεῖθεν πηγάζοντες Ἀλφειοὶ καὶ ὁ παραπόταμος αὐτοῦ Καρνίων. — Τὸ *Ἰσαρι* (1.600 κ.), ὁ *Ἀκοβος* (1.100 κ.), τὸ *Λεοντάριον* εἶναι ἐκ τῶν κωμῶν τῆς Ἐπαρχίας ταύτης.

δ') **Ἐπαρχία Κυνουρίας** (31 χ. κ.). — Περιλαμβάνει τὸ ΝΑ μέρος τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὸ *Λεωνίδιον* (3.100 κ.) ἀπέχον μίαν σχεδὸν ὥραν τοῦ Ἀργολικοῦ καὶ κείμενον ἐντὸς ὥρας κοιλάδος, περιφρασσαμένης ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων καὶ καταφύτου ἐξ ἐλαιῶν, πορτοκαλλεῶν, λεμονεῶν καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων. — Ὁ *Κοσμάς* (2.400 κ.), ὁ *Ἅγιος Πέτρος* (2.600 κ.), τὸ παράλιον *Ἄστρος* (1.000 κ.), ὁ *Ἀγ. Ἰωάννης* (700 κ.), τὰ *Δολιγὰ* (1650 κ.), τὰ *Βέρβανα* (1500 κ.) εἶναι ἐκ τῶν κωμῶν τῆς Κυνουρίας.

Ἡ Κυνουρία λέγεται κοινῶς *Τσακωνία* εἰς τινὰ δὲ μέρη αὐτῆς ὀμιλεῖται ἡ *Τσακωνικὴ* διάλεκτος, ἡ ὁποία εἶναι ἀκατάληπτος εἰς ἡμῶς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας· εἶναι δ' αὕτη παραφθορὰ τῆς ἀρχαίας Δωρικῆς διαλέκτου.

ἘΔΩ τελειώνομεν πᾶσαν τὴν **Πελοπόννησον** ὑπὸ τε *φυσικὴν* καὶ ὑπὸ *πολιτικὴν* καὶ *οἰκονομολογικὴν* ἔποψιν.

42. Γενική ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ Πελοποννήσου.

1. **Νομοὶ τῆς Πελοποννήσου.** — Πέντε : Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος Μεσσηνίας Λακωνίας Ἀρκαδίας.

2. **Ἔδαφος.**—**Προϊόντα.**— Τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὡσεπιτοπολὸν ὀρεινόν· ἀφίνει ὅμως πολλαχοῦ, ἰδίως κατὰ τὰ παράλια μέρη, ἐκτεταμένας πεδιάδας, καὶ τινες εἰς τὰ μεσόγεια. Γενικῶς ἐν Πελοποννήσῳ καλλιεργεῖται καὶ εὐδοκιμεῖ ἡ σταφίς, ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, ὁ καπνός, οἱ δημητριακοὶ καρποί· ἔτι δὲ παράγει ἡ χώρα βαλανίδια, σῦκα, ἐσπεριδοειδῆ καὶ μέταξαν. Πολλαχοῦ τρέφονται καὶ ποίμνια. *Μεταλλεῖα* δὲ ὑπάρχουσιν ἐν Ἐρμιόνη.

3. **Κλίμα.**— Τὸ κλίμα τῆς Πελοποννήσου εἶναι εὐχραές καὶ ὑγιεινόν, εἰς τὰ ὀρεινὰ δὲ ψυχρόν, ἰδίως τὸν χειμῶνα. Εἷς τινὰ πεδινὰ μέρη ὑπάρχουν ἕλη νοσογόνα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀποξηρανθοῦν διὰ δύο λόγους, πρῶτον διὰ τὴν υγιάν τῶν κατοίκων καὶ δεύτερον διὰ τὴν καλλιεργίαν τῶν ἀποξηρανθησομένων γαιῶν.

4. **Πληθυσμός.**— Ὁ πληθυσμὸς τῶν πέντε νομῶν τῆς Πελοποννήσου ἀνέρχεται εἰς 941 χιλιάδας κατοίκων περίπου, ἤτοι ν. Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας 167 χιλ.—ν. Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος 255 χιλ.—ν. Μεσσηνίας 219 χιλ.—ν. Λακωνίας 138 χιλ.—καὶ ν. Ἀρκαδίας 162 χιλιάδας κατοίκων.

5. **Συγκοινωνία.**— *Συγκοινωνίαν* ἔχει μικρὰν μὲν διὰ ζώων, κάρρων, ἀμαξῶν καὶ τροχιοδρομῶν (ἐν τισὶ πόλεσιν ὡς ἐν Πάτραις, Καλάμας), *μεγάλην* δέ, διὰ σιδηροδρομῶν, ἀτμοπλοίων καὶ δημοσίων ὁδῶν, καὶ *ἐπικοινωνίαν* διὰ ταχυδρομείων, τηλεγράφων καὶ τηλεφώνων. **Σιδηροδρομοὶ** ὑπάρχουν ὁ ἀπὸ Πειραιῶς—Ἀθηνῶν διὰ Κορίνθου πρὸς Αἴγιον—Πάτρας—Πύργον—Κυπαρισσίαν—Καλάμας μὲ ἐιδικὰς τινὰς διακλαδώσεις, ὡς ἡ πρὸς Βαρθολομειὸν καὶ Κυλλήνην,—ἡ ἀπὸ Πύργου πρὸς Κατάκωλον, καὶ ἡ πρὸς Ὀλυμπίαν,— ἡ τῆς Κυπαρισσίας,— ἡ ἀπὸ Καλαμῶν πρὸς Μεσσηνίαν· ἔτι δὲ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀπὸ Κορίνθου πρὸς Ἄργος (μὲ βραχίονα πρὸς Ναύπλιον—Τρίπολιν—Καλάμας).

Γ' ΘΕΣΣΑΛΙΑ

(372 χ. κ.)

I. Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΥΠΟ ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΩΨΙΝ

43. Σχήμα καὶ ὄρια.—**Χερσόνησος.**—**Κόλπος.**—**Ἀκρωτήρια.**—**Ὄρη καὶ πεδιάδες.**—**Ποταμοί.**—**Λίμναι*.**

1. **Σχήμα.**—**Ὄρια.**—Τὸ σχῆμα τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἀκανόνιστον. Αὕτη βρέχεται ὑπὸ θαλάσσης μόνον πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου· πρὸς Β δὲ συνορεύει μὲ τὴν Μακεδονίαν, πρὸς Ν μὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ πρὸς Δ μὲ τὴν Ἥπειρον.

2. **Χερσόνησον** ἡ Θεσσαλία ἔχει τὴν τῆς *Μαγνησίας* καταλήγουσαν εἰς τὸ Αἰάντειον ἀκρωτήριο (Τρίκερι), ὅπου εἶναι ἡ πρὸς τὸν Παγασιτικὸν εἴσοδος.

3. **Κόλπον** ἡ Θεσσαλία ἔχει πρὸς Α τὸν **Παγασιτικόν**, εὐρὺν κόλπον, ἔχοντα σχῆμα κυκλικόν.

4. **Ἀκρωτήρια** ἡ Θεσσαλία ἔχει τὴν *Σηπιάδα* ἄκραν πρὸς Α ἐν τῇ Μαγνησίᾳ καὶ τὸ Αἰάντειον (Τρίκερι) κατωτέρω κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Παγασιτικοῦ.

5. **Ὄρη καὶ Πεδιάδες.**—Ἡ Θεσσαλία εἶναι κατ' ἐξοχὴν πεδινὴ χώρα, περιεστεφανωμένη δι' ὄρεων καὶ κατέχουσα πᾶσαν τὴν μεταξὺ Πίνδου καὶ Πηλίου καὶ μεταξὺ Ὄθρου καὶ Ὀλύμπου καὶ Χασίων μεγάλην ἔκτασιν. Τὰ περιεστεφανοῦντα δ' αὐτὴν ὄρη εἶναι κατὰ σειρὰν ἐξ ἀνατολῶν μὲν ἡ *σειρὰ τοῦ Πηλίου* (ὕψηλότερα κορυφὴ 1620 μ.), τὸ *Μαυροβοῦν* (1080 μ.), καὶ ἡ *Ὄσσα* (Κίσσαβος 1980 μ.)· ἀπὸ βορρᾶ δὲ οἱ νότιοι πρόποδες τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰ *Χάσια* (1350 μ.)· ἐκ δυσμῶν δὲ ἡ *σειρὰ τῆς Πίνδου* (ὕψηλότερα κορυφὴ 2200 μ.)· καὶ ἀπὸ νότου τὰ λεγόμενα *Ἀχαϊκὰ ὄρη* (890 μ.) καὶ ἡ *σειρὰ τῆς Ὄθρου* (1730 μ.).

Ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς ὑποδιαιρεῖται διὰ τινος σειρᾶς βουνῶν καὶ λόφων εἰς δύο τμήματα, ἧτοι τὴν *πεδιάδα τῶν Τρικκάλων* καὶ τὴν *τῆς Λαρίσης*.

6. **Ποταμοί.**—Τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα διαρρέει ὁ *Πηγεῖος*, ὅστις πηγάζων ἐκ τῆς Πίνδου καὶ τοῦ *Λάκμωνος* καὶ δεχόμενος πολλοὺς παραποτάμους δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ῥεεῖ πρὸς Α καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀνωτέρω τῆς Ὄσσης, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν νοτίων διακλαδώσεων τοῦ Ὀλύμπου. Σπουδαιότεροι

Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τᾶξιν.

παραπόταμοι αὐτοῦ εἶναι ἐξ ἀριστερῶν μὲν ὁ *Ληθαῖος* (κοινῶς *Τρικκαληνός*) καὶ ὁ *Τιταρήσιος* ἢ *Εὔρωπος*· οὗτος ἔχει βραχίονα καλούμενον *Σαραντάπορον*, ἔνθα ἐγένετο ἡ πρώτη μεγάλη νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1912· ἐκ δεξιῶν δέ, εἶναι ὁ *Ὀνόχωρος* (κοινῶς *Σοφαδίτικος*), ὁ *Ἀπιδανός* (κοιν. *Φαρσαλίτικος*) καὶ ὁ *Ἐνιπέης* (κοιν. *Τσαναρλήης*). Πρὸς τὰς ἐκβολὰς του ὁ Πηνειὸς σχηματίζει μεταξὺ Ὀσσης καὶ Ὀλύμπου τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐξαισίαν τὸ κάλλος στενὴν καὶ βαθεῖαν κοιλάδα, ἣτις καλεῖται *Θεσσαλικὰ Τέμπη*.

7. **Λίμναι.** — Μικραὶ λίμναι τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἡ *Βοιβῆς* (κοιν. *Κάρλα*), μεταξὺ Πηλίου καὶ Ὀσσης· ἡ *Ξυνιάς* παρὰ τὴν Ὀθρυν· ἡ *Ἀσκουρίς* (κοινῶς *Νεζερός*) κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου· καὶ ἡ *Νεσσωνίς* (ἔλος, κ. *Μαυρονέρι*) πρὸς Α τῆς Λαρίσης.

8. **Ἔδαφος, κλίμα.** — Τὸ *ἔδαφος* τῆς Θεσσαλίας εἶναι πεδινόν, τὸ *κλίμα* δὲ ὑγιεινόν, πλὴν τῶν ἐλωδῶν μερῶν καὶ τῶν γειτνιαζόντων πρὸς λίμνας.

9. **Προϊόντα.** — Ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς πᾶσα παράγει κατ' ἐξοχὴν δημητριακοὺς καρποὺς (σίτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, σίκαλιν), ὄσπρια, καπνόν, ἔλαιον, βάμβακα, σησάμιον καὶ σενῖτλα· τρέφει δὲ πολλὰς ἀγέλας βοῶν, ἵππων, ἡμιόνων, αἰγῶν προβάτων καὶ χοίρων.

II. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Διοικητικῶς ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς δύο νομοὺς, οἵτινες εἶναι ὁ *ν. τῶν Τρικκάλων*, καὶ ὁ *ν. τῆς Λαρίσης*· ἔτι δὲ ἡ κατὰ τὰ βόρεια τῆς Θεσσαλίας τελευταίως ἀπελευθερωθεῖσα *Ἐπαρχία τῆς Ἐλασσῶνος*, ἣτις ὑπάγεται νῦν εἰς τὸν νομὸν Κοζάνης τῆς Μακεδονίας προσοικινῶς.

44

Θ' Νομὸς Τρικκάλων *

(183 χ κ.)

1. **Ὅρια.** — Ὁ **Νομὸς Τρικκάλων** εἶναι μεσόγειος, μὴ βρεχόμενος ὑπὸ θαλάσσης τινός· συνορεύει δὲ πρὸς Β μετὴν Μακεδονίαν· πρὸς Ν μετὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος· πρὸς Α μετὸν Νομὸν Λαρίσης· καὶ πρὸς Δ μετὸν Νομὸν Ἀρτης-Πρεβέζης.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

2. **Ὅρη.—Πεδιάδες.**—Ὁ νομὸς Τρικκάλων ὄρη ἔχει πρὸς τὰ δυτικὰ τὴν σειρὰν τῆς Πίνδου, πρὸς βορρᾶν τὰ Χάσια καὶ πρὸς νότον τὰ τῶν Ἀγρᾶφων. Πεδιάδας δὲ τὴν τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν τῆς Καρδίτσας.

3. **Ποταμοὺς** ἔχει πρὸς δυσμὰς τὸν Ἀχελῶον κατὰ τὰ Ἀθαμανικὰ ὄρη καὶ τὸν Ληθαῖον, παραπόταμον τοῦ Πηνειοῦ.

4. Τὸ **ἔδαφος** εἶναι πεδινὸν ἐν τῷ μέσῳ καὶ πρὸς Ἀ' κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ, ὄρεινόν. Τὸ δὲ **κλίμα** ὑγιεινόν, πλὴν ἐλωδῶν τινων μερῶν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Καρδίτσας.

5. **Ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ Τρικκάλων.**—Τρεῖς: Τρικκάλων· Καλαμπάκας· Καρδίτσας.

α') **Ἐπαρχία Τρικκάλων** (61 χ. κ.).—Τὰ Τρίκκαλα (πάλαι Τρίκη, 20 χ. κ.), πόλις ὠραία, ἐμπορικὴ, κειμένη κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Ληθαίου, πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ καὶ τῆς Ἐπαρχίας, ἔχουσα Πρωτοδικεῖον, Γυμνάσιον καὶ συγκοινωνοῦσα σιδηροδρομικῶς πρὸς Β μὲν μετὰ τὴν Καλαμπάκαν, πρὸς Ν δὲ καὶ Α μετὰ τὴν Καρδίτσαν—Φάρσαλον—Βελεστίνον—Βόλον. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὸ ἐμπόριον· ἡ δὲ πεδιάς εἶναι εὐφροωτάτη καὶ γονιμοτάτη, ὡς προείπομεν.—Τὸ Ζάγκον (1400 κ.), τὸ Τσιώτιον (1400 κ.), τὸ Νεοχώριον (1600 κ.), ἡ Βαρυμπόπη (1100 κ.), τὰ Μεγάλα Καλύβια (1500 κ.) εἶναι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας Τρικκάλων.

β') **Ἐπαρχία Καλαμπάκας** (30 χ. κ.).—Αὕτη κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐπαρχίας Τρικκάλων, συνορεύουσα μετὰ τὴν Μακεδονίαν πρὸς Β καὶ τὴν Ἠπειρον πρὸς Δ, πρωτεύουσαν δ' ἔχει τὴν πόλιν Καλαμπάκαν (2500 κ.) (ἣτις ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἐκαλεῖτο Σιαγοί). Πρὸς Β τῆς Καλαμπάκας εἶναι τὰ μοναδικὰ καὶ περιώνυμα Μετέωρα, ἧτοι βράχοι πολυάριθμοι, ὑψηλότατοι καὶ ἀπότομοι, μεμονωμένοι ὡς κυπάρισσοι πελώρια· ἐπὶ τῶν βράχων τούτων ἄλλοτε ὑπῆρχον 21 μοναστήρια ἐν μεγίστῃ ἀκμῇ, νῦν δὲ 4 μόνων καὶ ἐν παρακμῇ.—Τὸ Καστράκι (1900 κ.), ἡ Καστανιά (1300 κ.), τὸ Μαλακάσιον (1100 κ.), ἡ Νέα Κοντισοφλιανῆ (800 κ.) εἶναι αἱ ἐπισημότεραι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Καλαμπάκας. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας ταύτης ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, γεωργίαν καὶ μεταξοσκωληκοτροφίαν.

γ') **Ἐπαρχία Καρδίτσας** (92 χ. κ.).—Ἡ πόλις Καρδίτσα ἔχει 10 χ. κ. καὶ εἶναι πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου Ἐπαρχίας κειμένη οὐχὶ μακρὰν μικροῦ τινοῦ παραποτάμου (Καλέντζη) τοῦ Πηνειοῦ. Ἡ πόλις ἔχει Πρωτοδικεῖον, Γυμνάσιον καὶ συγκοινωνεῖ ἐντεῦθεν μὲν μετὰ τοῦ Βόλου ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τῶν Τρικκάλων.—Τὸ Φανάριον (2 χ. κ.), τὰ Κανάλια (1800 κ.), ἡ Παραπρόστανα (1300 κ.), οἱ Σοφάδες (2.400 κ.), τὸ Μουζάκι (1800 κ.), ὁ Πα-

λαμᾶς (4 γ. κ.), ὁ Μεσερικόλας (1400 κ.), ἡ *Ρεντίνα* (1400 κ.), τὸ *Σμόκοβον* (800κ. ἔχον καὶ ἰαματικὰς πηγὰς), εἶναι αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Καρδίτσης. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας Καρδίτσης ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν δημητριακῶν καρπῶν, τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ καπνοῦ.

43

Ἡ Νομὸς Λαρίσης*

(189 γ. κ.)

1. Ὅρια.— Ὁ **Νομὸς Λαρίσης**. — Ὁ νομὸς Λαρίσης βρέχεται μόνον πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους (βορειότερον ὑπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου) καὶ ὑπὸ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου, πρὸς Δ σύνορεύει μὲ τὸν Νομὸν Τρικιάλων, καὶ πρὸς Ν μὲ τὸν Νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος· πρὸς Β δὲ μὲ τὸν νέον νομὸν Κοζάνης ἐν Μακεδονίᾳ.

2. Ὅρη.— Ὁ Νομὸς Λαρίσης ὄρη περιλαμβάνει πρὸς Β μὲν τὴν Ὅσσαν καὶ τὰς νοτίους διακλαδώσεις τοῦ Ὀλύμπου· πρὸς Ν δὲ μικρὸν μέρος τῆς Ὀθρυος· καὶ πρὸς Α τὴν μαγευτικὴν καὶ εὐφορον ὄροσειρὰν τοῦ Πηλίου, ὅπου ἡ συγκαίνωσις γίνεται διὰ σιδηροδρομικοῦ βραχίονος ἀπὸ Βόλου μέχρι Μηλεῶν· ἡ ὄροσειρὰ δ' αὕτη τοῦ Πηλίου ἔχει κλίμα γλυκύ, ὕδατα ἄφθονα καὶ εἶναι κατάφυτος ἐξ ὀπωροφόρων δένδρων, οἷον μηλεῶν, καστανεῶν, κερασεῶν, δαμασκηνεῶν· προσέτι δὲ ἐλαιῶν πολλῶν καὶ λίαν καρποφόρων.

3. **Κοιλιάδα** ἔχει τὴν περιώνυμον τῶν *Τεμπῶν* κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηγιοῦ.

4. **Ποταμὸν** ἔχει τὸν *Πηγεῖον*, καὶ τοὺς παραποτάμους αὐτοῦ Ἄλυδανόν, Ἐπιπέα καὶ Εὐρωπον.

5. **Λίμνας** ὁ Νομὸς Λαρίσης ἔχει τὴν *Βοιβηίδα* (Κάρλαν), τὴν τελευτωδὴν *Νεσσωνίδα* καὶ τὴν μικρὰν Ἀσκονοίδα.

6. **Πεδιάδας** ἔχει τὴν τῆς Λαρίσης, προσλαμβάνουσαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διαφόρους τοπικὰς ὀνομασίας (οἷον πεδιάς *Τυρνάβου*, *Φαρσάλων*, Ἀλυτροῦ).

7. Τὸ **ἔδαφος** εἶναι πεδινόν, καὶ πρὸς Β καὶ Α ὄρεινόν. Τὸ δὲ **κλίμα** εἰς μὲν τὰ ὄρεινά δροσερόν καὶ ὑγιεινόν, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ θερμόν τὸ θέρος καὶ ὑγρὸν τὸν χειμῶνα, καὶ εἰς τὰ παραλίμνια μέρη ὑγρὸν καὶ νοσῶδες.

8. **Ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ Λαρίσης**. — Ἐξ: *Λαρίσης*· *Τυρνάβου*· Ἀγιάς· *Φαρσάλου*· Ἀλυτροῦ· *Βόλου*.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

α') **Ἐπαρχία Λαρίσης** (45 χ. κ.).— Αὕτη ἐκτείνεται πρὸς νότον τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῆς Ὀσσαίης.— Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας καὶ ὄλον τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ πόλις *Λάρισα* (20 χ. κ.) παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, ἐν μέσῳ ἐκτεταμένης καὶ εὐφόρου πεδιάδος· ἔχει ἀνώτερα καὶ κατώτερα Δικαστήρια καὶ Σχολεῖα, καὶ συγκοινωνεῖ σιδηροδρομικῶς μὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Βόλον· λίαν προσεχῶς δὲ (ἀπὸ Παπαποῦλι) καὶ μὲ τὴν Θεσσαλονίκην.— Τὸ *Μέγα Κεσερλί* (1700 κ.), τὰ *Ἀμπελάκια* (1600 κ.), τὸ *Τοπουσάρι* (1500 κ.), τὸ *Μαῖμοῦλι* (1200 κ.) εἶναι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Λαρίσης. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας ταύτης εἶναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἔμποροι, βιομήχανοι.

β') **Ἐπαρχία Τυρνάβου** (23 χ. κ.).— Αὕτη κεῖται πρὸς Β τῆς Λαρίσης καὶ τοῦ Πηνειοῦ. Πρωτεύουσαν ἔχει τὸν *Τύρναβον* (6.500 κ.) παρὰ τὸν Τιταρήσιον ἢ Εὐρωπον παραπόταμον τοῦ Πηνειοῦ.— Τὸ *Καζακλάρ* (2.600 κ.), ἡ *Ραψάνη* (2.200 κ.) παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ κάτω Ὀλύμπου, ὁ *Πυργετός* (1500 κ.), τὸ *Δερελί* (1900 κ.) εἶναι κωμοπόλεις τῆς Ἐπαρχίας Τυρνάβου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας ταύτης ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, ἔμπόριον, μεταξοσκωληκτοτροφίαν καὶ ὑφαντικὴν (ἰδίως ἐν Τυρνάβῳ, Ραψάνῃ καὶ Ἀμπελακίσις).

γ') **Ἐπαρχία Ἀγνιάς** (16 χ. κ.).— Περιλαμβάνει τὸ ὄρος Ὀσσαν καὶ τὴν μεταξὺ τῆς λίμνης Βοιβηίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου χῶραν. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Ἀγνιά* (3 χ. κ.) κειμένη παρὰ τας νοτίους ὑπώρειας τῆς Ὀσσαίης, ἔχουσα ἄφθονα ὕδατα, ἄλση συκιμινεῶν καὶ λεπτοκαρυῶν καὶ διενεργοῦσα ἀξιόλογον ἔμπόριον βάμβακος, μετάξης καὶ οἴνου.— Τὸ ὄρος *Μαυροβούνιον* (1080 μ.) κεῖται ἐν μέσῳ τῆς Ἐπαρχίας Ἀγνιάς.— Κωμοπόλεις ἀξιολόγου εἶναι ἡ *Ἀθανάτη* (1700 κ.), ἡ *Σελίτσανη* (1400 κ.), τὸ *Κεραμίδιον* (1200 κ.), τὸ παράλιον *Τσάγεζι* (700 κ.) παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ.

δ') **Ἐπαρχία Φαρσάλου** (11 χ. κ.).— Αὕτη κατέχει τὸ ΝΔ τμήμα τοῦ Νομοῦ Λαρίσης, εἶναι Ἐπαρχία μεσόγειος, ἔχει πρωτεύουσαν τὴν *Φάρσαλον* (2.500 κ.), ὅχι μακρὰν τοῦ ποτ. Ἀπιδανοῦ, συγκοινωνοῦσαν διὰ σιδηροδρόμου μὲ τὸν Βόλον ἐντεῦθεν καὶ τὰ Τρίκαλα ἐκεῖθεν, καὶ κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ καλλιέργιαν τοῦ καπνοῦ. Πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Φαρσάλου κείνται αἱ ἱστορικαὶ *Κυνὸς κεφαλαί*, σήμερον λόφοι πετρώδεις.

ε') **Ἐπαρχία Ἀλμυροῦ** (14 χ. κ.).— Αὕτη κεῖται πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Ὀθρυος, βρέχεται δὲ πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Παγασιτικοῦ κ. καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὸν μεσόγειον *Ἀλμυρὸν* (5 χ. κ.).— *Νέα Ἀγχιάλος* (600 κ.), *Εὐξεινούπολις*, *Ἀμαλιάπολις* (*Νέα Μιζέλα*, 1100 κ.), *Πλάτανος* (1000 κ.), *Γοῦρα* (1000 κ.) εἶναι γεωργικαὶ κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ. Αὕτη παράγει καπνὸν ἀρίστης ποιότητος καὶ

εὖοσμον, βάμβακα καὶ δημητριακοὺς καρπούς. Πλησίον δὲ τῆς πόλεως Ἐλιμπερού ὑπάρχει ἡ ἐν Κασσαβετείᾳ Τριανταφυλλίδειος Γεωργική Σχολή (πρώην Ἀϊδινίου).

Γ') **Ἐπαρχία Βόλου** (80 χ. κ.).—Αὕτη ἐκτείνεται πρὸς Ν τῆς Βοιβηίδος λ. περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Μαγνησίαν χερσόνησον. **Βόλος** (30 χ. κ.) πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας, πόλις ὠραία, συν-οικαζομένη κυρίως ἀπὸ ἐξηκονταετίας περίπου καὶ κειμένη ἐν τῷ μυθῷ τοῦ Παγασιτικοῦ. Ἔχει λιμένα εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ· εἶναι δὲ ἐμπορικωτάτη καὶ πλουσία πόλις τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐπίνειον αὐ-τῆς. Σιδηρόδρομος συνδέει τὸν Βόλον μὲ τὴν Λάρισαν καί, διὰ δι-ακλαδώσεως ἀπὸ Βελεστίνου, μὲ τὴν Φάρσαλον—Καρδίτσαν—Τρίκαλα—Καλαμπάκαν· ἡ γραμμὴ αὕτη συναντᾷ ἐν Δεμερλῇ (με-ταξὺ Φαρσάλου καὶ Σοφάδων) τὸν σιδηρόδρομον Ἀθηνῶν—Λα-ρίσης· ἴδιος δὲ βραχίων σιδηροδρομικὸς ἀπὸ Βόλου ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν Μηλεῶν.—Ὅχι μακρὰν τοῦ Βόλου ἔκειντο αἱ ἀρχαῖαι *Παγασαί*. Νοτιώτερον δὲ τῶν Παγα-σῶν ἔκειτο ἡ ἀρχαιοτάτη *Ἰωλκός*, ἐκ τῆς ὁποίας ἔξεστράτευσεν κατὰ τῆς Κοχλίδος ὁ Ἰάσων μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν, ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ χρυσοῦν δέρας.—Τὸ *Βελεστῖνον* (πάλαι *Φεραί*, 2 χ. κ.) κείται πρὸς Δ τοῦ Βόλου παρα τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, καὶ εἶναι πατὴρς τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως *Ρήγγα τοῦ Φε-ραίου*.—Αἱ 24 ὠραῖαι κομοπόλεις τοῦ Πηλίου—(ἐν αἷς ἡ *Μακρονί-τσα* (3300 κ.), ἡ *Πορταριά* (2 χ.κ.), τὰ *Δεχώνια* (2 χ.κ.), αἱ *Μηλέαι* (2 χ.κ.), ἡ *Ἀργαλαστή* (2300 κ.), τὸ *Τρίκερι* (1500 κ.), καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου ἡ ὠραία *Ζαγορά* (3500 κ.), ὁ *Κισ-σὸς* (1500 κ.), ἡ *Τσαγκαράδα* (1700 κ.) καὶ ἄλλαι),—ἀνήκουσι πᾶσαι εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Βόλου, περιώνυμοι διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφο-ρίαν των, παράγουσι δ' ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, μῆλα, γεώμηλα, δαμά-σκηνα, κάρυα, κάστανα, ἄπια καὶ μέταξαν.

ΕΛΩ τελειώνομεν τὴν περιγραφὴν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τε φυσικὴν καὶ ὑπὸ πολιτικὴν καὶ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν.

Παρατήρησις.—**Ἐπαρχία Ἐλασσῶνος.**—Ἐδῶ εἶ-ναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ *Ἐπαρχία Ἐλασσῶνος* φυσι-κῶς ὑπάγεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι αὕτη ἐκ τῶν νεωστὶ ἀνακτηθεισῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν, ὑπάγεται προσωρινῶς ὑπὸ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν * τῆς Μακεδονίας καὶ ἀποτελεῖ Ἐπαρ-χίαν τοῦ νέου Νομοῦ Κοζάνης.

* Αἱ προσωριναὶ *Γενικαὶ Διοικήσεις* εἶναι δύο: 1) ἡ τῆς Μακεδονίας καὶ 2) ἡ τῆς Κρήτης.

Δ' ΗΠΕΙΡΟΣ

(350 χ. κ.)

Ι. Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΥΠΟ ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΩΣΙΝ

46. Σχήμα καὶ ὄρια. — Χερσόνησοι. — Κόλποι καὶ Ἀκρωτήρια. — Ὅρη καὶ πεδιάδες. — Ποταμοὶ καὶ λίμναι*.

1. **Σχήμα καὶ ὄρια.** — Ἡ Ἡπειρος ἔχει σχῆμα οὐχὶ κανονικόν, κείται κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ἑλλ. Χερσονήσου καὶ συνδέεται πρὸς Α μετὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, πρὸς Β μετὰ τὴν Σερβίαν καὶ Ἀλβανίαν, πρὸς Ν μετὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, βρεχομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου· πρὸς Δ δὲ βρέχεται ὑπὸ τοῦ Ἰονίου π. ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Αὐλῶνος μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

2. **Χερσόνησοι.** — Χερσονήσους ἢ Ἡπειρος ἔχει δύο μικράς, τὴν Ἀκροκεραυνικήν πρὸς Β ἀπολήγουσαν εἰς τὸ τρικυμιῶδες ἀκρωτήριον Ἀκροκεραύνιον, καὶ πρὸς Ν τὴν τῆς Νικοπόλεως ἀπολήγουσαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ηρεβέζης.

3. **Κόλποι.** — Ὁ Ἀμβρακικὸς πρὸς Ν [καὶ ὁ τοῦ Αὐλῶνος πρὸς Β].

4. **Ὅρη.** — Ἡ Ἡπειρος εἶναι γῶρα ὄρεινῆ, διασχιζομένη ὑπὸ ὄροσειρῶν ὑψηλῶν, ἀποτόμων καὶ δασυδῶν, αἵτινες ἐκτείνονται παραλλήλως πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος· κυριώτερα δὲ ὄρη εἶναι: 1) ὁ Λάκμων (κ. Περιστέρι, Ζυγός, 2295 μ.) μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας· ἢ Τύμφη, βορειότερον· καὶ τὸ Βόιον (Γράμμος, Σμόλυκα, 2574), ἔτι βορειότερον. — 2) Τὸ Μιτωκέλι (1316 μ.), καὶ βορειότερον τὰ ὄρη τῆς Μερόπης (κοινῶς Νεμέρτσικα). — 3) Ὁ Τόμαρος πρὸς Ν, καὶ νοτιώτερον τὰ κρημνώδη ὄρη τοῦ Σουλίου. — 4) Τὰ Κεραῖνια (2025 μ., κ. τῆς Χειμάρρας) πρὸς τὸν κ. τοῦ Αὐλῶνος.

5.) **Πεδιάδες.** — Αναφέρομεν 1) τὴν Ἀμβρακικὴν πεδιάδα (κάμπον τῆς Ἄρτας) εἰς τὰ νότια τῆς Ἡπείρου, ἐκτεινομένην μέχρι τῆς Φιλιππιάδος πρὸς Β· 2) τὰ ὄροπέδια καὶ τοὺς λόφους τῆς εὐφορωτάτης χώρας Λάμαρης πρὸς Δ τῆς Ἀμβρακικῆς πεδιάδος, πέραν τοῦ Λούρου ποταμοῦ· 3) τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων· 4) τὴν πεδιάδα Ἡγουμενίτις ἢ Φαναρίου (ὄρυζα)· 5) τὴν μεγάλην πεδιάδα τοῦ Δελβίνου (σίτος, ἀραβόσιτος, βάμβαξ, ὄρυζα)· 6) τὴν πεδιάδα τῆς Μουζακιάς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Βερατίου πρὸς Β.

6. **Ποταμοί.** — 1) Ὁ Ἀῶς, ἐκ τοῦ ὄρους Λάκμωνος· 2) ὁ Θύαμις (κ. Καλαμᾶς), ἐκβάλλων ἀπέναντι τῆς Κερκύρας· 3) ὁ Κωντός καὶ ὁ Ἀχέρων, ἐκβάλλοντες διὰ τῆς λίμνης Ἀχερουσίας εἰς

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

τὸ Ἴόνιον πέλαγος· 4) ὁ Λοῦρος, ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀμβρακικόν·
5) ὁ Ἄραχθος, ὁμοίως.

7. **Δίψαι.**—1) ἡ Παμβώτις (λ. τῶν Ἰωαννίνων), ἣς τὰ ὕ-
δατα χύνονται διὰ καταβοθρῶν εἰς τὸν Θύαμιν· 2) ἡ μικρὰ Ἀγε-
ροσοῖα (ξηρανομένη τὸ θέρος).

8. **Ἐδαφος** ὄρεινόν, **κλίμα** δὲ εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν.

9. **Πληθυσμός.**—Οἱ κάτοικοι τῆς Ἠπείρου ἀνέρχονται εἰς
550 χιλιάδας περίπου, ἐκ τῶν ὁποίων 470 χιλιάδες εἶναι χριστιανοὶ
ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ λοιποὶ Μωαμεθανοί. ὁμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν
γλῶσσαν, Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, καὶ 3 περίπου χιλιάδες Ἑβραῖοι
κατοικοῦντες μόνον ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ.

II. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Διοικητικῶς ἡ Ἠπειρος διαίρεται εἰς δύο Νομούς, οἵτι-
νες εἶναι: ὁ τῆς Πρεβέζης· ὁ τῶν Ἰωαννίνων.—Οἱ Νομοὶ
δὲ οὗτοι ὑποδιαίρουσιν εἰς ὀκτὼ **ὑποδιοικήσεις**. Ἡ
Ἠπειρος ἀπληλευθερώθη ἀπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν Τούρκων
κατόπιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν Ἑλλήνων
κατὰ τὰ ἔτη 1912 καὶ 1913. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐταξτοποι-
ήθη ἀκόμη ὀριστικῶς ἡ διοικητικὴ διαίρεσις αὐτῆς. Εἶναι
ὅμως ὀριστικοὶ σήμερον οἱ δύο νομοὶ αὐτῆς (Πρεβέζης καὶ
Ἰωαννίνων) καὶ αἱ ὀκτὼ ὑποδιοικήσεις, περὶ ὧν κατωτέρω.

47

ια' Νομὸς Πρεβέζης *

(130 χ. κατ. περίπου)

1. **Περιοχὴ ἢ ἔκτασις.**—Ὁ **Νομὸς Πρεβέζης** κατέχει
τὸ νότιον μέρος τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ κάτω Θανάμδος καὶ τοῦ ὀ-
ρους Τομάρου μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας·
πρὸς Δ βρέχεται ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους· πρὸς Α δὲ συνορεύει μὲ
τὴν Θεσσαλίαν· διότι πιθανῶς θὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸν μέχρι τοῦδε
νομὸν Ἄρτης, ἀπὸ τὸν ὁποῖον χωρίζεται διὰ τοῦ π. Ἀράχθου.

2. **Ὄρη.**—Ὁ **Ζάλογγος**. Τὰ ὄρη τοῦ **Σουλίου**. Ὁ
Τόμαρος. Πρὸς δυσμὰς δὲ τὰ **Ἀθαμανικὰ ὄρη**, χωρίζοντα
τὸν νομὸν Πρεβέζης ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας.

3. **Ποταμοί.**—Ὁ Ἄραχθος, διαρρέων τὸν νομὸν Πρεβέζης,
ἐκβάλλει πρὸς Ν εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. Ὁ Ὄρωπος (κ. Λοῦρος).

4. **Χερσόνησος** εἶναι ἡ τῆς Πρεβέζης, ἣτις ἔχει καὶ τὸν
ἰσθμὸν τῆς Νικοπόλεως.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

5. **Λιμένες.** — Ὁ λιμὴν τῆς *Κοπραίνης* καὶ ὁ τῆς *Σαλαώρας* ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ. Πρὸς Β τῆς *Σαλαώρας* εἶναι ἡ **Λιμὴν Λαγαροῦ**. Νοτιώτερον εἶναι ὁ ἀσφαλέστατος καὶ ὄραιοτάτος λιμὴν τῆς *Πρεβέζης*. Ἡ εἴσοδος τοῦ λιμένος *Πρεβέζης* καλεῖται *Στόμιον τῆς Πρεβέζης* (κ. Μπούκα) καὶ εἶναι μεταξὺ τῆς *γλώσσης Πρεβέζης* (Ἀγίου Γεωργίου) καὶ τοῦ ἀπέναντι ἐπὶ τῆς *Σιερραῖς Ἑλλάδος Ἀκτίου*. Ὁ λιμὴν τῆς *Πάργας*, ἀπέναντι τῶν *Παξῶν*. Ὁ λιμὴν τῆς *Ἡγουμενίτσας* πρὸς Ν τῶν ἐκβολῶν τοῦ *Θυάμιδος*.

Πρέβεζα. — Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ, πόλις παράλιος, ὄραιοτάτη, ἐπὶ λαμπρᾶς πεδινήσ τοποθεσίας μετ' λαμπρὰς ἐξοχάς, ἔχουσα 8 χ. κατ. ἔδραν τοῦ *Μητροπολίτου Νικοπόλεως* καὶ συγκοινωνοῦσα δι' ὁδοῦ ἀμαξιτοῦ μετὰ τὰ *Ἰωάννινα*. — *Λοῦρος*, κόμη παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμόν. — *Τσαμοχώρια*. — *Φιλιπιάς*, 10 ὥρας πρὸς Β τῆς *Πρεβέζης*, συγκοινωνοῦσα μετ' αὐτῆς δι' ἀμαξιτοῦ. — *Κοιμουζάδες*, κωμόπολις. — Τὸ ἡρωϊκὸν **Σοῦλι** ἐπὶ δυσπροσίτων βράχων, ἐν τῷ μέσῳ περίπτου τοῦ Νομοῦ *Πρεβέζης*, πατρὶς τῶν *Τζαβελλαίων*, καὶ *Μποτσαραίων*. — *Πάργα* (2500 κ.), κωμόπολις παράλιος ἀπέναντι τῶν *Παξῶν*, παράγουσα κίτρα καὶ ἔλαιον. — **Παραμυθία** (3 χ. κ.), κωμόπολις μεσόγειος πρὸς Δ τοῦ *Τομάρου*. — *Ἡγουμενίτσα*, κόμη παράλιος, παρὰ τὴν εὐφοροτάτην (ὄρυζα) **πεδιάδα τοῦ Φαναρίου**, ὅπου ἦσαν τὰ **Ἠλύσια πεδία**, δηλαδὴ ὁ παράδεισος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ταύτην διαρρέει ὁ ποταμὸς *Ἀχέρον* (κοινῶς *Μαυρονέρι*), δεξιόμενος ἐκ δεξιῶν τὸν παραπόταμον **Κωκυτόν**. — *Ἅγιος Βλάσιος* (2 χ. κ.), παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ *Θυάμιδος* καὶ πρὸς Β τῆς *Ἡγουμενίτσας*. — **Μαργαρίτιον** (3 χ. κ.) ΑΡΤΑ (7 χ. κ.) (πάλαι Ἀμβρακία) πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ Ἀρτης τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀράχθου, ἔχουσα κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐπίνειον δὲ τὴν *Κόπραναν* εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. — *Πέτα* (1700 κ.) πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Ἀρτης, κωμόπολις ὀνομαστὴ διὰ τὰς μάχας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν *Τούρκων* τῷ 1822. — *Σκουληκαριά* (1100 κ.), πατρὶς τοῦ *Καραϊσκάκη*. — *Τὰ Ἄγναντα* (1200 κ.), ἢ *Πραμάντη* (2400 κ.), αἱ *Καλαροῦται* (1000 κ.) εἶναι κῶμαι ὄρειναί.

48

εἶς Νομὸς Ἰωαννίνων *

(400 χ. κατ. περίπου)

Ἄρθα. — Ἐκτασίς. — Ὁ **Νομὸς Ἰωαννίνων** εἶναι νομὸς μέγας καὶ ἐκτεταμένος, περιλαμβάνων πᾶσαν τὴν πρὸς Β τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ *Θυάμιδος* χώραν μέχρι Ἀλβανίας καὶ συνορευῶν

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

πρὸς Β μετὴν Ἀλβανίαν, πρὸς Ν μετὸν νομὸν Πρεβέζης, πρὸς Α μετὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Θεσσαλίας, καὶ πρὸς Δ μετὸ Ἴόνιον πέλαγος· ὑποδιοικεῖται δὲ ὁ νομὸς οὗτος εἰς πολλὰς ὑποδιοικήσεις (ἢ Ἐπαρχίας), αἵτινες δὲν ὠρίσθησαν ἀκόμη ὀριστικῶς.

Ἄρη.—Τὸ **Περιστέρι** (2295), ὑψηλότερον ὄρος τῆς Ἠπείρου, ἐν τοῖς πρὸς Θεσσαλίαν ὄροις. Ὁ **Ζυγός**, ἐξ οὗ πηγάζει ὁ Ἄραχθος. Ὁ **Λάκμων**. Ἡ **Τύμφη** καὶ τὸ **Βόϊον**, χωρίζοντα τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Τὸ ὄρος **Μιτωκέλι** πρὸς Β τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ **Νεμέστρια** βορειότερον. Καὶ τὰ **Κεράνια** πρὸς τὸ Ἴόνιον π.

Ποταμοί.—Ὁ **Ἀῶς**, ὁ μεγαλειότερος ποταμὸς τῆς Ἠπείρου, πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Λάκμωνος (καὶ ἐκβάλλων πρὸς Β τοῦ Αὐλῶνος). Ὁ **Θάμης**. Ὁ **Κωκινός** καὶ ὁ **Ἀχέρων**. Ὁ **Λοῦρος**. Ὁ Ἄραχθος.

Λιμένες.—Ὁ τῶν **Ἐγίων Σαράντα** (πρὸς Β καὶ ἐναντι τῆς Κερκύρας) ὁ τῆς **Σαριάδας** (ἀπέναντι τῆς πόλεως Κερκύρας).

Νομὸς καὶ ὑποδιοικήσεις. Αἱ ὑποδιοικήσεις τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων δὲν εἶναι ἀκόμη ἀκριβῶς καθωρισμένα. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω τὰς πιθανὰς τοιαύτας (ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἀνατυπώσωμεν τὸ βιβλίον τοῦτο εὐθὺς ὡς διὰ Β. Δ. ὀρισθῶσιν αὐταί).

ΙΩΑΝΝΙΝΑ.—Πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ (Διοικήσεως) καὶ ἡ μεγαλύτερα πόλις τῆς Ἠπείρου, ἔχουσα 20 χιλ. κατοίκων, μεσόγειος, κειμένη ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὄχθων τῆς **Παμβώτιδος** λίμνης καὶ ἔχουσα Μητροπολιτικὴν ἔδραν, σχολεῖα Ἑλληνικά, Γυμνάσιον (Ζωσιμαία Σχολή), νοσοκομεῖον, πτωχοκομεῖον, ὄρφανοτροφεῖον (τοῦ **Γεωργίου Σταύρου**) κλπ. Ὁ **Γεώργιος Σταύρου** καὶ ὁ **Γεώργιος Χατζικώστας** ἦσαν ἐξ Ἰωαννίνων. Οἱ μεγάλοι εὐεργεταὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν **Ζωσιμάδαι** καὶ οἱ **Καπλάναι** κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Ἰωαννίνων **Γραμμένον**.—Τὸ **Ζαγόριον**, σαγκείμενον ἐξ 46 ὠραίων χωρίων (30 χ. κ.) πρὸς Β τῶν Ἰωαννίνων.—Τὸ **Συρράκον** (3 χ. κ.), πρὸς τὰ ΝΑ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ἐπισημοτέρα ἐκ τῶν 50 κωμῶν τοῦ **Μαλακασίου**, κειμένη πρὸς τὰς **Καλαρρότας**.—**Τσαρκοβίστα**.—**Κουρέντα**. Ἡ ἀρχαία **Λωδώνη** αὕτη ἔκειτο πρὸς τὰ ΝΔ τῆς **Παμβώτιδος** λίμνης καὶ εἶχε τὸ ἀρχαιότατον **Ἑλληνικὸν μαντεῖον τοῦ Διός**· ἐκεῖ ἀνεκαλύφθησαν δι' ἀνασκαφῶν σπουδαιόταται ἀρχαιότητες πρό τινων δεκαετηρίδων.

α') **Μέτσοβον**.—Πόλις (6 χ. κ.) ὄρεινὴ ἐπὶ τῶν Δ ὑπωρειῶν τῆς Πίνδου, πατρίς τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους **Στουρνάρα**, **Τοσίτσα**, **Ἀβέρωφ**.

β') **Φιλιᾶται** (2500 κ.).—Αὐταὶ κεῖνται πρὸς Β τοῦ κάτω Θυάμιδος, ἔχουσι δ' ἐπίνειον τὸν λιμένα τῆς **Σαριάδας**, ἀπέχοντα αὐτῶν δύο ὥρας.—**Γηρομέριον**, κώμη.—Ἡ **Πλησίβιστα** (2 χ. κ.), κώμη.—**Σαγιάς** (1000 κ.), κώμη ἀπέχουσα μίαν ὥραν τοῦ ὁμωνύμου λιμένος.—**Κονίσπολις**, ἔχουσα 1500 κατοίκους.

γ) **Δέλβινον** (5 χ. κ.), πόλις μεσόγειος, ἔχουσα κλίμα οὐχὶ ὑγιεινόν, ἐπίνειον δὲ τοὺς Ἀγίους Σαράντα, ἀπέχοντας τέσσαρας ὥρας. — *Δροβιανη*, 1500 κ. — *Βοστίνα* (1400 κ.) καὶ πολλὰ ἄλλα κῶμαι, κείμεναι περὶ τὸ κέντρον τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

δ) **Ἀργυροκάστρον** (10.000 κατ.), πόλις παρὰ τὸν *Λοῦνον* ποταμόν, συγκοινωνοῦσα μὲ τὰ Ἰωάννινα δι' ὁδοῦ ἀμαξιτοῦ. — *Κεστοράτιον*, κώμη ὠραία, πατρὶς τοῦ μεγάλου εὐεργέτου Χρηστάκη Ζωγράφου. — *Λιμπόχοβον*, κώμη ἔχουσα 3 χιλ. κατ. — **Τεπελένη**, μικρὰ κώμη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀφού, πατρὶς τοῦ αἱμοβόρου **Ἀλλῆ-πασᾶ** τῶν Ἰωαννίνων.

ε) **Κόνιτσα** (6 χιλ. κατ.), κωμόπολις κειμένη εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀφού ποταμοῦ, ἐκτισμένη ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ τῶν ὑπορειῶν τοῦ ὄρους **Νύμφης**, ἣτις εἶναι διακλάδωσις τοῦ **Βοῖου**.

ς) **Πρεμετὴ** (4 χιλ. κατ.) μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ἀφού καὶ τοῦ ὄρους Μερόπης. — **Κλεισοῦρα** (1500 κ.). — **Χοτάκοβον** μικρὰ κώμη, πατρὶς τοῦ μεγάλου εὐεργέτου **Ἀποστόλου Ἀρσάκη**.

ζ) **Χειμάρα** (1200 κ.), κώμη ἡρωϊκὴ ἐπὶ τῶν νοτίων ὑπορειῶν τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρεων, ἔχουσα ἐπίνειον τὸν **Πάνορμον**.

η) **Κορυτσά** (18 χ. κ.), κεῖται ΒΑ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ βορείως τοῦ ὄρους Βοῖου (Γράμμου), πόλις ἑλληνικωτάτη, ἔχουσα Σχολεῖα Δημοτικά, Ἑλληνικά, Γυμνάσιον, καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτήρια, ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον κλπ. — Πρὸς Ν αὐτῆς κεῖται ἡ **Κολώνεια**, ἣτις εἶναι περιοχὴ κωμῶν καὶ χωριῶν. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κορυτσᾶς εἶναι καὶ ἡ λίμνη **Πρέσπα** πρὸς Β αὐτῆς.

Συγκοινωνία. — Ἡ συγκοινωνία ἐν Ἠπειρῷ γίνεται διὰ ζώων καὶ κάρρων καὶ ἀμαξῶν. Ἀμαξιτοὶ ὁδοὶ δὲν ὑπάρχουν πολλαί, σιδηρόδρομος δὲ οὐδεὶς. Εἰς δὲ τὰ παράλια ἡ συγκοινωνία γίνεται δι' ἀτμοπλοίων καὶ πλοίων.

Προϊόντα. — Τὰ προϊόντα τῆς Ἠπειρου εἶναι *δημητριακοὶ καρποί*, βαλανίδια ὄχι πολλὰ, καὶ *κτηνοτροφικὰ* (σφάγια, τυρός, δέρματα, μαλλία)· εἰς τὰ πεδινὰ δὲ μέρη οἶνος, ἔλαιον καὶ ἔσπεριδοειδῆ, ἔνιαχού δὲ καὶ ὄρυζα. Ἐν γένει δὲ ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ καὶ ἐπομένως ὀλίγον καλλιεργημένη· διὰ τοῦτο δὲ πλεῖστοι Ἠπειρώται μετοικοῦσιν εἰς ἄλλας Χώρας, ὅπου εὐδοκιμοῦσι μεγάλως εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ πολλοὶ ἀποβαίνουσι πᾶμπλουτοι καὶ διὰ τοῦ πλούτου αὐτῶν εὐεργετοῦσι σπουδαίως τὴν πατρίδα των Ἠπειρον καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοι πάσης τιμῆς.

Ε' ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

(1.230.000 κατ. Ἐκτασίς 31.000 □ χλ.μ.)

Ι. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΥΠΟ ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

49. Σχήμα καὶ ὄρια. — Χερσόνησοι. — Κόλποι. — Ἀκρωτήρια. — Ὅρη καὶ πεδιάδες. — Ποταμοὶ καὶ λίμναι. *

1. Σχῆμα καὶ ὄρια. — Ἡ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ εἶναι χώρα ἑλληνικοτάτη καὶ λίαν ἐκτεταμένη. Ἀλλὰ μέρος αὐτῆς, ἐκ τοῦ βορείου, ἀνήκει εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Βουλγάρων καὶ μέρος εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Σέρβων. — Τὸ σχῆμα τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας εἶναι ἐπίμηκες ἔξ Α πρὸς Δ. Καὶ πρὸς Α μὲν συνορεύει μὲ τὴν **Θράκην**, πρὸς Δ δὲ μὲ τὴν Ἡπειρον, πρὸς Β δὲ μὲ τὴν Βουλγαρίαν καὶ Σερβίαν, καὶ πρὸς Ν μέρος αὐτῆς συνέχεται μὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος βρέχεται ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἰς τὸ ὁποῖον προβάλλει ἡ **Χαλκιδικὴ χερσόνησος** μὲ τοὺς τρεῖς δακτύλους αὐτῆς.

2. Ἐν γένει δὲ ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων ὄρεων μέχρι τοῦ ὄρους Σκάρδου καὶ τοῦ Ὀρβήλου πρὸς βορρᾶν. Ἡ συνέχεια τῆς Πίνδου (Βόιον, Τύμφη), ἡ ἀπὸ Ζυγοῦ μέχρι Σκάρδου, χωρίζει τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Ὁ δὲ **Νέστος** ποταμὸς καὶ ἡ **Ροδόπη** ὄρος χωρίζουν αὐτὴν ἔξ Α ἀπὸ τῆς Θράκης. Ἀπὸ νότου δὲ βρέχεται ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ προβάλλει εἰς αὐτὸ τὴν **Χαλκιδικὴν χερσόνησον** μεταξὺ **Θερμαϊκοῦ** καὶ **Στρομμονικοῦ** κόλπου, ἡτις σχίζεται εἰς τρεῖς μικροτέρας χερσονήσους, τὴν **Παλλήνην** πρὸς Δ, τὴν **Σιθωνίαν** ἐν μέσῳ, καὶ τὴν **Ἀκτὴν** πρὸς Α (Ἅγιον Ὅρος).

3. **Κόλποι.** — Ὁ **Θερμαϊκὸς** (κ. τῆς Θεσσαλονίκης). — Ὁ **Τορωναῖος** (κ. Κασσάνδρας). Ὁ **Σιγγιτικὸς** (κ. Ἁγίου Ὅρους). Ὁ **Στρομμονικὸς**. Καὶ ὁ τῆς **Καβάλλας**.

4. **Ἀκρωτήρια.** — Τὸ **Αἰναῖον** (κ. Καραμπουργοῦ) ἐν δεξιᾷ τῶν εἰσερχομένων εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης, προφυλάσσον αὐτὸν μὲ πελώρια τηλεβόλα· τὸ **Ποσειδῖον** (κοινῶς τῆς Κασσάνδρας)· τὸ **Καναστραῖον** (κοινῶς τῆς Καλογρηᾶς) νοτιωτάτη ἄκρα τῆς Παλλήνης· τὸ ἄκρωτ. **Δέροισ** (κοινῶς Δρέπανον), νοτιωτάτη ἄκρα τῆς Σιθωνίας· τὸ **Νυμφαῖον** (κοινῶς Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἁγίου Ὅρους).

Ὅρη. — Τὸ **Βόιον** (2574 μ.) πρὸς Δ. Τὰ **Χάσια** (1350 μ.) πρὸς Ν. Τὰ **Καμβούνια** (1950 μ.). Ὁ **Ὀλυμπος** (3.000 μ.), ὅστις ἐπιστεύετο ὡς κατοικία τῶν ἀρχαίων θεῶν. Τὸ **Τιτάριον** ἢ **Πίερος**

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

(Πιερίδες Μοῦσαι). Τὸ *Βέρμιο* ἐν τῷ μέσῳ τῆς Μακεδονίας. Ὁ *Βόρος* (2068 μ.) πρὸς Α τῆς λίμνης Πρέσπας.— Ὁ *Βόρος* (2525 μ. κοινῶς Νίτσε) πρὸς Β. Ἡ *Κερκίνη* (1608 μ. κ. Μπέλες) πρὸς Β. Ἡ *Ροδόπη* (2200 μ.) πρὸς τὰ ΒΑ. Τὸ *Παγγαῖον* (1872 μ.) πρὸς τὸν Στρυμονικὸν καὶ πρὸς Α τῆς Κερκινίτιδος.— Ὁ *Χορτιάτης* (1034) καὶ ὁ *Χολομών* (1025 μ.) κατὰ τὴν βάσιν τῆς Χαλκιδικῆς. Καὶ ὁ *Ἄθως* (Ἁγιον Ὄρος 1953 μ.) ἐπὶ τῆς Χερσονήσου Ἀκτῆς.

Πεδιάδες.— Ἡ πεδιάς τῆς *Φλωρίνης*, ἡ τῆς *Καστορίας*, ἡ τῶν *Καϊλαριῶν*, ἡ τῆς *Θεσσαλονίκης*, ἡ τῶν *Σερρῶν*, καὶ ἡ τῆς *Δράμας*, **Ποταμοί.**— Ὁ *Ἀλιάκμων* ἐκ τοῦ Βοῖου καὶ ἐκ τῆς λίμνης Καστορίας, εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον· ὁ *Λυδίας* ἐκ τῆς λίμνης Βορβόρου τῶν Γιαννιτῶν, εἰς τὸν Θερμαϊκόν· ὁ *Ἀξιός*, ὁ μέγιστος ποταμὸς τῆς Μακεδονίας ἐκ τοῦ Σκάρδου τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας εἰς τὸν Θερμαϊκόν· ὁ μικρὸς *Ἐχέδωρος*, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ· ὁ μέγας *Στρυμών*, πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Σκομίον καὶ χυνόμενος εἰς τὴν Κερκινίτιδα λίμνην καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον· ὁ *Νέστος* ἐκ τῶν βορείων ὑπορειῶν τοῦ Ὄρβήλου, ἐκβάλλων πρὸς Α τοῦ κόλπου τῆς Καβάλλας.

Λίμναι.— Ἡ *Πρέσπα*, ἡ *Καστορία*, ἡ *Βεγοροῖτις* (κοινῶς λ. τοῦ Ὀστροβου), ἡ τῶν Γιαννιτῶν (Βόρβορος), ἡ τῆς *Δοϊράνης*, (λίμνη Πρασιῆς), ἡ λίμνη τοῦ *Δαγκαδά*, ἡ *Βόλβη* καὶ ἡ Κερκινίτις.

Ἔδαφος, κλίμα, προϊόντα.— **Ἔδαφος** ποῦ μὲν ὄρεινόν, μὲ δασώδη ὄρη, ὧν πολλὰ ἐγκλείουσι πλοῦτον μετάλλων· πολλοῦ δὲ πεδινόν μὲ ἐκτεταμένας καὶ εὐφορωτάτας πεδιάδας. **Κλίμα** εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν. **Προϊόντα** ἄφθονα, *δημητριακοὶ καρποί*, ὄσπρια, *βάμβαξ, καπνός, οἶνος, ἔλαιον*· τρέφονται δὲ καὶ *πολλὰ ἀγέλαια κτηρῶν καὶ ποιμνίων*. Ἡ Μακεδονία ἐν γένει εἶναι χώρα εὐφορωτάτη καὶ πλουσιωτάτη, καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν ἡ μεγίστη τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀνακτηθεῖσα τῷ 1912 καὶ 1913.

II. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Διοικητικῶς ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία διαιρεῖται εἰς πέντε νομούς, οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς: Θεσσαλονίκης· Σερρῶν· Δράμας· Φλωρίνης· Κοζάνης. Οἱ πέντε οὗτοι νομοὶ τῆς Μακεδονίας ὑποδιαιροῦνται εἰς 22 Ὑποδιοικήσεις (ἢ Ἐπαρχίας). αἵτινες ὅμως δὲν καθωρίσθησαν ἀκόμη*

* Εὐθὺς ὡς καθορισθῶσιν αἱ ὑποδιοικήσεις διὰ Β. Διατάγματος, θέλομεν προβῆ εἰς νέαν ἔκδοσιν τῆς παρούσης Γεωγραφίας μὲ πάσας τὰς λεπτομερείας τῶν ὑποδιοικήσεων.

30

ιγ' Νομός Θεσσαλονίκης *

(300 χ. κ.)

1. **Όρια.**— Πρὸς Β ἢ *Κερκίνη* (κ. Μπέλες)· πρὸς τὰ ΒΔ ὁ *Βόρας*· πρὸς τὰ ΝΑ ὁ *Όλυμπος*, ὁ *Πίερος* καὶ τὸ *Βέρομον*· καὶ πρὸς τὰ ΝΑ τὸ *Αἰγαῖον* πέλαγος. Ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης εἶναι ἐκτεταμένος, κατέχων τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου.

2. **Όρη.**— Ὁ *Χορτιάτης* (1034 μ.), ὁ *Χολομών* (1025 μ.), καὶ ὁ *Άθως* (1953 μ.) ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ *Κερκίνη* (1608 μ.) καὶ ὁ *Βόρας* (2525 μ.) πρὸς τὰ βόρεια. Τὸ *Βέρομον*, ὁ *Πίερος* καὶ ὁ *Όλυμπος* (3000 μ.) πρὸς τὴν δυτικὴν πλευράν.

3. *Πεδιάδες.* Ἡ ἀπέραντος καὶ εὐφορωτάτη τῆς Θεσσαλονίκης.

4. **Ποταμοί.**— Ὁ *Αλιάκμων*, ὁ *Λυδίας*, ὁ *Άξιὸς* καὶ ὁ *Έξέδωρος*.

5. **Λίμναι.**— Ἡ τοῦ *Λαγκαδά*, ἢ *Βόλβη*, μέρος τῆς λίμνης τῆς *Δοϊράνης* καὶ ἄλλαι τινὲς μικραί.

6. **Έπαρχίαι.**— Αἱ *Έπαρχίαι* (ἢ ὑποδιοικήσεις) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης εἶναι ἑπτὰ: *Θεσσαλονίκης*· *Αἰκατερίνης*· *Βερορίας*· *Έδέσσης* (*Βοδενῶν*)· *Γιαννιτσῶν*· *Λαγκαδά*· *Χαλκιδικῆς*.

α') **Έπαρχία Θεσσαλονίκης** (300 χ. κ. περίπου).— *Θεσσαλονίκη*, πρωτεύουσα τῆς Έπαρχίας καὶ τοῦ Νομοῦ, ἔχουσα 180 σχεδὸν χιλιάδας κατοίκων, εἶναι ἡ μεγίστη καὶ σπουδαιότατη καὶ ἐμπορικωτάτη τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς, κειμένη ἐν τῷ μυθῷ τοῦ *Θερμαϊκοῦ κόλπου*. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς εἶναι *Έβραῖοι* καὶ ὀλίγοι *Τούρκοι*. Εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καταλήγουσιν πάντες οἱ *Εὐρωπαϊκοὶ σιδηρόδρομοι*· μετ' ὀλίγον δὲ θὰ συνδεθῆ αὕτη καὶ μετὰ τὰς *Άθήνας* διὰ *Λαρίσης* σιδηροδρομικῶς. Ἡ πόλις ἔχει πολλὰ ἀνώτερα καὶ κατώτερα *Σχολεῖα* Ἑλληνικά, στρατῶνας μεγάλους, καὶ ἄλλα λαμπρὰ δημόσια κτίρια. Ἐτι δὲ τὸν ἀρχαῖον ναὸν τοῦ πολιούχου Ἁγίου *Δημητρίου*, τὸν ἀρχαῖον τῆς Ἁγίας *Σοφίας* καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου *Γεωργίου*· ἀνεκτίσαμεν δ' αὐτὴν ἀπὸ τοὺς *Τούρκους*, μετὰ δουλείαν πέντε σχεδὸν αἰῶνων, τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1912, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου αὐτῆς Ἁγίου *Δημητρίου*.—

Κιλκίς (*Νέα Στρώμνιτσα*), ὀνομαστὸν διὰ τὴν ἡρωϊκὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν *Βουλγάρων* κατὰ τὸν *Ίούνιον* τοῦ 1913.

β') **Έπαρχία Αἰκατερίνης** (τὸ πάλαι *Πιερία*) μεταξὺ ὄρους *Πίερον*, Ὀλύμπου καὶ κόλπου *Θερμαϊκοῦ*. **Κατερίνη**, πρωτεύουσα, ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης.— *Λιτόχωρον* ὑπὸ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ὀλύμπου. Καὶ ἄλλαι κῶμαι.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

γ') **Ἐπαρχία Βερροίας.** Πρωτεύουσα εἶναι ἡ **Βέρροια** (15 χ. κ.) πρὸς Α τοῦ ὄρους Βερμίου καὶ ὄχι μακρὰν τοῦ Ἀλιάκμονος. **Νιάνουστα** πρὸς τὰ Β τῆς Βερροίας, ἐξάγουσα οἴνους ἐξαιρέτους.

δ') **Ἐπαρχία Ἐδέσσης.** Πρωτεύουσα εἶναι ἡ Ἐδεσσα (Βοδενά 14 χ. κ.) ὀνομαστὴ διὰ τοὺς καταρράκτας τῆς. **Ἄστροβον**, πλησίον τῆς ὁμωνύμου λίμνης.

ε') **Ἐπαρχία Γιαννιτσῶν.**—Πρωτεύουσα εἶναι τὰ **Γιαννιτσῶνα** (12 χ. κ.) πρὸς Δ τοῦ Ἀξιοῦ, ὀνομαστὴ διὰ τὴν μεγάλην νίκην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1912. Ἐν τῇ πλησίον ἀρχαία **Μέλλι**, πρωτευούσῃ ἄλλοτε τῆς Μακεδονίας, ἐγεννήθη ὁ **Μέγας Ἀλέξανδρος**.

ς') **Ἐπαρχία Λαγκαδᾶ.** Κεῖται πρὸς Α τῆς Ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης, καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὸν **Λαγκαδᾶν** πρὸς Β τῆς ὁμωνύμου λίμνης.—**Λαχανᾶς**, κώμη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες συνέτριψαν τοὺς Βουλγάρους τῷ 1913.

ζ') **Ἐπαρχία Χαλκιδικῆς.**—Αὕτη περιλαμβάνει τὴν Χαλκιδικὴν Χερσονήσον καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὸν **Πολύγυρον** νοτίως τοῦ ὄρους Χολομώντος. Ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἔκειντο τὰ μεσόγεια **Στάγαιρα** κατὰ τὰ ΒΑ τῆς χερσονήσου· ἐν Σταγείροις ἐγεννήθη ὁ **Ἀριστοτέλης** ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων τοῦ κόσμου καὶ διδάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.—Ἡ **Κασσάνδρα** κατὰ τὸ Ποσειδῖον ἀκρωτήριον τῆς Χερσονήσου **Παλλήνης**.—**Συνιά** εἰς τὰ Ν τῆς Χερσονήσου **Σιθωνίας**.—Ἡ νῦν **Ἰερισσὸς** (τὸ πάλαι Ἀκανθος) κατὰ τὸν λαιμὸν τῆς Χερσονήσου **Ἀκτῆς**.—**Ἄθως** ἢ **Ἄγιον Ὄρος**, ἐπὶ τῆς Χερσονήσου Ἀκτῆς, ἔχον 20 μονὰς καὶ 12 σκήτας καὶ περὶ τὰς 7 χιλιάδας μοναχῶν Ἑλλήνων καὶ Σλαύων.—**Καρναί**, κώμη ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει, ἔδρα τῆς «Ἱερᾶς Συνάξεως», ἣτις διοικεῖ τὰ ἐκεῖ μοναστήρια.

ΣΙ

ιβ' Νομὸς Σερρών*

(200 χ. κ.)

1. **Ἄθρια.**—Ὁ **Νομὸς Σερρών** κεῖται μεταξὺ τοῦ Νομοῦ Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Νομοῦ Δράμας. Πρὸς Β συνορεύει μὲ τὴν Βουλγαρίαν, καὶ πρὸς Ν καταλήγει εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον.

2. **Ἄθρι.**—Ἡ **Κερχίνη** πρὸς Β· τὸ Παγγαῖον (1872 μ.) πρὸς Ν, μεταξὺ τῶν Νομῶν Σερρών καὶ Δράμας.

3. **Πεδιάς**, ἡ εὐφορωτάτη πεδιάς τῶν **Σερρών**.

Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

4. **Ποταμοί**, ὁ *Στρυμών* καὶ ὁ *Ἀγγίτης* χυνόμενοι εἰς τὴν Κερκινίτιδα λίμνην καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον.

5. **Λίμνη**, ἡ *Κερκινίτις*.

6. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Σερρών**. — Τέσσαρες: *Σερρών*, *Νιγρίτης*, *Ζίχνης*, *Σιδηροκάστρου*.

α') **Ἐπαρχία Σερρών**.—*Σέρραι* (55 χ. κ.) πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας καὶ τοῦ Νομοῦ, πόλις ὠραία καὶ πλουσία, πρὸς Β τῆς Κερκινίτιδος λίμνης, ἑλληνικωτάτη, βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ, ἐξάγουσα ἐκλεκτὰ καπνά. Αἱ *Σέρραι* συγκοινωνοῦν σιδηροδρομικῶς ἐντεῦθεν μὲν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην, ἐκεῖθεν δὲ μὲ τὴν Δράμαν—[Δεδεαγάτς—Κωνσταντινούπολιν κλπ.]

β') **Ἐπαρχία Νιγρίτης**. Κεῖται πρὸς Α τῆς Κερκινίτιδος καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν κωμόπολιν *Νιγρίταν*.

γ') **Ἐπαρχία Ζίχνης**. Κεῖται πρὸς Α τῆς Κερκινίτιδος καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν *Ζίχναν* ἢ *Ζιλιόχοβαν*.

δ') **Ἐπαρχία Σιδηροκάστρου**. Κατέχει τὸ βόρειον μέρος τοῦ Νομοῦ Σερρών καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὸ *Σιδηρόκαστρον* (Δεμίρ Ἰσάφ), ὅπου οἱ Ἕλληνες κατενίκησαν τοὺς Βουλγάρους. — *Κάτω Τζουμαγιά*, κωμόπολις ἀξία λόγου, κειμένη ΒΔ τῶν Σερρών.

ΣΣ

ιε' Νομὸς Δράμας *

(180 χ. κ.)

1. **Ἔθρια**.—Ὁ νομὸς **Δράμας** κατέχει τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Μακεδονίας συνορεύων πρὸς Α μὲ τὴν Θράκην, πρὸς Β μὲ τὴν Βουλγαρίαν, πρὸς Δ μὲ τὸν Νομὸν Σερρών· πρὸς Ν δὲ καταλήγει πρὸς τὸν κόλπον τῆς Καβάλλας καὶ τὸν Στρυμονικόν.

2. **Ἄθρη**. Τὸ *Παγγαῖον* πρὸς Ν μεταξὺ τῶν Νομῶν Σερρών καὶ Δράμας. Καὶ πρὸς τὰ ΒΑ ἡ ὄροσειρὰ τῆς *Ῥοδόπης*.

3. **Ποταμοί**.—Ὁ *Νέστος*, μέγας ποταμὸς.

4. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Δράμας**.—Πέντε: *Δράμας*, *Πραβίον*, *Καβάλλας*, *Σαρησιαμπάν*, *Θάσου*.

α') Ἡ Ἐπαρχία **Δράμας** κατέχει τὸ μέσον καὶ βόρειον μέρος τοῦ Νομοῦ μέχρι *Ῥοδόπης*. Πρωτεύουσαν ἔχει τὴν *Δράμαν* (16 χ. κ.).—*Δοξάτον*, κώμη.

β') Ἡ Ἐπαρχία **Πραβίον**, πρὸς τὸ Παγγαῖον ὄρος. Πρωτεύουσα τὸ *Πράβιον* (8 χ. κ.). *Ἐλευθεραί*, κώμη καὶ λιμὴν πρὸς Ν.

γ') Ἡ Ἐπαρχία **Καβάλλας**, καταλήγουσα πρὸς τὸν ὁμώνυμον κόλπον. *Καβάλλα* πόλις παράλιος (50 χ. κ.), πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας καὶ λιμὴν σπουδαῖος τῆς Α Μακεδονίας, ἀπέναντι τῆς νήσου Θάσου. Προϊόντα καπνὸς ἐξαιρετος καὶ δημητριακοὶ καρποί.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

δ') Ἡ Ἐπαρχία *Σαρησιαμπάν* με πρωτεύουσαν τὸ χωριὸν *Σαρησιαμπάν* πρὸς τὰ δυτικὰ καὶ ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν δυτικῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου.

ε') Ἡ Ἐπαρχία **Θάσου** κατέχουσα τὴν ὁμώνυμον νῆσον *Θάσον*, ἔχουσαν 18 ἐν ὄλφι χιλιάδας κατοίκων, μεταλλεῖα σπουδαῖα καὶ οἶνον ἑξαιρετον, πρωτεύουσαν δὲ τὸν *Λιμένα Παραγίας*.

53.

15' Νομὸς Φλωρίνης *

(140 χ. κ.)

1. **Ἄθρια.**—Ὁ Νομὸς Φλωρίνης κατέχει τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Ἑλλην. Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Β μετὰ τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν, πρὸς Ν μετὰ τὸν Νομὸν Κοζάνης, πρὸς Α μετὰ τὸν Νομὸν Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς Δ μετὰ τὴν Ἡπειρον.

2. **Ἄθρον.**—Ὁ Βόρος πρὸς Β (2532 μ.). Τὸ Βότον (2574 μ.) πρὸς Ν κατὰ τὴν Ἡπειρον.—Ὁ Βόρας (2525 μ.) πρὸς Α.—Ἡ Γκορίτσα (1950 μ.) πρὸς Δ κατὰ τὴν Πρέσπαν λίμνην.

3. **Ποταμοί.**—Ὁ *Ἀλιάκμων* πρὸς Ν.

4. **Λίμναι.**—Ἡ *Πρέσπα* ΒΔ. Καὶ ἡ *Καστορία* κατὰ τὰ νότια.

5. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης.**—Δύο: *Φλωρίνης*· *Καστορίας*.

α') Ἐπαρχία **Φλωρίνης** κατέχουσα τὸ βόρειον μέρος τοῦ Νομοῦ καὶ ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν *Φλώρινα* (16 χ. κ.).—*Σόροβις*. *Μπάνιτσα*.—*Σωτήρ*.

β') Ἡ Ἐπαρχία **Καστορίας** κατέχουσα τὸ νότιον μέρος τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης καὶ ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν παραλίμιον *Καστορίαν* (10 χ. κ.) κειμένην πρὸς τὰ Δ παράλια τῆς ὁμωνύμου λίμνης, ἣτις εἶναι περιώνυμος διὰ τοὺς ἑξαρέτους ἰχθῆς. Ἐμπορίον *γυναρικῶν*.

54

15' Νομὸς Κοζάνης *

(210 χ. κ.)

1. **Ἄθρια.**—Ὁ Νομὸς Κοζάνης συνορεύει πρὸς Β ἔνθεν μὲν μετὰ τὸν Νομὸν Φλωρίνης, ἔνθεν δὲ μετὰ τὸν Νομὸν Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ πρὸς Α· πρὸς Ν μετὰ τὸν Νομὸν Τρικιῶν· πρὸς Δ δὲ μετὰ τὴν Ἡπειρον.

2. **Ἄθρον.**—Τὸ *Βέρομον* πρὸς Β.—Τὰ *Χάσια* πρὸς Ν.—Ὁ *Πίερος* καὶ ὁ *Ὀλυμπος* πρὸς Α.—Τὸ *Βότον* καὶ ἡ *Τύμφη*.

3. **Ποταμός.**—Ὁ *Ἀλιάκμων*.

4. **Ἐπαρχίαι τοῦ Νομοῦ Κοζάνης.**—Ἐξ: *Κοζάνης*. *Καϊλαριῶν*. *Ἀνασελίτης*. *Γρεβενῶν*. *Σερβίων*. *Ἐλασσῶνος*.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

α') **Ἐπαρχία Κοζάνης.** Πρωτεύουσα *Κοζάνη* (20 χ. κ.)
παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα.

β') **Ἐπαρχία Καϊλαριῶν,** βορειότερον τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης. Πρωτεύουσα *Καϊλάρια*, κωμόπολις.

γ') **Ἐπαρχία Ἀνασελίτσης** πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Νομοῦ. Πρωτεύουσα *Σιάιιστα* (8 χ. κ.), πλησίον τοῦ Ἀλιάκμονος. — *Λαρίστα* (Ἀνασελίτσα 4 χ. κ.).

δ') **Ἐπαρχία Γρεβενῶν** κατὰ τὰ ΝΔ τοῦ Νομοῦ. Πρωτεύουσα τὰ *Γρεβενά*, κωμόπολις.

ε') **Ἐπαρχία Σερβίων,** μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ καὶ τοῦ Πιέρου ὄρους. Πρωτεύουσα τὰ *Σέρβια* (3 χ. κ.).

ς') **Ἐπαρχία Ἐλασσῶνος,** χώρα τῆς βορείου Θεσσαλίας, ἄρτι ἀπελευθερωθεῖσα, προσωρινῶς ὑπαχθεῖσα εἰς τὸν Μακεδονικὸν νομὸν Κοζάνης. Πρωτεύουσα ἡ *Ἐλασσών*. — *Τσαορίτσανη*, *Δεσκάτη*, *Ἐλευθεροχώριον*, κῶμαι.

ΒΒ. Γενικὴ ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ Μακεδονίας

1. **Νομοὶ** πέντε, περὶ ὧν εἶπομεν ὀλίγον ἀνωτέρω.

2. **Ἔδαφος** τοῦ μὲν ὄρεινόν, πολλαχού δὲ πεδινόν, εὐφορότατον.

Προϊόντα. Πολλὰ καὶ ἄφθονα περὶ τῶν ὁποίων εἶπομεν ἀνωτέρω ἐν Κεφ. 49.

4. **Συγκοινωνία.** — *Μικρά:* δι' ἀμαξῶν, κάρρων καὶ ζῶων *μεγάλη:* διὰ σιδηροδρόμων, οἵτινες συνδέουσι τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ λοιπὴν Εὐρώπην, λίαν προσεχῶς δὲ καὶ μὲ τὴν Λάρισαν (Παπαποῦλι) — Ἀθήνας. Κυριώτεραι σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι τρεῖς: 1) *Θεσσαλονίκης* — *Μοναστηρίου:* (Θεσσαλονίκη — Βέρροια — Νιάουστα — Ἐδεσσα — Ὀστροβον — Σόροβιτς — Φλώρινα — [Μοναστήριον]. 2) *Θεσσαλονίκης* — *Σερβίας:* 3) *Θεσσαλονίκης* — *Κωνσταντινουπόλεως:* (Θεσσαλονίκη — Κιλκίς — Δοϊράνη — Σιδηρόκαστρον — Σέρραι — Ζηλιάχοβον — Δράμα...) Αἱ τρεῖς αὗται σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ ἐξυπηρετοῦσι τὴν συγκοινωνίαν πασῶν σχεδὸν τῶν μεγαλειτέρων Μακεδονικῶν πόλεων.

5' ΑΙ ΝΗΣΟΙ
ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ
(273 χ. κ. μετὰ τῶν Κυθήρων)

56

ιη' Νομὸς Κερκύρας *

(130 χ. κ.)

1. Τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει καὶ πλείστας νήσους κειμένας πρὸς Α ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει καὶ πρὸς Δ ἐν τῷ Ἴονίῳ Πελάγει. Θὰ περιγράψωμεν πρῶτον τὰς τοῦ Ἴονίου πελάγους.

2. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἴονίου (μετὰ τῶν Κυθήρων) καλοῦνται Ἑπτάνησος ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ των ἑπτὰ (Κέρκυρα, Παξοί, Λευκάς, Κεφαλληνία, Ἰθάκη, Ζάκυνθος, Κύθηρα)· διαίρουνται δὲ εἰς τρεῖς Νομούς· ἦτοι : Κερκύρας· Κεφαλληνίας· Ζακύνθου.

Ὁ Νομὸς Κερκύρας ἀποτελεῖται ἐκ τῶν νήσων Κερκύρας, Παξῶν, Λευκάδος καὶ τινῶν μικρῶν νησιδίων. Ἡ νῆσος Κέρκυρα εἶναι ὡσεπιτοπλείστον πεδινή καὶ λίαν εὐφορος, παράγουσα ἔλαιον καὶ οἶνους. — Ὄρος ἔχει πρὸς τὰ ΒΑ τὸν Παντοκράτορα (910 μ.), ἔχοντα δύο κορυφάς. — Κλίμα ἔχει γλυκύτατον καὶ ὑγιεινόν, τὸν χειμῶνα ὁμως ὑγρόν. Ἐπαρχίας δὲ τρεῖς : Κερκύρας· Παξῶν· Λευκάδος

α') Ἐπαρχία Κερκύρας (96 χ. κ.).—Πρωτεύουσα εἶναι ἡ ὠραία πόλις Κέρκυρα (30 χ. κ.), πατὴρ τοῦ Ἰω. Καποδίστρια. Ἡ πόλις ἔχει τὸ λείψανον τοῦ Ἀγίου Σπυρίδανος ἐντὸς μαρμαρίνης λάρνακος, ἀνώτερα Δικαστήρια, Σχολεῖα, ἐπιπλοποιεῖα, ἐργοστάσια στεατικῶν κηρίων, σαπωνοποιίας καὶ ἄλλα. Ἡ χώρα παράγει ἔλαιον καὶ οἶνον· ἔχει δὲ ἐξοχὰς ὠραίας καὶ λαμπρὰ ἀνάκτορα τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (τὸ Ἀχίλλειον). — Γαρίτσα (2500 κ.), Μανδούκιον (3600 κ.), Γαστούριον, Σκριπερόν (1000 κ.), Κορακιάνα (2.700 κ.) εἶναι κῶμαι ὠραῖαι τῆς Ἐπαρχίας Κερκύρας.

β') Ἐπαρχία Παξῶν (4500 κ.). — Ἡ νῆσος Παξοὶ εἶναι μικρά, πετρώδης καὶ ἀνυδρος, παράγουσα ἔλαιον ἐξάιρετον καὶ ἀμύγδαλα. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας ἡ κώμη Γάιος (500 κ.). — Ἡ νησίς Ἀντίπαξος κεῖται πρὸς Ν τῶν Παξῶν.

γ') Ἐπαρχία Λευκάδος (30 χ. κ.).—Ἡ νῆσος Λευκάς εἶναι ὡσεπιτοπλείστον ὄρεινή, ἔχουσα ὄρος τὸν Σταυροῦν (1140μ.), εἰς δὲ τὰ παράλια πεδινή. Ἀκρωτήριο ἔχει τὸν Λευκίταν πρὸς Ν. Κλίμα ὑγιεινόν. Ἡ νῆσος ἐξάγει οἶνον, ἔλαιον καὶ ἄλας πολὺ. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ πόλις Λευκάς (6 χ. κ.). — Ἅγιος Πέτρος (1100 κ.), Ἄνω Ἐξάνθεια, Καρυνά (2200 κ.) καὶ 50 περίπου ἄλλαι κῶμαι. — Ἡ νῆσος Τάφος (1700 κ.) ἀνήκει εἰς τὸν νομὸν Λευκάδος.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

37

ιθ' Νομός Κεφαλληνίας*

(87 χ. κ.)

1. Ὁ Νομός Κεφαλληνίας ἀποτελεῖται ἐκ τῆς μεγάλης νήσου Κεφαλληνίας καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰθάκης πρὸς Α. Ἡ Κεφαλληνία ὄρος ὑψηλὸν ἔχει τὸν Αἶνον (1520 μ.) εἰς τὰ νότια τῆς νήσου, πεδιάδας δὲ τὴν τῆς Κραναίας καὶ τὴν τοῦ Λιβαδίου, παραγούσας σταφίδα, οἶνον ἐκλεκτὸν καὶ ἔλαιον. Κόλπον ἔχει τὸν τοῦ Ἀργοστολίου· κλίμα δὲ ὑγιεινόν. Περιλαμβάνει δὲ τέσσαρας Ἐπαρχίας : Κραναίας· Πάλλης· Σάμης· Ἰθάκης.

α') Ἐπαρχία Κραναίας (33 χ. κ.).—Πρωτεύουσα τὸ παράλιον Ἀργοστόλιον (10 χ. κ.). Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος λατρεύεται ἰδιαιτέρως ὡς προστάτης τῆς νήσου.—Τὰ Δεινώατα, οἱ Πεσοάδες, κλπ.

β') Ἐπαρχία Πάλλης (20 χ. κ.).—Ἐχει πρωτεύουσαν τὸ παράλιον Αἰξούριον (5 χ. κ.). Τὰ Μονοπωλάτα, ἡ Ἁγία Θέκλη, κλπ.

γ') Ἐπαρχία Σάμης (22 χ. κ.). Πρωτεύουσα ἡ Σάμη (Αἰγιαλός, 800 κ.). Τὰ Βλαχάτα, ἡ Ἄσσοσ, τὸ Φισκάροδον, ἡ Ἁγ. Εὐφημία.

δ') Ἐπαρχία Ἰθάκης (12 χ. κ.).—Ἀποτελεῖται ἐκ τῶν νήσων Ἰθάκης, Καστοῦ καὶ Καλάμου. Ἡ Ἰθάκη, πατρίς τοῦ πολυμηχάνου Ὀδυσσεῶς, νήσος πετρώδης, μεταξύ Κεφαλληνίας καὶ Στερεᾶς, ἔχουσα ὄρος τὸ γυμνὸν καὶ πετρώδες Νήριτον, παράγει ἔλαιον, οἶνον κλπ. Ἰθάκη (4000 κ.) πρωτεύουσα, με λιμένα ἀσφαλέστατον.

38

κ' Νομός Ζακύνθου*

(43 χ. κ.)

1. Ὁ Νομός Ζακύνθου (43 χ. κ.) ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ὁμωνύμου νήσου, ἣτις περιβάλλεται πέριξ ὑπὸ βουνῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ καταπράσινος Σκοπὸς (400 μ.) πρὸς Ν τῆς πόλεως Ζακύνθου.

2. Ἡ π. Ζάκυνθος εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, ἔχει 14 χ. κατ. καὶ τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ὅστις λατρεύεται ὡς προστάτης τῆς νήσου· ἔχει σαπωνοποιεῖα, ὑφαντήρια καὶ ἄλλα ἐργοστάσια· καὶ εἶναι πατρίς τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ.

3. Πεδιάδα ἔχει τὴν Νερούλην καὶ παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, ἄνθη κλπ. ἐπονομάζεται δὲ ἡ νήσος « Ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς ».

4. Ὁ Νομός Ζακύνθου εἶναι ὁ μικρότερος τῶν Νομῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς μόνης Ἐπαρχίας. Κώμας καὶ χωρία ἡ νήσος ἔχει περὶ τὰ 60, ἐν οἷς τὸ Ἄνω, Μέσον, καὶ Κάτω Γερακαρίον, ὁ Πισιόντας, τὸ Σκουληκάδον, τὸ Καταστάριον.

5. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ὅλης Ἐπτανήσου, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Κυθήρων, φθάνει εἰς 273 περίπου χιλιάδας κατοίκων.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

Ζ' ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

(610 κ. κ.)

39

κx' Νομός Εύβοίας *

(130 κ. κ.)

1. Τὸ Βασιλείον τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει, πλὴν τῶν Ἰονίων Νήσων, καὶ πλείστας ἄλλας Νήσους, κειμένας ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

2. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους διοικητικῶς διαιροῦνται εἰς ἕξ Νομούς, οἵτινες εἶναι οἱ ἐξῆς 1) Νομός Εὐβοίας· 2) Κυκλάδων· 3) Λήμνου· 4) Λέσβου· 5) Χίου· 6) Σάμου. **

3. Ὁ Νομός Εὐβοίας ἀποτελεῖται ἐκ τῆς νήσου *Εὐβοίας* (ἣτις εἶναι ἡ δευτέρα μετὰ τὴν Κρήτην μεγάλωνος τῆς Ἑλλάδος), καὶ ἐκ τῶν *Βορείων Σποράδων* (Σκιαθον, Σκοπέλου, Σκύρου κλπ.)

4. Ἡ Εὐβοία βρέχεται ἐπὶ μὲν τῆς ΒΑ πλευρᾶς τῆς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἐπὶ δὲ τῆς ΝΑ ὑπὸ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ περιπλοῦ σχηματίζει τὸν στενὸν *πορθμὸν τοῦ Εὐβοίου*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει σιδηρᾶ κινητὴ γέφυρα (ἐν Χαλκίδι). Ἐν τῷ πορθμῷ τούτῳ τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης *πηγαινοέροχονται* ἀκαταπαύστως σχηματίζοντα παλίρροϊαν ὀρμητικὴν δις τῆς ἡμέρας.

5. Ἀκρωτήρια τῆς Εὐβοίας εἶναι 1) τὸ Ἀρτεμίσιον πρὸς Β, περίφημον διὰ τὴν περὶ αὐτὸ ναυμαχίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν τῷ 480 πρὸ Χριστοῦ· 2) τὸ Κήραιο, φαινόμενον ὡς πῶμα τρόπον τινὰ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου· 3) τὸ ἀκρωτήριον τῆς Κύμης πρὸς Α· 4) ὁ Καφηρεὺς ἐπίσης πρὸς Α· 5) ὁ Γεραιστὸς πρὸς Ν.

6. Ὁρη τῆς Εὐβοίας εἶναι εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς τὸ δασώδες *Τελέθριον* (980 μ.). Κατωτέρω δὲ τὸ ἀπότομον καὶ δασώδες *Κανδήλιον* (1209 μ.) πρὸς τὸν Εὐβοϊκόν· πρὸς Α δὲ τούτου ἡ *Πνξαρῖα* (1350 μ.) πρὸς τὸ Αἰγαίον· νοτιοανατολικώτερον καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Νήσου ἡ δασώδης *Δίρφος* (1415 μ.), τρέφουσα πολλὰ ποίμνια προβάτων καὶ αἰγῶν· πρὸς Ν δέ, παρὰ τὴν Κάρυστον, ἡ Ὀχη (1415 μ.)· ἕξ ἧς ἐξάγονται γεάνθρακες (λιγνίται) καὶ ἦτις καταλίγει κατὰ τὸν Καφηρεὰ πρὸς Α καὶ τὸν Γεραιστὸν πρὸς Ν.

7. Ποταμοὺς τῆς Εὐβοίας ἀναφέρομεν: 1) τὸν *Ληλάντιον*, ὅστις πηγάζει ἐκ τῆς Δίρφους, διαρρέει τὸ Ληλάντιον πεδίον (πεδι-

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

** Κατὰ τὸν πρό τιμος ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς Βουλῆς νόμον «περὶ διοικητικῆς διαιρέσεως τῶν Νέων Χωρῶν» οἱ Νομοὶ τῶν νέων Νήσων *δὲν δύνανται νὰ εἶναι πλείονες τῶν τριῶν* πιθανώτατοι δὲ τοιοῦτοι θεωροῦνται ὁ νομὸς τῆς Λέσβου, ὁ ν. τῆς Χίου καὶ ὁ ν. τῆς Σάμου. Εὐθύς ὡς οὗτοι κανονισθῶσιν ὀριστικῶς βραδύτερον διὰ Β. Διατάγματος, θέλομεν προβῆ εἰς νέαν ἐκδοσὴν τῆς παρούσης Γεωγραφίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ *Λήμνος* μετὰ τῆς Σαμοθράκης, Ἰμβροῦ καὶ Τενέδου δεόν νὰ ἀποτελέσουν ἴδιον νομόν.

άδα τῆς Χαλκίδος) καὶ ἐκβάλλει πρὸς Ν παρὰ τὸν Εὐρίπτον· καὶ 2) τὸν *Κάλλαν*, πηγάζοντα ἐκ τοῦ Τελεθρίου, διαρρέοντα τὴν πεδιάδα τοῦ Ξηροχωρίου καὶ ἐκβάλλοντα πρὸς Β.

8. **Πεδιάδες** ἄξια λόγου εἶναι: 1) ἡ τῆς Χαλκίδος (Ἀηλιάντιον πεδίον), καὶ 2) ἡ τοῦ Ξηροχωρίου (πάσαι Ἰστιάϊς) πρὸς Β, παράγουσαι οἶνον, σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον καὶ καπνόν. Προσέτι τὰ δάση τῆς Εὐβοίας παρέχουσι ξυλείαν καὶ ῥητίνην. Τὰ δὲ ὄρη αὐτῆς παρέχουσιν ἄφθονον λευκόλιθον, μάρμαρα, καὶ ἡ Ὀχη λιθάνθρακας. Ἔτι δὲ τρέφει ἡ Εὐβοία πολλοὺς βοῦς καὶ ποίμνια.

9. **Λίμνη** ἡ μικρὰ *Λύστος*. Ἔδαφος ὄρεινόν. **Κλίμα** ὑγιεινόν.

10. **Ἐπαρχίαι**. — Ὁ Νομὸς Εὐβοίας περιλαμβάνει τέσσαρας Ἐπαρχίας: Χαλκίδος· Καρυστίας· Ξηροχωρίου· Σκοπέλου.

α') **Ἐπαρχία Χαλκίδος** (50 χ. κ.). — Ἡ Χαλκίς (12 χ. κ.), πόλις ὠραία κειμένη ἐγγὺς τοῦ Εὐρίπου, πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ καὶ τῆς Ἐπαρχίας· ἔχει οἰνοπνευματοποιεῖα, ἀιμομούλους καὶ ἄλλα ἐργοστάσια· συγκοινωνεῖ δὲ διὰ σιδηροδρόμου μετὰ τῶν Ἀθηνῶν (Θηβῶν—Λεβαδείας κλπ.). — Τὰ *Νέα Ψαρά* (Ἐρέτρια), τὰ *Ψαγρά*, ἡ *Λίμνη* (3500 κ.) εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἐπαρχίας ἐξάγουσα πολὺν λευκόλιθον, δι' οὗ τρίβουσι καὶ λεαίνουσι ἐν Εὐρώπῃ τὸν σίδηρον ἐν τοῖς μηχανουργείοις, ἡ μεσόγειος *Στενή*, τὸ *Μαντούδιον*, βορειότερον αὐτοῦ ἡ *Ἅγία Ἄννα*, παράγουσα ἄφθονον οἶνον, καὶ 100 περίπου ἄλλαι κῶμαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Χαλκίδος.

β') **Ἐπαρχία Καρυστίας** (53 χ. κ.). — Αὕτη κατέχει τὸ ἄπὸ Κύμης μέχρι Γεραιστοῦ μέρος τῆς νήσου. Ἡ πρωτεύουσα **Κύμη** (4 χ. κ.) κεῖται εἰς τὸ ἀντίθετον τῇ Χαλκίδι ἄκρον τῆς Εὐβοίας, ἐξάγει δὲ σῦκα, ἔλαιον, οἶνον καὶ γεάνθρακας. — Ἡ *Κάρυστος* (2 χ. κ.) κεῖται κατὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ὀχης, ἔχει καλὸν λιμένα, ἐξάγει οἶνον, πορτοκάλλια, λεμόνια καὶ μέλι περίφημον. — *Ἀβλωνάριον*, ἡ *Ἀλιβέριον*, αἱ μεσόγειοι *Κορίστραι*, αἱ πρὸς Δ τῆς Καρυστοῦ μικραὶ νῆσοι *Πεταλῖαι*, ἡ δασώδης νῆσος **Σκύθος** (4.500 κ.) ἀπέναντι τῆς Κύμης, τρέφουσα ποίμνια αἰγῶν καὶ ἀγέλας ἵππαριων μικρῶν καὶ εὐρώστων καὶ παράγουσα ἔλαιον, οἶνον καὶ σιτηρά, ἔτι δὲ 110 ἄλλαι κῶμαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Καρυστίας.

γ') **Ἐπαρχία Ξηροχωρίου** (16 χ. κ.). — Αὕτη κατέχει τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας, πρωτεύουσαν ἔχει τὸ κατάφυτον **Ξηροχώριον** (3 χ. κ.), ἐξάγον ἔλαιον, οἶνον, καπνόν, σιτηρά καὶ ἔχον ἐπίγειον τοὺς ὄρεοὺς ἀπέχοντας αὐτοῦ $1\frac{1}{2}$ σχεδὸν ὥραν. — Ἡ *Αἰδηρός*, τὰ περιώνυμα θερμὰ *Λουτρά Αἰδηροῦ*, ὁ μεσόγειος ἄγιος καὶ 40 περίπου ἄλλαι κῶμαι ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν Ἐπαρχίαν.

δ') **Ἐπαρχία Σκοπέλου** (11 χ. κ.). Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τῶν νήσων *Σκοπέλου*, *Σιάθου*, Ἀλοννήσου καὶ τινῶν μικροτέρων ἀσημάντων νησιδίων. Ἡ **Σκόπελος** εἶναι νῆσος δασώδης ἐξάγουσα ἀπίδια καλά, οἶνον, κεράσια. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας

είναι ἡ πόλις *Σκόπελος* (5 χ. κ.). Ἡ *Γλωσσα* (Πλατάνα, 1500 κ.) πρὸς Β τῆς νήσου. — Ἡ ν. *Σκίαθος* κεῖται πρὸς Δ τῆς Σκοπέλου, εἶναι δασώδης καὶ ὄρεινῆ, παράγει οἶνον, ἔλαιον καὶ ὀπώρας, ἔχει λιμένα ἀσφαλίστατον καὶ 3.500 κατοίκους. — Ἡ *Ἀλόνησος* (800 κ.) κεῖται πρὸς Α τῆς Σκοπέλου, εἶναι δὲ δασώδης μὲν ἀλλ' ἄγονος.

60

κβ' Νομὸς Κυκλάδων*

(132 χ. κ.)

1. Ὁ **Νομὸς Κυκλάδων** προσέλαβε τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους τῶν κειμένων **κύκλω** τῆς ἱερᾶς τὸ πάλαι νήσου *Δήλου*.

2. Αἱ Κυκλάδες νῆσοι εἶναι ὄρειναί, ἄνευ ὅμως μεγάλων ὄρέων, ποταμῶν ἢ πεδιάδων· παράγουσι δὲ κυρίως σιτηρά, οἶνον, σῦκα, πορτοκάλια, κίτρα, καὶ ἔχουσι **κλίμα** ὑγιεινόν· διαιροῦνται δὲ εἰς 7 Ἐπαρχίας: *Σύρον· Κέας· Ἄνδρον· Τήρον· Νάξον· Μήλον· Θήρας*.

α') **Ἐπαρχία Σύρου** (32 χ. κ.). — Ἡ μικρὰ καὶ πετρώδης καὶ ξηρὰ νῆσος Σύρος εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη τῶν Κυκλάδων διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν της. Ἡ **Ἐρμούπολις** εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ καὶ τῆς Ἐπαρχίας, ἔχουσα 18 χ. κατοίκων καὶ συνοικισθεῖσα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ Χίων, Ψαριανῶν, Σμυρναίων, Κρητῶν καὶ ἄλλων. Λιμὴν ἀσφαλῆς, ναυπηγεῖον, κλωστήρια, φλανελλοποιεῖα, βυρσοδεψεῖα, σιδηρουργεῖα ὑπάρχουσιν ἐν Σύρῳ. Τὰ περίφημα δὲ *λουκούμα* τῆς Σύρου εἶναι εἰς ὅλους γνωστά. — Ἡ *Ἄνω Σύρος*, κειμένη ἐπὶ βραχῶδους λόφον, οὐχὶ μακρὰν τῆς Ἐρμουπόλεως, κατοικεῖται ὑπὸ 2.500 *δοτικῶν* τὸ *θηρῆσενμα*, οἵτινες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κηπουρικὴν ἰδίᾳ καὶ εἶναι φιλοπονῶτατοι. Διάφορα κηπεύματα καὶ σῦκα ἐξάγονται ἐν ἀφθονίᾳ ἐκ Σύρου.

— Ἡ ξηρὰ καὶ πετρώδης νῆσος **Μύκονος** (4.600 κ.), παράγουσα οἶνον, μέλι καὶ τυρόν, ἡ ἱερὰ ἐν τῇ ἀρχαιότητι νῆσος **Δῆλος**, χρησιμεύουσα νῦν ὡς *λοιμοκαθατήριον*, ἡ ἀκατοίκητος **Γύαρος** καὶ πολλαὶ ἄλλαι κῶμαι καὶ χωρία ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Σύρου.

β') **Ἐπαρχία Κέας** (11 χ. κ.). — Ἡ **Κέα** ἢ **Κέως** (κ. Τζιά) κεῖται πρὸς Α τοῦ Σουνίου, εἶναι ἡ πρωτ. τῆς Ἐπαρχίας καὶ ἐξάγει βαλανίδια, βάμβακα, σιτηρὰ καὶ λαχανικά, ἡ πόλις δ' ἔχει 3.300 κατοίκους. — Ἡ νῆσος **Κύθνος** (θερμὰ 1.600 κ.) ἐπίσημος διὰ τὰ θερμὰ λουτρά της· ἡ πετρώδης νῆσος **Σέριφος** (4 χ. κ.), περίφημος διὰ τὰ μεταλλεῖά της, ὑπάγονται εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Κέας.

γ') **Ἐπαρχία Ἄνδρον** (18 χ. κ.). — Ἀποτελεῖται ἐκ μόνης τῆς νήσου Ἄνδρον, ἣτις εἶναι ἡ βορειοτάτη τῶν Κυκλάδων πλησιάζουσα πρὸς τὴν Εὐβοίαν, ἐπιμήκης, ὄρεινῆ, ἔχει ἀφθονα ὕδατα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς πολλὰς νήσους, εἶναι κατάφυτος ἐκ λεμονεῶν,

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

πορτοκαλλεῶν, συκῶν, ἐλαιῶν, μορεῶν καὶ ἀμπέλων καὶ ἔχει κλίμα ὑγιεινόν. Ἡ μικρὰ πόλις **Ἄνδρος** ἔχει 2 χ. κ. γεωργούς καὶ ναυτικούς. Τὰ ὠραία *Δάμυρα*, τὸ *Κόρθιον*, τὸ *Γαύρειον* καὶ 50 ἄλλα κῶμαι κεῖνται ἐπὶ τῆς Ἄνδρου.

δ') **Ἐπαρχία Τήνου** (12 χ. κ.).— Ἡ νῆσος **Τῆνος**, οἰοῦνται συνέχεια τῆς Ἄνδρου, ἀποτελεῖ μόνη Ἐπαρχίαν. Ἡ πόλις *Τήνος* (2600 κ.) ἔχει τὸν περιφημον ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας πανηγυρίζοντα μεγαλοπρεπῶς τὴν 25 Μαρτίου καὶ τὴν 15 Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους. Πολλοὶ Τήνιοι ἐπαγγέλλονται τὸν μαρμαροξόον ἐν Ἀθῆναις.— Ὁ *Πύργος*, ἐξάγων ὠραία πράσινα καὶ λευκὰ μάρμαρα τὰ *Ῥυτέρινα* ἢ *Κώμη* ἢ *Στενή* καὶ 50 ἄλλα χωρία εἶναι ἐν τῇ Τήνῳ.

ε') **Ἐπαρχία Νάξου** (26 χ. κ.).— Αἱ νῆσοι *Νάξος* (800 κ.) ἀποτελοῦσι τὴν Ἐπαρχίαν Νάξου. Ἡ νῆσος Νάξος εἶναι ἡ μεγίστη καὶ ὠραιότητι τῶν Κυκλάδων, εἶναι ἡ βασιλεῖς ὄλων. ἔχει ὕδατα ἀφθονα, μάρμαρα, μέταξαν, ἐσπεριδοσειδῆ δένδρα, δημοτριακούς καρπούς, βάμβακα, λειμῶνας πολλούς καὶ ποίμνια προβάτων. Παράγει μέταξαν, ἔχει μάρμαρα καὶ τὴν Ναξίαν **δυύριδα**. Ἡ *Ἀπείρανθος* (2500 κ.), τὸ *Φιλώτιον* (1800 κ.) κλπ. εἶναι κῶμαι τῆς Νάξου.— Ἡ νῆσος **Πάρος** ἐξάγει μάρμαρα, ἐσπεριδοσειδεῖς ὀπώρας, σῦκα καὶ οἴνους.— Ἡ δὲ νησίς **Ἀντίπαρος** ἢ **ᾨλίανος** ἔχει ἐν περιεργῶν καὶ βαθὺν σπήλαιον, πλήρες σταλακτιτῶν.

ς') **Ἐπαρχία Μήλου** (13 χ. κ.).— Αἱ νῆσοι *Μῆλος* (5.500 κ.), *Κίμωλος* (2.000 κ.), *Σίφνος* (4 χ. κ.), *Φολέγανδρος* (1000 κ.) καὶ *Σίκινος* (700 κ.) ἀποτελοῦσι τὴν Ἐπαρχίαν Μήλου. Ἡ *Μῆλος* ἐξάγει *μιολίθους* καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν *Πλάκαν* (1000 κ.).— Ὁ *Ἀδάμας* εἶναι συνοικισμὸς Κρητῶν ἐν Μήλῳ.— Ἡ νῆσος **Κίμωλος** ἐξάγει κιμωλίαν γῆν.— Ἡ νῆσος **Σίφνος** παράγει σιτηρά, οἶνον καὶ ἔλαιον, ἔχει δὲ πολλοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν, τὴν ὑφαντικὴν καὶ τὴν σκιαδιοπλεκτικὴν.— Ἡ νῆσος **Φολέγανδρος** εἶναι ὄρεινὴ καὶ ἀλίμενος.— Ἡ *Σίκινος* ὁμοίως.

ζ') **Ἐπαρχία Θήρας** (20 χ. κ.).— Αἱ νῆσοι *Θήρα* (12.500 κ.), *Θηρασία* (700 κ.), *Ἀμοργός* (4.500 κ.), *Ἴος* (2.200 κ.) καὶ *Ἀνάφη* (600 κ.) καὶ ἄλλα τινὰ νησίδια ἀποτελοῦσι τὴν Ἐπαρχίαν Θήρας.— Ἡ *Θήρα* (Σαντορίνη) εἶναι νῆσος ἡφαιστειώδης, ξηρὰ καὶ ἀνυδρὸς ἐξάγει οἴνους ὀνομαστούς, βάμβακα καὶ τὴν καλουμένην *θηραϊκὴν γῆν* (εἶδος πορσελλάνης). ἔχει πολλὰς κώμας.— Ἡ *Ἀμοργός* παράγει οἶνον, ἔλαιον καὶ μέταξαν.— Ἡ *Ἴος*, ὁμοίως.— Ἡ *Ἀνάφη* εἶναι ἡ ἐσχάτη τῶν Κυκλάδων.

ΕΔΩ τελειώνομεν τὰς Κυκλάδας νήσους, τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι 20. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὅμως *Κυκλάδες* ἐκαλοῦντο κυρίως δώδεκα μόνον, αἱ ἐξῆς: *Ἀῆλος*, *Ρήγεια*, *Ἄνδρος*, *Τήνος*, *Μύκονος*, *Νάξος*, *Πάρος*, *Σῦρος*, *Κέα*, *Κύθνος*, *Σέριφος* καὶ *Σίφνος*. Αἱ λοι-

παί δ' ὅτι τὸ εἶναι ἢ Ἴος, ἢ Ἀμοργός, ἢ Ἀνάφη, ἢ Θήρα, ἢ Σίκιμος, ἢ Φολέγανδρος, ἢ Κίμωνος καὶ ἢ Μῆλος* προσέτι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀκατοίκητα νησιδία. Αἱ Κυκλάδες, διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφορίαν των, ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἀρχαιότητι *μαργαῖται τῆς Ἑλλάδος*.

Σημ. Αἱ νῆσοι Σκόπελος, Σκίαθος, Ἀλόνησος, Σκύρος καὶ ἄλλαι τινὲς μικρότεραι καλοῦνται **Βόρειοι Σποράδες**. Αἱ δὲ νῆσοι Σαλαμίς, Αἴγινα, Πόρος, Ὑδρα, Σπέτσει καλοῦνται **Νότιοι Σποράδες**. **Σποράδες** δ' ἅπλως καλοῦνται ἢ Σάμος, ἢ Ἰκαρία, [Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Ἄστυπάλαια, Κάριθος, Κάσος καὶ ἄλλαι τινὲς, ἰταλοκρατούμεναι προσωρινῶς].

61

κγ' Νομὸς Λήμνου *

(46 χ. κ.)

Ὁ **Νομὸς Λήμνου** περιλαμβάνει τὰς νήσους **Λῆμνον, Σαμοθράκην, Ἴμβρον** καὶ **Τένεδον**.

Λῆμνος (25 χ. κ.).—Νῆσος ἡφαιστειώδης, φαλακρά, παράγουσα ἔλαιον, οἶνον, σίτον, μέλι καὶ σῦκα. Ὁ λιμὴν τοῦ **Μούδρου** ἐχρησίμευεν ὡς ὀρμητήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ τουρκικοῦ τῷ 1912 καὶ 1913.

Σαμοθράκη (5 χ. κ.).—Νῆσος ὄρεινῆ, θαλερὰ, με θερμὰ λουτρά.

Ἴμβρος (10 χ. κ.).—Νῆσος ὄρεινῆ, δασώδης καὶ εὐφορος. Μεταξὺ Ἴμβρου καὶ Ἑλλησπόντου ὁ Ἑλλήν. στόλος κατενίκησε δις τὸν τουρκικὸν ὑπὸ ναύαρχον τὸν Παῦλον Κουντουριώτην, τὴν 3 Δεκεμβρίου 1912 καὶ τὴν 5 Ἰανουαρίου 1913.

Τένεδος (6 χ. κ.).—Νῆσος μικρά, ἀλλ' εὐφορος, παράγουσα οἶνον ἐξαιρετον, κειμένη δ' ἀπέναντι Τροίας καὶ τοῦ στομίου Ἑλλησπόντου.

62

κδ' Νομὸς Λέσβου *

(150 χ. κ.)

Ὁ **Νομὸς Λέσβου** περιλαμβάνει τὴν μεγάλην νῆσον **Λέσβον** ἔχουσαν 150 χ. κατοίκων, καὶ τὴν μικροτάτην ν. τοῦ Ἁγίου Ἐβ-στρατίου πολὺ μακρὰν πρὸς Δ κειμένην.—**Μυτιλήνη**, πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, πόλις ὄραιοτάτη, ἐμπορικὴ καὶ πλουσία, ἔχουσα λαμπρὸν λιμένα, μεγαλοπρεπὲς Γυμνάσιον, Σχολεῖα κατώτερα, ἔξοχὰς ὠραίας καὶ περὶ τὰς 25 χ. κ. Ἡ ν. Λέσβος εἶναι εὐφροωτάτη, ἔχουσα ἐκ μόνου τοῦ ἐλαίου πρόσσοδον ετησίαν περὶ τὰ 20 ἑκατομύρια δραχμῶν. Ἐλαιοτριβεῖα περὶ τὰ 150. Σαπωνοποιεῖα περὶ τὰ 60. Κομποπόλεις καὶ κώμας ἔχει περὶ τὰς 80, ὧν ἐπισημότεραι εἶναι τὸ **Πλωμάριον** (10 χ. κ.), ἢ **Θεομῆ** (2 χ. κ.), παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν, πρὸς τὴν παραλίαν, ἔξοχοι θερμαὶ ἱαματικαὶ πηγαί, ὁ **Μανδαμάνδος** (6 χ. κ.), ὁ **Μόλυβος**, ἢ **Ἐρεσός**, παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παπανικολῆς ἐπυρπόλησε τὴν Τουρκικὴν φρεγάταν τῷ 1821, καὶ ἄλλαι.

* Διὰ τὴν Γ. καὶ Α. Σ. ἔχθη ὑψηλοποίηθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

63

κε' Νομός Χίου

(82 χ. κ.)

Ὁ **Νομός Χίου** ἀποτελεῖται ἐκ τῆς μεγάλης νήσου **Χίου**, τῶν *Ψαρῶν* πρὸς τὰ ΒΔ καὶ τῶν *Οἰνουσσῶν* νήσων πρὸς Α.—Ἐχει δὲ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν *Χίον* (15 χ. κ.).

Ἡ **νῆσος Χίος** εἶναι ὄρεινὴ (Πελινναῖον ὄρος κ. Προφήτης Ἡλίας 1270 μ.) πρὸς Β τῆς νήσου) ὠραία καὶ κατάφυτος, ἔχουσα περὶ τὰς 80 χ. κατοίκων. Παράγει σῖτον, οἶνον, ἔλαιον, πορτοκάλια, ἀμύγδαλα, μέταξαν. Ἐχει δὲ εἶδος τι *σχοίωνων*, οἱ ὅποιοι ἐκκρίνουσιν, ἐν εἴδει δακρῶν, τὴν ἀρίστην *μαστίχην τῆς Χίου*. Οἱ Χίοι διακρίνονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν φιλομάθειαν. Ὁ σοφὸς *Ἀδαμάντιος Κοραῆς* ἦτο Χίος. Ὁ σαύτως ὁ ἔθνικὸς εὐεργέτης *Ἀνδρέας Συγγρός*. Ἡ Χίος κατὰ τὸ 1822 ὑπέστη τραγικωτάτην καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων.— Ἡ *Καλαμωτή*, αἱ *Καρναί*, ἡ *Κολοκυθιά*, ἡ *Καρδαμύλη*, ἡ *Παπαριά*, ὁ *Βολισσὸς* καὶ πολλαὶ ἄλλαι κῶμαι κεῖνται ἐπὶ τῆς νήσου Χίου.

Ψαρά. Κεῖνται πρὸς τὰ ΒΔ τῆς Χίου· εἶναι δὲ νῆσος πετρώδης καὶ ἄγονος ἄλλ' ἔνδοξος διὰ τοὺς ναυτικὸς ἀγῶνας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ δεινὸς πυρπολητῆς Κωνσταντῖνος Κανάρης ἦτο Ψαριανός. Ἡ πόλις, ἀκμαῖουσα ἄλλοτε, ἔχει σήμερον ἑρεῖπια καὶ 700 κ.

64

κς' Νομός Σάμου

(70 χ. κ.)

Ὁ **Νομός Σάμου** περιλαμβάνει τὴν ν. **Σάμον**, τὴν ν. **Ἰκαρίαν** καὶ τοὺς **Φούργους**, νησίδας μεταξὺ Σάμου καὶ Ἰκαρίας.

Ἡ **νῆσος Σάμος** (52 χ. κ.) κεῖται ἀπέναντι τοῦ Ἀσιατικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης, καὶ εἶναι ὄρεινὴ μὲν, ἀλλ' εὐφορὸς παράγουσα καπνόν, σταπίδα, οἶνον, ἔλαιον, κρόμμυα, βάμβακα καὶ μέταξαν.—Πρωτεύουσα εἶναι ὁ **Λιμὴν Βαθέος** (6.500 κ.) κείμενος εἰς τὸν μυχὸν ἀσφαλοῦς λιμένος.—Βαθὺ (5 χ. κ.) οὐχὶ μακρὰν τοῦ *Λιμένος*. — *Σάμος*, κώμη ἀπέναντι τῆς Ἀσιατικῆς Μυκάλης, ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς νήσου. — *Καρλόβασι*, *Μαραθόζαμπος* καὶ *Πύργος*, παράλιοι κωμοπόλεις.

Ἰκαρία.—Κεῖται πρὸς Δ τῆς Σάμου καὶ εἶναι ἐπιμήκης τὸ σχῆμα δασωδεστάτη, ἐξάγουσα ξυλείαν καὶ ἀνθρακας. Ἐχει δὲ ἡ νῆσος περὶ τὰς 18 χ. κατοίκων, οἵτινες αὐθόρμητοι ἐκήρυξαν τῷ 1912 τὴν ἀπελευθέρωσίν των καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν.

Σμυ. Καστελλόρουζον.—Τὸ *Καστελλόρουζον* (πάσαι *Μεγίστη*) εἶναι μικρὰ νῆσος κειμένη πρὸς Α. τῆς ν. Ῥόδου παρὰ τὰς Ἀσιατικὰς ἀκτὰς καὶ ἔχει περὶ τὰς 10 χ. κατοίκων. Οὗτοι ἐκήρυξαν, ὅπως οἱ Ἰκαριοὶ, τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν τῷ 1912.

Η Ή ΜΕΓΑΛΟΝΗΣΟΣ ΚΡΗΤΗ

(330 χ. κατ.)

I. Η ΚΡΗΤΗ ΥΠΟ ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

65. Σχήμα καὶ ὄρια.—**Ὅρη καὶ πεδιάδες.**—**Ποταμοὶ καὶ κόλποι.**—**Ἀκρωτήρια.**—**Προϊόντα.***

1. Ἡ μεγάλη καὶ ἡρωϊκὴ νῆσος **Κρήτη** ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, κατέχει τὰ νότια τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος μεταξύ Λιβυκοῦ καὶ Κρητικοῦ πελάγους, καὶ φράσσει τὸ Αἰγαῖον ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Μεσογείου Θαλάσσης. Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ λαοῦ ἀρειμανίου.

2. **Ὅρη.**—Ἡ **Ἴδη** (νῦν Ψηλορείτης, 2.500 μ.) ὄπου ἀνετράφη ὁ Ζεὺς, κατὰ τὴν μυθολογίαν.—Τὰ **Λευκά ὄρη** (2.410 μ.) πρὸς Δ τῆς Ἰδης.—Ἡ **Δίκτη** (κ. Λασήθι, 2160 μ.) πρὸς Α τῆς Ἰδης.

3. **Πεδιάδες.**—Ἡ μεγάλη τῆς Μεσσαράς (πάλαι Γόργυνος) καὶ πλείστα μικρότεροι, ἴδια κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Νήσου.

4. **Ποταμοί.**—Ὁ **Ἰάσθανος** (Πλατανιάς) ἐκβάλλων πρὸς Β παρὰ τὴν Ῥέθυμνον.—Ὁ **Καταράκτης** (Ἀναποδάρης), διαρρέων τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσαράς καὶ ἐκβάλλων πρὸς Ν. Καὶ ἄλλοι μικρότεροι.

5. **Κόλποι.**—Ἀξιολογώτατος εἶναι ὁ τῆς Σούδας, λιμὴν ἀσφαλίστατος, πρὸς Α τῶν Χανίων. Ὁ τῶν Χανίων καὶ ὁ τῆς Κισάμου κατὰ τὰ ΒΔ. Καὶ ὁ τοῦ Μεραμβέλου κατὰ τὰ ΒΑ.

6. **Ἀκρωτήρια.**—Ὁ **Κίμαρος** καὶ τὸ **Ψάγον** ΒΔ.—Τὸ **Κύαμον**, πρὸς τὴν Σούδαν.—Τὸ **Σαμόνιον**, ἀνατολικώτατον.—Ὁ **Λισσίην**, νοτιώτατον.

7. **Κλίμα**, ὑγιεινότατον.—**Προϊόντα** δὲ ἔλαιον, οἶνος, σταφίς, κάστανα, πορτοκάλια, λεμόνια, τυρὸς ἀριστος, μυζήθρα, βούτυρον, βαλανίδια, ἀμύγδαλα, καὶ μέλι* αἰσέτον.

II. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΪΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ Κρήτη διαιρεῖται εἰς πέντε νομούς, οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς : **Χανίων**· **Σφακίων**· **Ρεθύμνης**· **Ηρακλείου**· **Λασηθίου**.

66

κζ' **Νομὸς Χανίων.***

Ὁ **Νομὸς Χανίων** κατέχει τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Νήσου.—**Χανιά** (22 χ. κ. πάλαι Κυδωνία), πόλις παράλιος πρὸς Β, πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ καὶ ἔδρα τῆς Γεν. Διοικήσεως, ἔχουσα Γυμνάσιον καὶ ἄλλα Σχολεῖα.—**Χαλέπα**, προάστειον τῶν Χανίων. Ὁ νομὸς περιλαμβάνει πλείστας κωμοπόλεις καὶ κώμας, ἑξ ὧν ἀναφέρονται τὴν **Παλαιοχώραν**, τὴν **Κάντανον**, τὸ **Καστέλλι**. Εἰς τὸν Νομὸν Χανίων ὑπάγεται καὶ τὸ μεσόγειον ἱστορικὸν **Θέριδον**.

* Διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν.

67

κη' Νομός Σφακίων

Ο **Νομός Σφακίων** κείται ανατολικῶς τοῦ Νομοῦ Χανίων, πρωτεύουσαν τὴν κώμην *Γεωργιούπολη* (πρόφην Ἀλμυρόν). Οἱ πρῶτοι βίβιοι καὶ ἄνδρεῖοι Σφακιανοὶ οὐδέποτε ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ καταπατήσωσι τὴν χώραν των. — Ὁ *Βάμος*, ὁ *Κεφαλᾶς*, τὰ *Γαβαλοχώρια*, ἡ *Σκαλωτὴ* πρὸς Ν, ἡ Ἀνώπολις εἶναι ἐκ τῶν κωμῶν τοῦ Νομοῦ Σφακίων.

68

κθ' Νομός Ρεθύμνης

Ὁ **Νομός Ρεθύμνης** κείται μεταξὺ τῶν Νομῶν Σφακίων καὶ Ἡρακλείου. Πρωτεύουσαν ἔχει τὴν παράλιον *Ρέθυμνον* πρὸς Β, ἔχουσαν 10 χιλ. κατ. Γυμνάσιον καὶ ἄλλα Σχολεῖα. Πρὸς τὰ ΝΑ τῆς Ρεθύμνης κείται ἡ ἱστορικὴ *Μονὴ τοῦ Ἀρχαδίου*, ὅπου οἱ πολιορκούμενοι ἀντιτίναξαν ξαντοὺς εἰς τὸ ἀέρα μετὰ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων τῷ 1866. Τὰ *Ἀμπελάκια*, ἡ Ἀργυρόπολις, τὰ Ἀνώγεια, ὁ *Λάκκος*, τὸ *Καστέλλι*, εἶναι ἐκ τῶν κωμῶν τοῦ Νομοῦ Ρεθύμνης.

69

λ' Νομός Ἡρακλείου

Ὁ **Νομός Ἡρακλείου** κατέχει τὸ μέσον περίπου τῆς νήσου Κρήτης. Πρωτεύουσα εἶναι τὸ παράλιον καὶ ἐμπορικὸν *Ἡράκλειον* πρὸς Β, ἡ μεγαλειτέρα ἐκ τῶν πόλεων τῆς Κρήτης ἔχουσα 10 χ. κ. Γυμνάσιον καὶ ἄλλα Σχολεῖα· ἔτι δὲ μουσεῖον πεποικισμένον ἀρχαιοτάτης ἀρχαιότητος τῆς μεσογείου πόλεως *Κνωσὸς*, ἡ ἠδὲ ἀνεσκάφησαν πρό τινων ἐτῶν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα τοῦ Μίνωος. Ἐἰς *Ἀρχάναι*, ἡ *Ἐπισκοπὴ*, ὁ *Κρουσώνας*, ὁ *Πόργος*, ἡ *Παναγὰ* εἶναι ἐκ τῶν κωμῶν τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου.

70

λα' Νομός Λασηθίου

Ὁ **Νομός Λασηθίου** κατέχει τὸ ανατολικὸν μέρος τῆς Νήσου, συνορεύων πρὸς Ἄ μὲ τὸν Νομὸν Ἡρακλείου. Πρωτεύουσα εἶναι ὁ Ἅγιος *Νικόλαος* κατὰ τὸν κόλπον τοῦ *Μεραμβέλου*. — Ἡ *Τεράπετρα* παράλιος πρὸς Ν, ἡ *Νεάπολις* μεσόγειος κατὰ τὰ βόρεια, ὁ *Λιμὴρ* πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας *Σητείας* κειμένης πρὸς Α τοῦ κόλπου τοῦ *Μεραμβέλου*, τὸ *Παλαιόκαστρον* κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν εἶναι ἐκ τῶν κωμῶν τοῦ Νομοῦ Λασηθίου.

ΕΔΩ τελειώνει καὶ ἡ μεγαλόνησος ΚΡΗΤΗ καὶ μετ' αὐτῆς ὅλη ἡ *Γεωγραφία τῆς ἐλευθέρου ΕΛΛΑΔΟΣ*, τὴν ὁποίαν ἐμεγάλωσε καὶ σχεδὸν ἐδιπλασίασεν ὁ Στρατηλάτης Βασιλεὺς ἡμῶν

Κωνσταντῖνος ὁ Ἐλευθερωτής, ὁ ἔνδοξος Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ στόλος, καὶ ὁ ὑπερμαρτυρῆς **Ἐλευθέριος Βενιζέλος** κατὰ τὰ ἔτη 1912 διὰ δύο ἐνδόξων πολέμων κατὰ Τούρκων καὶ Βουλγάρων. Ποντοὶ ὅμως ὑπόδουλοι, καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ χῶραι, οἷον ἡ Θράκη τὴν ὄραϊάν μας **Κωνσταντινούπολιν**, ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἄλλαι χῶραι καὶ πολλοὶ νῆσοι, τὰς ὁποίας ἔχομεν καθῆκον νὰ ἀπελευθερώσωμεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες φιλοτιμούμενοι νὰ ἀποδειχθῶμεν ἐφάμιλλοι καὶ κρείττονες τῶν προγόνων μας !

ΓΕΝΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Τὸ **ῥῶθος** τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατὰ μέγα μέρος ὀρεινόν, τὸ λοιπὸν δὲ πεδινόν καὶ εὐφρόν. Καλλιεργεῖται δὲ τὸ 1/4 περίπου τοῦ ὅλου ἐδάφους.

2. Ἡ Ἑλλάς διαρρέεται ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν καὶ κατατέμνεται ὑπὸ πολλῶν θαλασσῶν καὶ κόλπων· ἔχει δὲ καὶ πλείστας νήσους.

3. Τὸ **κλίμα** γενικῶς εἶναι γλυκὺ καὶ ὑγιεινόν, πλὴν τῶν ἐλωδῶν μερῶν.

4. **Βλάστησις**.—Εἰς μὲν τὰ πεδινὰ μέρη εὐδοκιμοῦσιν ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐλαία, ἡ σικεῖ, τὰ ἐσπεριδοσειδῆ, ἡ ἀμυγδαλῆ καὶ ἄλλα· ἔτι δὲ ἡ ἀμπελος, ἡ σταφίς, ὁ βάμβαξ καὶ πάντες οἱ δημητριακοὶ καρποί. Εἰς δὲ τὰ ὀρεινὰ ἡ πεύκη, ἡ ἐλάτη, ἡ δοῦς, ἡ κέδρος, ἡ καστανά, ἡ καρυδέα καὶ ἄλλα.

5. **Προϊόντα ὀρυκτὰ**.—Διάφορα μέταλλα, ὀρυκτὰ, ζῆα (ἡμερα, ἄγρια).

6. **Προϊόντα τεχνητά**.—Πάντα ὅσα παράγει ἡ **βιομηχανία** τῆς Χώρας.

7. **Συγκοινωνία**.—Ἡ *μικρὰ*, ἡ *μεγάλῃ* καὶ ἡ *ἐπικοινωνία*, περὶ ὧν εἶπομεν.

Στερεὰ Ἑλλάς	780.000
Πελοπόννησος	941.000
Θεσσαλία	372.000
Ἡπειρος	550.000
Μακεδονία	1.200.000
Ἴόνιοι νῆσοι
Νῆσοι Αἰγαίου πελάγους
Κρήτη

Τὸ ὅλον 5.000.000

Ὁ δὲ ὑπόδουλος πληθυσμὸς καὶ ὁ ἐν διασπορᾷ ἐξ ἑσπερίων χωρῶν σχεδὸν ἄλλα 5 ἑκατομμύρια. Δηλαδή τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ἀποτελοῦσι περὶ τὰ 10 ἑκατομμύρια ψυχῶν.

9. **Γεωργία καὶ κτηνοτροφία**.—Εἶπομεν ἤδη τί παράγει ἡ Ἑλλάς. Ἡ γεωργία ὅμως καὶ ἡ κτηνοτροφία δυστυχῶς δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένα.

10. **Ἐμπόριον**.—*Ἐισαγωγικόν* καὶ *ἐξαγωγικόν* ἀρξοῦντος ἀνεπτυγμένον.

11. **Ναυτιλία**.—Μεγάλως ἀνεπτυγμένη ὡς ἐκ τῶν πολλῶν θαλασσῶν τῆς χώρας, ἥτις εἶναι κατ' ἐξοχὴν χώρα ναυτικῆ· οἱ δὲ Ἕλληνες εἶναι δεινοὶ θαλασσοπόροι, ἐξυτηρητοῦντες μεγάλως τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου καὶ ἄλλων θαλασσῶν καὶ Ὠκεανῶν δι' ἀτμοπλοίων καὶ ἱστιοφόρων.

12. **Γλώσσα**.—Ἡ Ἑλληνικὴ, ἥτις εἶναι ἡ ὀρειοτάτη καὶ πλουσιοτάτη πασῶν τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου.

13. **Θρησκεία**.—Ἡ *Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ*, ἥτις παραδέχεται τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἦτοι **Τριάδα** μίαν, ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

14. **Ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις**.—Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἡ Ἱ. Σύνοδος, συγκειμένη ἐκ τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, Ἰσοβίου Προέδρον, καὶ 4 Ἀρχιερέων καλουμένων ἐτησίως ἐκ τῶν Ἐπισκοπῶν αὐτῶν.